

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Ines Kokalj

poMoč z umetnostjo z osebo po hudi poškodbi
glave

Študija primera

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: INES KOKALJ

Naslov naloge: poMoč z umetnostjo z osebo po hudi poškodbi glave

Kraj: Ljubljana

Leto: 2015

Število strani: 140

Število tabel: 5

Število prilog: 14

Mentorica: doc. dr. Vera Grebenc

Deskriptorji: poškodba glave, invalidnost, neodvisno življenje, družinski pomočnik, komunikacija, neverbalna komunikacija, nadomestna komunikacija, virtualno socialno delo pomoč z umetnostjo, osebno dopolnilno delo.

Povzetek:

Diplomska naloga izhaja iz mojih osebnih izkušenj, ki sem jih doživela kot prostovoljka osebi po hudi poškodbi glave.

V teoretičnem delu predstavim poškodbo glave, njene posledice na življenje poškodovanca in njegove družine, pomen socialnega dela pri rehabilitaciji, institucionalno varstvo in ostale prehodne oblike, institut družinskega pomočnika, pomen komunikacije verbalne, neverbalne in nadomestne, računalniško posredovano komunikacijo, virtualno socialno delo, pomen in uporabo pomoči z umetnostjo ter osebno dopolnilno delo.

Cilj raziskave je, pri osebi s hudo poškodbo glave potrditi izboljšanje nekaterih kognitivnih in socialnih sposobnosti ter spretnosti z namenom skupnega načrtovanja osebnega dopolnilnega dela za Sabino z uporabo različnih metod in tehnik pomoči z ustvarjalno likovnostjo. V akcijsko raziskovanje (kvalitativna študija primera) sta se aktivno in enakopravno poleg mene vključili tudi Sabinina mama Tatjana in Sabina sama. Po osemnajstmesečnem obdobju intervencij, predvsem s pomočjo ustvarjalne likovnosti (zlasti individualnih in skupinskih ustvarjalnih likovnih dejavnosti)

smo vsi člani skupine, aktivno vključeni v raziskovanje, zaznali učinek intervencij – izboljšanje koncentracije (in s tem povezanega obvladovanja leve roke), izražanja čustev in izboljšanja samopodobe. Rezultati raziskovanja so potrdili vse predhodno postavljene delovne hipoteze, da bo uporaba različnih metod in tehnik pomoči z likovnostjo ugodno vplivala na Sabinino koncentracijo (in s tem povezano obvladovanje leve roke), Sabinino čustveno izražanje in izboljšanje samopodobe in s tem na Sabinino sodelovanje pri načrtovanju osebnega dopolnilnega dela.

Abstract:

This thesis is a result of my personal experience as a volunteer to an individual living with the consequences of a severe head injury. In the theoretical part I present a head injury and its consequences on the lives of the injured and their family, the importance of social work in rehabilitation, institutional care and other transitional forms, institute of a home care assistant, the importance of communication-verbal, nonverbal and alternative, computer-mediated communication, virtual social work meaning and support with art and personal supplementary work. The goal of the research was to improve some cognitive and social abilities and skills the purpose of jointly planning the supplementary work for the person (Sabina) after severe head injury by using different methods and techniques of help with creative art expressions. The action research (qualitative case study) actively and equally involved (beside me) Sabina's mother and Sabina. After the eighteen-month period of intervention, particularly through creative art expression (especially the creative individual and group art activities) we are all members of a group actively involved in research, perceived effect of the interventions - efficiency of solving problems with concentration (and with that to the control of left hand), expression of emotions and self-improvement

The results of research confirmed all- working hypothesis that the use of different methods and techniques to help with creative art expression will have a positive effect on her concentration (and with that to the control of left hand), her emotional expression and improve self-image and hence to participate in planning her personal supplementary work.

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Ines Kokalj

poMoč z umetnostjo z osebo po hudi poškodbi
glave

Študija primera

Diplomsko delo

Mentorica: doc. dr. Vera Grebenc

Ljubljana, 2015

Kazalo

UVOD	8
1. TEORETIČNI DEL	10
1.1. Poškodba glave	10
1.1.1. Vloga socialnega dela pri rehabilitaciji.....	12
1.1.2. Posledice poškodbe glave	13
1.1.3. Kaj poškodba glave pomeni za posameznika?.....	13
1.1.4. Kaj poškodba glave pomeni za družino?.....	14
1.2. Invalidnost.....	6
1.2.1. Definicija »invalida«	17
1.2.2. Definicija »invalidnosti«	18
1.2.3. Zakoni na področju zaposlovanja hendikepiranih oseb v Republiki Sloveniji.....	19
1.2.4. Podporno zaposlovanje.....	20
1.2.5. Invalidska podjetja.....	20
1.3. Inštitucionalno varstvo.....	21
1.3.1. Vmesne strukture	21
1.3.2. Program "neodvisno življenje" v Sloveniji	22
1.3.3. Družinski pomočnik.....	23
1.3.4. Družinski pomočniki kot starši	24
1.4. Osebnostno dopolnilno delo	25
1.5. Komunikacija-sporazumevanje	26
1.5.1. Govor - besedno simbolna komunikacija	27
1.5.2. Neverbalna komunikacija	28
1.5.3. Nadomestna komunikacija	29
1.5.4. Računalniško posredovana komunikacija.....	31
1.5.5. Virtualno socialno delo.....	33
1.6. Pomoč z umetnostjo	35
1.6.1. Likovnost - definicija	36
1.6.2. Kratka zgodovina likovne terapije.....	37
1.6.3. Namen likovnega izražanja/likovne terapije.....	38
2. RAZISKOVALNI DEL.....	40
2.1. Opis situacije	40

2.2. Raziskovalni problem	40
2.3. Hipoteze	41
3. METODOLOGIJA	42
3.1. Vrsta raziskave, model raziskave in spremenljivke	42
3.2. Merski instrumenti in viri podatkov	43
3.3. Populacija	43
3.4. Zbiranje podatkov	43
3.5. Obdelava in analiza podatkov	45
4 REZULTATI	46
4.1. Kompleksna večnivojska evalvacija akcijskega projekta 4.1.1. Evalvacija vloženega napora – evalvacija pri Sabini	46
4.1.2. Evalvacija procesa v projektu	47
4.2. Evalvacija doseganja ciljev pri Sabini	53
4.3. Evalvacija nepričakovanih učinkov na različne sodelujoče in družbeno okolje	60
5. RAZPRAVA	66
6. SKLEPI	72
7. PREDLOGI	74
8. LITERATURA	75
9. PRILOGE	81
9.1. Transkripcija skupinskih pogovorov od julija 2010 do decembra 2011	81
9.2. Likovno ustvarjalne vaje – Raziskovanje likovnih sredstev 1	122
9.2.1. Likovno ustvarjalne vaje – Raziskovanje likovnih sredstev 2	124
9.2.2. Likovno ustvarjalne vaje – Raziskovanje likovnih sredstev 3	125
9.3. Likovno ustvarjalne vaje – koncentracija, spretnost in spomin 1	126
9.3.1. Likovno ustvarjalne vaje – koncentracija, spretnost in spomin 2	127
9.4. Likovno ustvarjalne vaje- Sprejemanje samega sebe – samopodoba – avtoportret	127
9.5. Likovno ustvarjalne vaje- čustvena stanja, počutja, želje	129
9.6. Likovno ustvarjalne vaje – sprejemanje družine – individualni odnosi v družini	129
9.7. Transkripcija razgovorov ter podčrtanje izjav, ki se nanašajo na stanje koncentracije, izražanja čustev, samopodobe in sposobnosti ustvarjanja pred in po izvedbi akcijskega projekta	130
9.7.1. Povzetki razgovorov s Sabino , njeno mamo, bratom in prostovoljkama pred vključitvijo v akcijski projekt in po končanem akcijskem projektu	130
9.8. Izpis podčrtanih delov izjav, kodiranje in urejanje izjav, ki opisujejo vpliv pomoči z umetnostjo pri Sabini na področju izražanja čustev, samopodobe, zavedanja, ustvarjalnosti in družinske dinamike ...	134

9.9. Oblikovanje pojmov ki opisujejo vpliv pomoči z umetnostjo pri Sabini na področju izražanja čustev, samopodobe - samozavedanja, ustvarjalnosti in družinske dinamike	137
9.10. Dogovor s Sabino o sodelovanju v delavnici	140

UVOD

Diplomska naloga izhaja iz mojih osebnih izkušenj, ki sem jih doživela kot dolgoletna prostovoljka osebi s hudo poškodbo glave.

Sabino sem spoznala leta 2001 v zavodu Zarja, kjer sem delala v programu javnih del kot spremljevalka osebi po hudi poškodbi glave. Sabina je leta 1997, ko je bila stara 18 let, doživela, hudo prometno nesrečo in prvih 9. mesecev po nesreči preživela v komi. Posledice prometne nesreče so hude, predvsem poškodba možganov. Vedno bo odvisna od nege, oziroma tuje pomoči. Sabina je od leta 1997 invalidsko upokojena. Pomoč ji zagotavlja mama, ki je leta 2004 postala družinski pomočnik.

Na začetku je njena rehabilitacija potekala na Univerzitetnem rehabilitacijskem inštitutu Republike Slovenije - Soča, kasneje pa v zavodu Zarja, kjer je do poletja 2002 tudi bivala v bivanjski enoti. Po tem sta se z mamo preselili v Sabinino stanovanje. Kasneje se jima je pridružil še Sabinin brat. Mama in oče sta se po Sabini nesreči razšla. Sabina ima stike z očetom, pri njem občasno preživi vikende pa tudi nekaj dni poletnih in zimskih počitnic.

Sabina obiskuje dnevno varstvo v zavodu Zarja (od leta 2014 zavod Mavrica) od 8. do 13. ure, ter z njimi preživlja zimske in poletne tabore.

S Sabino sem ostala v stikih in jo obiskovala kot prostovoljka. Na začetku sva se družili in hodili na sprehode, po potrebi sem mami pomagala pri Sabininem kopanju in negi. V prostem času sva tudi ustvarjali.

Poskušala sem tudi urediti osebno asistenco za Sabino, vendar ni uspelo, ker obiskuje dnevno varstvo v zavodu Zarja in se po mnenju društva YHD to izključuje. Prav tako ji ni pripadala dodelitev osebnega računalnika, ki so ga ponujali leta 2003 v društvu YHD.

Leta 2004 se je mama odločila, da postane družinski pomočnik. Sabina je zelo vesela, ker ima mama več časa za ukvarjanje z njo, in je na nekaterih področjih že dobro napredovala. Na primer ne potrebuje več plenice, kar je za njo velik uspeh, ki ga ne bi dosegla brez mamine pomoči. Kar pa ni dobro, je to, da se komaj preživljajo. Zato si Sabina zelo želi "zaposlitve". Z dodatnim denarjem, bi si rada plačala ure logopeda in fizioterapije, ter rehabilitacijo v toplicah

vsaj enkrat na leto. Zelo si želi računalnik, ki bi bil prilagojen za njeno uporabo.

Kot študentka socialnega dela na izbirnem področju "Socialno delo v podjetjih in drugih organizacijah" sem se odločila, da v diplomski nalogi raziščem vpliv pomoči z umetnostjo na izražanje čustev, na samopodobo, na dinamiko v družini pri osebi po hudi poškodbi glave.

Kot članica in soustanoviteljica Društva za pomoč z umetnostjo-Plus5, sem skupaj s Sabino, njeno mamo in bratom načrtovala akcijski projekt, ki smo ga poimenovali „poMoč z umetnostjo“

V diplomski nalogi želim s pomočjo znanja socialnega dela opisati načrtovanje in izvajanje individualne in skupinske pomoči z uporabo izraznoustvarjalnih umetniških sredstev z osebo po hudi poškodbi glave z namenom izboljšanja njenega vsakdanjega življenja v okolju njene družine.

Iskreno se zahvaljujem svoji mentorici doc. dr. Veri Grebenc za sprejeto mentorstvo, strokovno podporo in koristne nasvete pri izdelavi in oblikovanju diplomske naloge.

Velika zahvala gre tudi Sabini in njeni družini, prostovoljcem, prostovoljkam, članom in članicam Društva Plus5, ki so sodelovali v raziskovalnem projektu in M. za lektoriranje.

Iz srca hvala tudi mojim družinam: biološki (J., D.), socialni. (J., F.) in mačji (G., Z., N.)

"Creativity is Intelligence Having Fun" - Albert Einstein

1. TEORETIČNI DEL

1.1. Poškodba glave

Razvoj tehnike in prometa, spremenjen način življenja, ekstremni športi in nasilje so glavni vzroki nezgodne možganske poškodbe (NMP), ki pomeni eno najbolj invalidizirajočih obolenj mlade populacije (Korošok, 1994).

Posledice NMP kruto posežejo v bolnikovo življenje in ga spremenijo do temeljev. Prizadenejo vsa področja človekovega delovanja: gibanje, čutenje, zaznavanje in dožemanje okolja, odzivanje nanj, sporazumevanje, vedenje, čustvovanje. Nekatere so vidne takoj in se sčasoma zmanjšajo, druge poglobijo ali se pojavijo šele kasneje. Pogosto so trajne in ne ogrožajo le življenja bolnika, ampak prizadenejo zdravstveno, materialno in moralno tudi celotno družbo. Napredek medicine na vseh področjih, od pravilne pomoči na kraju nesreče, do ustreznega zdravljenja in učinkovitega preprečevanja sekundarnih komplikacij, omogoča preživetje vedno večjemu številu poškodovancev, vendar ostaja kvaliteta njihovega življenja pogosto vprašljiva. V nadaljevanju povzemam dejstva o poškodbah glave na podlagi informacij spletne strani Zavoda Zarja (www.center-zarja.si/).

Powell (1996) poškodbo glave definira kot "poškodbo žive možganovine, ki jo izzove zunanja mehanska sila". Tako ločimo poškodbo od okvare možganov, ki je posledica dogodkov znotraj organizma, kot na primer pretrganja žile (kap), rasti možganskega tumorja, vnetja, ki ga povzročijo virusi ali razvoja kakšne druge bolezni. Poškodba običajno ni samo ena, ampak gre v resnici za zaporedje več okvar. Prva se zgodi v trenutku udarca, ki neposredno poškoduje možgane. Druga sledi nekaj minut kasneje in je posledica primanjkljaja kisika v možganovini. Tretja sledi v naslednjih dneh, lahko še v prvem mesecu po poškodbi, je pa posledica krvavitev, zmečkanin in nabrekanja, ki dodatno poškodujejo tkivo.

Isti avtor nadalje obrazloži, da ko je enkrat zagotovljeno delovanje osnovnih življenjskih funkcij in ko se zmanjša tveganje za pojav naknadnih zapletov, poškodovanec stopi na dolgo pot k popolnemu ali delnemu izboljšanju čisto dobro še ne razumemo, kako se možganske funkcije popravijo. Po eni strani vemo, da tisto možgansko tkivo, ki je okvarjeno, ne oživi več. Po drugi strani pa vemo, da se lahko zlasti v prvih dveh letih po poškodbi možganske funkcije kar nekako spontano popravijo. Kasneje se funkcije izboljšujejo počasneje, vendar pa izboljšanja opazamo še leta dolgo, s predpogojem, da v možgane dotekajo senzorične vzpodbude. Poškodovani možgani

si namreč pomagajo tako, da se skušajo na novo organizirati. Kaže, da lahko po poškodbi tisti deli možganov, ki niso služili za določeno nalogo, prevzamejo delo in izvajajo naloge, ki so jih prej izvajali v poškodbi okvarjeni predeli. To pomeni, da nastajajo in se odpirajo nove živčne poti.

Celostna rehabilitacijska obravnava bolnikov po možganski okvari (Korošok, 2003), mora potekati nepretrgoma, od trenutka poškodbe do ponovnega uspešnega in samostojnega vključevanja v življenje in delo. Okrevanje je praviloma dolgotrajno in nepopolno. Proces rehabilitacije mora biti skrbno načrtovan, ciljno usmerjen in multidisciplinaren. Na njegov potek vpliva vrsta dejavnikov, ki opredeljujejo bolnika in poškodbo, možnost zapletov, časovna nepredvidljivost posameznih faz okrevanja, raznolikost terapevtskih pristopov in programov, okolje.

Powell (1996) pravi, da proces rehabilitacije začne skoraj takoj po poškodbi, ko bolniku razgibavajo mišice in sklepe in mu z usmerjenimi dražljaji prebujajo čute. Če ga ne bi razgibavali, bi se mišice zakrčile in udi postali togi. Iz raziskovanja je znano, da si možgani bolje opomorejo (zrastejo večji, težji in z boljšimi povezavami), če se nahajajo v "obogatenem okolju", torej v takšnem, ki s svojo zapletenostjo vzbuja človekov odziv. Potek formalne rehabilitacije, ki jo izvajajo poklicni medicinski strokovnjaki, je časovno omejen. Neformalna rehabilitacija, ki jo izvajajo drugi negovalci in sorodniki, pa teče še dolgo potem, ko bolnik zapusti bolnišnico.

Raziskave kažejo, da se najbolje popravijo tisti bolniki, katerih družina v negi in rehabilitaciji aktivno sodeluje in nadaljuje z rehabilitacijo tudi še dolgo potem, ko se bolnik vrne domov. Rehabilitacija poteka v dveh stadijih: v prvem se s poklicnimi posegi doseže izboljšanje, v drugem pa to izboljšanje skušajo družina in drugi negovalci vzdrževati naprej.

Dokazano je, da se v primeru, ko družina ni bila vključena v rehabilitacijski program, bolnikom že dosežene sposobnosti po odpustu iz bolnišnice ali centra za rehabilitacijo ob povratku domov poslabšajo. Najočitnejše je izboljšanje v prvih šestih mesecih, potem pa se stanje sicer popravlja, vendar bolj postopoma in manj očitno. Ni res, kot so včasih pisali v učbenikih, da se po dveh letih stanje neha izboljševati. V resnici se ljudje popravljajo še pet, deset ali še več let po poškodbi.

Seveda pa so za sorodnike in negovalce zelo očitni znaki izboljšanja kot na primer trenutek, ko poškodovani prepozna ljubljeno osebo, ali ko spet shodi ali spregovori, vir največjega zadovoljstva in spodbude. Kasnejše izboljšave, kot na primer izboljšanje koncentracije ali boljši nadzor nad čustvi, so očem opazovalcev bolj skrite. Proces rehabilitacije je dolgotrajen, kot je razvidno iz naslednje definicije, ki jo je izdelala Svetovna zdravstvena organizacija leta 1986:

"Rehabilitacija pomeni izboljšanje bolnikovega stanja do take mere, da omogoča največjo možno stopnjo telesne, psihološke in socialne prilagoditve. Zaobjema vse postopke, katerih namen je zmanjševanje invalidnosti in drugih prizadetosti. Njen cilj je tudi omogočiti, da se prizadeti ljudje kar najbolje vključijo v družbo".

1.1.1. Vloga socialnega dela pri rehabilitaciji

Lahko rečemo, da je socialno delo poslanstvo na treh področjih (Eržen, 2005):

1. Pomoč ljudem za učinkovitejše reševanje stisk in težav in odgovorno soočanje z različnimi življenjskimi situacijami
2. pomoč pri iskanju ustreznih oblik pomoči in storitev
3. povezovanje ljudi s sistemi, da bi si zagotovili dostop do razpoložljivih virov in različnih življenjskih priložnosti. Socialni delavec ima intervencijsko vlogo, kar pomeni:
 - posredovati in priskrbeti sredstva v korist bolnikovega sistema,
 - mediiirati med bolnikovim sistemom in drugimi sistemi,
 - usposabljanje, opogumljanje za vsakdanje življenje,
 - dajanje informacij, zastopati poškodovanca,
 - svetovanje.

Vsekakor je pomembno, da je socialni delavec na strani človeka v stiski in njegovih potreb. Če hočemo poškodovancu ali svojcu pomagati moramo realno oceniti njegovo situacijo, predvsem njegove možnosti in sposobnosti, zaznati je treba ne le, česar ne zmore več, ampak tudi, kaj še zmore.

Posebnosti socialnega dela v zdravstvu (Eržen, 2005):

- socialni delavec poškodovanca običajno ne obravnava dolgo,
- gre za posege v krizah, ki lahko nastanejo v zvezi z boleznijo ali neodvisno od nje,
- stranka socialnega delavca je vedno bolan človek, kar pomeni, da je pri delu potrebno upoštevati tudi njegovo posebno duševno stanje, oziroma staje njegovih svojcev
- socialni delavec nastopa kot paramedicinski profil.

1.1.2. Posledice poškodbe glave

Posledice po poškodbi možganov delimo na (Radonjič-Miholič, 1995):

- Vidne, prepoznavne, ki jih zlahka vidijo in prepoznajo tako sami poškodovanci kot tudi njihovi svojci in zdravstveni delavci, ki prihajajo z njimi v stik. Sem prištevamo težje okvare motorike, senzorike in govora. Te posledice običajno zlahka prepoznamo in zaznamo v neposrednem stiku s poškodovancem. Prav zaradi teh posledic poškodovance tudi napotijo na programe rehabilitacije.
- Nevidne ali težko prepoznavne, med katere sodijo motnje čustvovanja, vedenja, upadi na področju spoznavnih in izvršilnih funkcij, motnje koncentracije, hitrejša utrudljivost, manj izražene motnje razumevanja ipd. Teh težav praviloma ne prepoznane sam poškodovanec, ne njegovi svojci, velikokrat pa jih spregledajo tudi zdravstveni delavci.

Izkušnje kažejo, da bolniki po hudi poškodbi glave prvih šest mesecev navajajo v svoji pritožbi zgolj težave z motoriko, po enem letu pa se prvič pojavijo tudi pritožbe zaradi težav s spominom. Motnje vedenja in čustvene spremembe pa navajajo šele nekaj let po poškodbi ali pa jih opisujejo le svojci. Navajanje pritožb pri poškodovancih je zelo težavno, največ zadreg imajo pri opisovanju dvojnih slik, agnozij, motenj spomina, mišljenja, čustvovanja.

1.1.3. Kaj poškodba glave pomeni za posameznika?

Po težki poškodbi glave se bolnikovo vedenje, kot razloži Powell (1996), pogosto spremeni. Sveta okrog sebe ne vidi, vidi le sebe.

Sposobnost samozavedanja, vpogleda v svoje vedenje in vedenje drugih je omejena. Težko vzpostavlja stik z drugimi ljudmi. Poleg problemov, ki so posledica neposredne poškodbe, moramo upoštevati tudi to, da je bolnik preživel strašno izkušnjo, zaradi katere je pod hudim stresom.

Te izkušnje dolgo ne preboli, vzame mu veliko energije. Po poškodbi glave se bolnik spremeni tudi čustveno. Dejstvo je, da čustvene in vedenjske spremembe težje opazimo in težje dojamemo kot pa nezmožnost motoričnih sposobnosti.

Človek je zmeden, žalosten in obupan, ko čuti, da je z njim vse drugače kot, je bilo, pa sam ne ve zakaj. Življenje je za poškodovanca postalo mnogo težje. Navzven je morda videti čisto zdrav,

zato vsi od njega pričakujejo, da bo mislil in delal tako kot včasih, pred poškodbo, pa tega zares ne zmore.

Česar se loti, ga neskončno utruji. Počasi se razkropijo tudi prijatelji in človek ostane sam. Naj naštejemo nekaj človekovih sposobnosti, ki jih lahko prizadene poškodba glave: spomin, zaznavanje, koncentracija, predelava informacij, gibanje in usklajevanje gibov, telesna kondicija, čutno zaznavanje, govorne sposobnosti, motivacija, pogled vase, odnos z drugimi, osebnost, razpoloženja/čustva, impulzivnost, potrpežljivost.

1.1.4 Kaj poškodba glave pomeni za družino?

Vsaka nezgodna možganska poškodba prizadene poleg samega poškodovanega tudi njegove bližnje in tako poseže v družino. Ker gre pri nezgodi za nepredvidljiv in nepričakovan dogodek, družina nanj ni pripravljena. Videti je, kot bi se ustavilo običajno življenje, doživljajo grožnjo pomembne izgube. To je začetek večplastnega, prepletenega dogajanja v družini (Radonjič-Miholič, Pirnat, 2003):

- Takoj po poškodbi se družina znajde v šoku, poruši se ustaljen način življenja tako vsakemu članu družine posebej kot tudi družini kot celoti. Družinsko ravnovesje se zamaje v temeljih in vedno znova se morajo truditi, da bi ga ponovno vzpostavili.
- Tisti hip, ko se zgodi poškodba, postane poškodovani center dogajanja v družini in vse moči, vsa razmišljanja in delovanja so usmerjena nanj. Odrinjeni iz zavesti, v senci pozornosti ostajajo potrebe, načrti, zmožnosti posameznih članov družine, vse je podrejeno le enemu cilju, kaj narediti, da bi rešili svojca. Postopoma morajo spoznati, kje so njihove zmožnosti, koliko moči in časa lahko brez škode zase posvetijo poškodovanemu.
- Vsak posamezni družinski član na svoj način doživlja in predeluje stiske, ki jih je povzročila poškodba družinskega člana. Proces razumevanja in dojemanja kaj se je v resnici zgodilo je dolgotrajen, doseči čustveno, notranjo pomiritev s stanjem pa je še težje, če sploh kdaj mogoče.
- Ob poškodbi se dogaja, da se družina v začetku bolj zapre vase, nevarnost je, da prekine povezave v svojem okolju. V začetku družinski člani ves svoj čas posvečajo v pomoč poškodovanemu in zato zanemarjajo prijateljstva in druženja. Včasih pa se zaradi čustvene izčrpanosti ali bojazni pred neprijetnimi vprašanji, ki bi jih soočala z resničnostjo, celo izogibajo stikov z drugimi. Težko pa je ponovno vzpostaviti prekinjene vezi in doseči, da je družina vpeta v svojem okolju.

Nezgodna možganska poškodba nepričakovano, nenapovedano vstopa v življenje posameznika in preko njega tudi v življenja njegovih bližnjih. Pri svojcih dramatičnost doživljanja prvega obdobja po nezgodni možganski poškodbi pogosto dodatno povečujejo tudi motnje zavesti pri poškodovanem (ne morejo vzpostaviti stika) in negotovost ali bo preživel in če bo preživel, kakšne bodo posledice. V tem obdobju so svojci šokirani, preplavljeni z zelo raznolikimi, burnimi čustvi (strah, žalost, jeza, občutki krivde ipd.), nebogljeni, nihajo od obupa do upanja, počutijo se nemočni in delujejo neorganizirano. V tem času potrebujejo umirjeno in večkratno zagotovilo, da je za njihovega poškodovanega svojca najboljše poskrbljeno.

Sodobnejši principi zdravljenja vključujejo sodelovanje svojcev že v zelo zgodnja obdobja po poškodbi. Ti s svojo prisotnostjo, glasom in dotikom lahko prispevajo k zgodnjemu vzpodbujanju okrevanja, pomirjujoče delujejo na zmedene bolnike in tudi sami lažje prenašajo negotovost čakanja. Pri tem pa včasih pozabljamo, da potrebujejo ti svojci pomoč pri tem, da vedo kaj naj storijo, kako se naj odzivajo in s kom lahko podelijo stiske, ki jih pri tem doživljajo.

Ko bolnikovo življenje ni več ogroženo in se njegova zavest postopoma ujasnjuje, dobi upanje in pričakovanje svojcev nov zalet. Kar verjamejo, da bo vse še dobro, da gre le za vprašanje časa. To jim daje veliko energije za sodelovanje v programih zdravljenja in rehabilitacije. Kriza nastopi, ko kljub času in prizadevanju, napredovanje ni tolikšno, kot so pričakovali, ocena doseženega pa se vse bolj razhaja med strokovnimi delavci (so zadovoljni z doseženim) in svojci (saj še ni tak kot prej).

Težje in dolgotrajnejše kot so posledice možganske poškodbe, dlje časa potrebuje družina, da ponovno vzpostavi ravnovesje, nevarnost pa je, da lahko izgubi svoj osnovni namen. Posamezni družinski člani ne najdejo v njej več dovolj prostora zase ali se ne počutijo dovolj varne in sprejete (lahko so načeti partnerski odnosi, odnosi med sorojenci ali odnosi med posameznimi otroci in starši ipd.).

Kar poškodovani potrebuje od družine, je, da mu je ta v oporo, ga vzpodbuja in opogumlja, mu daje občutek pripadnosti in zavest, da ga potrebujejo in imajo radi, da je zanje pomemben kljub težavam, ki jih ima in da mu stojijo ob strani. Uspešna rehabilitacija pomeni, da je poškodovani uspel ohraniti ali ponovno vzpostaviti čim več svojih dotedanjih družinskih vlog (partnersko, starševsko).

1.2. Invalidnost

Razumevanje invalidnosti posameznikov v družbi se v zadnjih letih vedno bolj »pomika« od 'medicinskega' k 'družbenemu' pojmovanju. Zato so razumljive tudi precejšnje spremembe v definicijah invalidnosti v mednarodnih dokumentih in nacionalni literaturi za to področje (Statistični urad Republike Slovenije 2007: 9).

Razlike med definicijami invalidnosti kažejo, da tega področje ni enostavno opredeliti ali ustrezno poimenovati oseb, ki so zaradi določenih specifičnosti predmet obravnave. Zato se za osebe s posebnimi potrebami uporabi »širša« opredelitev iz programa Vseživljenjsko učenje, kjer so kot udeležence s posebnimi potrebami upoštevali posameznike (osebe, ki potrebujejo izvajanje programov z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene programe oziroma posebne programe):

- z motnjami v duševnem razvoju,
- slepe in slabovidne,
- gluhe in naglušne,
- z govorno-jezikovnimi motnjami,
- gibalno ovirane,
- dolgotrajno bolne,
- s primanjkljaji na določenih področjih učenja,
- s čustvenimi in vedenjskimi motnjami,
- socialno ogrožene osebe (osebe, ki so v skladu z Zakonom o socialnem varstvu (Uradni list RS, št. 3/07) upravičene do dodelitve socialne pomoči).

Vse to so tudi ljudje, ki so zaradi različnih vzrokov bolj izpostavljeni možnosti, da so v vsakdanjem življenju »socialno izključeni« ali so diskriminirani. Zaviršek (2000: 7) govori o tem, da je razumevanje prizadetosti ali hendikepa v razlagalnem delu vedno dvojno: označuje poškodovanost, ki je vidna ali pa nevidna (multipla skleroza v zgodnjem stadiju, rak, duševne stiske), in družbeno konstruirane oviranosti na ekonomski, družbeni, psihološki in simbolni ravni, ki jih doživljajo ljudje z različnimi oviranostmi.

»V politiki in stroki najpogosteje uporabljajo besede »invalidnost«, »posebne potrebe« in »motnje v duševnem razvoju«. Ta poimenovanja se osredotočajo na telesne in mentalne poškodovanosti, ne da bi kot enako pomembne in še bolj določujoče upoštevale družbene odzive nanje. Hkrati pa razna poimenovanja in njihovo nenehno spreminjanje dokazujejo, da se vse hitreje spreminjajo tudi politični in strokovni koncepti. Še več, te spremembe dokazujejo, da prizadetost ni nekaj naravnega ali vrojenega, temveč da gre za koncept, ki je družbeno konstruiran. « (Zaviršek 2000: 8).

1.2.1. Definicija »invalida«

»Invalidi so ljudje z dolgotrajnimi telesnimi, duševnimi, intelektualnimi ali senzoričnimi okvarami, ki jih v povezavi z različnimi ovirami lahko omejujejo, da bi enako kot drugi polno in učinkovito sodelovali v družbi«.

- Deklaracija o pravicah invalidov (Organizacija Združenih narodov) poudarja, da je invalid vsaka oseba, ki zaradi prirojene ali pridobljene pomanjkljivosti v svojih telesnih ali duševnih sposobnostih ni sposobna sama, delno ali v celoti zadovoljevati potreb normalnega individualnega in/ali družabnega življenja.
- Po definiciji Americans with Disabilities Act je »invalid oseba s fizično ali psihično motnjo, ki znatno omeji eno ali več življenjskih dejavnosti. Kot glavne življenjske dejavnosti zakon navaja sposobnost skrbeti zase, opravljati ročna dela, hoditi, videti, slišati, govoriti, dihati, se učiti in delati.
- Po Zakonu o invalidskih organizacijah (ZInvO) je invalid posameznik, ki zaradi prirojenih ali pridobljenih okvar in oviranosti, ki jo pogojuje oziroma ustvarja fizično in družbeno okolje, ne more sam delno ali v celoti zadovoljevati potreb osebnega, družinskega in družbenega življenja v okolju, v katerem živi, v skladu z mednarodno klasifikacijo.

Po Zakonu o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (ZZRZI) je invalid oziroma invalidka oseba, ki pridobi status invalida po tem zakonu ali po drugih predpisih, in oseba, pri kateri so z odločbo pristojnega organa ugotovljene trajne posledice telesne ali duševne okvare ali bolezni in ima zato bistveno manjše možnosti, da se zaposli ali ohrani zaposlitev ali v zaposlitvi napreduje.

1.2.2. Definicija »invalidnosti«

V Poročilu o človekovih pravicah je o invalidnosti zapisano, da se šteje za invalida »vsaka oseba, ki ima upoštevajoč starost ter socialno okolje, v katerem živi zaradi trajne ali dolgotrajne funkcionalne telesne ali duševne okvare resne težave pri svojem vključevanju v družino, družbo, izobraževanje in poklic oziroma uveljavljanju svojih človekovih pravic«.

Zelo široko opredeljuje invalidnost WEFD (World Education Foundation for the Disabled), evropska neprofitna, nevladna fundacija, kjer menijo, da »invalidnost ni omejena samo na fizično in mentalno nesposobnost posameznika, ampak pomeni zdravstvene probleme, čustvene probleme, probleme v partnerskih odnosih, revščino in nizko stopnjo izobrazbe, kajti le-ti problemi preprečujejo ljudem, da dosežejo svoj najboljši potencial in tako prispevajo k razvoju družbe«.

Ljudje na vozičku neprestano doživljajo, da se neprizadeti ljudje pogovarjajo z njihovimi spremljevalci drugače kakor z njimi samimi.

Pri ljudeh, kjer je oviranost vidna, jih takoj hendikepiramo za mentalno manj sposobne. Velikokrat se zgodi, da so ljudje do njih bolj prijazni, govorijo glasneje, so napeti, sprašujejo jih preveč o bolezni ali pa poškodovanost spregledajo, bojijo se vprašati ali postavljajo preveč vprašanj. Velikokrat se jim poskušajo izogniti ali prehitro pomagati, se do njih vedejo pokroviteljsko, kakor da so ti mlajši in manj izkušeni od njih, se jih dotikajo, kakor se človek dotika oseb, ki so statusno nižje, ali pa se izogibajo dotika, kakor da je hendikepirana oseba »kužna«. Ali so pretirano zgovorni, ali se bojijo tišine, ali pa so tiho, ker se ne morejo »domisliti«, kaj naj bi se pogovarjali z nekom, ki je na invalidskem vozičku.

Lamovec (2000: 18) govori o tem, da tudi slovenski aktivisti in aktivistke trdijo, da je prizadetost družbena izkušnja, ki izhaja iz specifičnih načinov, kako družba organizira svoje aktivnosti (delo, prostor, prosti čas, izobraževanje, sorodstvene odnose). Prizadetost je torej zgodovinska kategorija. Dejanska poškodovanost, kakršne so pomanjkanje uda, poškodbe dela telesa ali telesnega mehanizma, sama po sebi še ni prizadetost. Hendikep je v resnici travma v kulturi. Pogled, ki se ustavi na hendikepiranem telesu, je pogled, ki rani. Prizadeto osebo presoja po telesnih poškodovanostih, po telesni površini. Zaradi svoje hendikepiranosti se te osebe srečujejo z velikim zatiranjem s strani ljudi in sistema (Lamovec 2000: 27). Lamovec (2000: 29) govori tudi o tem, da obstaja več družbenih razlogov za razvoj prizadetosti. Med njimi so najpogostejši revščina in nepravilna distribucija temeljnih dobrin (voda, hrana, obleka, stanovanje, zdravila, medicinski pripomočki), vojna, pregnanstvo, terorizem, mučenje, slaba ali neustrezna medicinska

pomoč ali oskrba, čustvene, fizične in spolne zlorabe v zgodnjem otroštvu, ki lahko pripeljejo do intelektualnih oviranosti in težav v duševnem zdravju, množične epidemije itd.

1.2.3. Zakoni na področju zaposlovanja hendikepiranih oseb v Republiki Sloveniji

- Ustava Republike Slovenije (14., 50., 52. člen)
- Mednarodni dokumenti (Konvencija o pravicah invalidov, OZN, Deklaracija o pravicah invalidov, Evropska socialna listina, Evropski akcijski načrt in še mnogo drugih mednarodnih dokumentov)
- Zakon o socialnem varstvu
- Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov
- Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju
- Zakon o delovnih razmerjih
- Zakon o družbenem varstvu
- Podzakonski predpisi s področja zaposlovanja invalidov

Zakonov, predpisov, podzakonskih aktov in pravilnikov s področja zaposlovanja invalidov je več kot 60. Naštela sem le najosnovnejše.

Splošne značilnosti zaposlovanje invalidov so:

Invalidi se zaposlujejo v običajnem delovnem okolju, v invalidskih podjetjih ter v podporni in zaščitni zaposlitvi na delih, ki ustrezajo njihovim sposobnostim. Delodajalec, ki sklepa pogodbo o zaposlitvi z invalidom za dela, za katera je bil invalid pri istem delodajalcu že zaposlen, v novi pogodbi o zaposlitvi ne sme invalidu določiti poskusnega dela, saj se šteje, da ima invalid znanja in sposobnosti, ki so potrebna za opravljanje tega dela. Če se invalidu v času trajanja delovnega razmerja stanje njegove invalidnosti poslabša v primerjavi s stanjem invalidnosti ob sklenitvi delovnega razmerja, se takšno poslabšanje ob izpolnjevanju drugih pogojev šteje kot okoliščina, na podlagi katere se invalidu priznajo enake pravice, kot se po predpisih o pokojninskem in invalidskem zavarovanju in po predpisih o delovnih razmerjih priznajo delovnim invalidom (36.člen ZZRZI–UPB2, Ur. l. RS, št. 16/2007).

Delodajalci pri planiranju zaposlovanja in zaposlovanju invalidov upoštevajo Kodeks Mednarodne organizacije dela o ravnanju z invalidnostjo na delovnem mestu tako, da zagotavljajo enake možnosti invalidov, njihovo zaposlovanje in ohranitev njihove zaposlitve.

Primerna delovna mesta za invalide so vsa delovna mesta, na katerih, ob upoštevanju izjave o varnosti z oceno tveganja, invalidnost ni ovira za enakovredno opravljanje dela.

Delodajalci določijo v sistemizaciji delovnih mest primerna delovna mesta za invalide ter druge

ukrepe za ravnanje z invalidnostjo na delovnem mestu. V primeru, ko se delo opravlja s prilagoditvijo delovnega časa potrebam zaposlenega invalida, ki izhajajo iz njegove invalidnosti, ko se delo opravlja na domu ali na daljavo, se posebnosti take zaposlitve uredijo v pogodbi o zaposlitvi (37. člen ZZRZI–UPB2, Ur. l. RS, št. 16/2007)

Invalid, ki prejema nadomestilo iz naslova invalidnosti oziroma brezposelnosti in se zaposli za krajši delovni čas od polnega, zadrži pravico do prejemanja sorazmernega dela tega nadomestila. Višino in čas prejemanja sorazmernega dela nadomestila določi izplačevalec nadomestil po predpisih, ki urejajo pokojninsko in invalidsko zavarovanje ter zavarovanje za primer brezposelnosti (38. člen ZZRZI–UPB2, Ur. l. RS, št. 16/2007).

1.2.4. Podporno zaposlovanje

Koncept »supported employment« izvira iz ZDA in Kanade. Vsebinsko se ta način zaposlovanja invalidov nanaša na zaposlitve v običajnih podjetjih, ki so podprte s strokovnimi storitvami trenerja dela (job-coach, employment specialist), ki invalidu na delovnem mestu omogočajo usposabljanje za opravljanje določenih del. (Tabaj, Dolinšek 2004: 123-124)

»Podporna zaposlitev je zaposlitev invalida na delovnem mestu v običajnem delovnem okolju s strokovno in tehnično podporo invalidu, delodajalcu in delovnem okolju. Strokovna podpora delodajalcu in delovnemu okolju se zagotavlja prvenstveno s seznanjanjem z invalidnostjo, njenimi posledicami in vplivi delovnega okolja na invalidnost ter svetovanjem o optimalnih možnostih prilagoditve delovnega okolja.

Invalidu se v podporni zaposlitvi glede na njegovo invalidnost lahko zagotavljajo podpirne storitve. Glede na oceno doseganja delovnih rezultatov je invalid v podporni zaposlitvi lahko upravičen do subvencije plače v višini od 5 do 30 % minimalne plače.« (Uršič, Peterlin, Tabaj, Dular 2007: 11–12)

1.2.5. Invalidska podjetja

»Invalidska podjetja so oblika socialne ekonomije na področju zaposlovanja invalidov. Z zakonom in podzakonskim aktom so podrobneje določeni pogoji za poslovanje, postopek pridobitve statusa in

način poslovanja. Glede na dejstvo, da so invalidska podjetja gospodarske družbe posebnega pomena, zakon delno predpisuje način delitve dobička, določa vpliv države na lastništvo in odločanje ter predvideva obvezno revizijo letnih in poslovnih poročil za vsa invalidska podjetja vsaj na tri leta.« (Uršič, Peterlin, Tabaj, Dular 2007: 12)

Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (v nadaljevanju ZZRZI)

vključuje invalidska podjetja od 52. do 61. člena.

ZZRZI v 53. členu določa, da gospodarska družba, ki je registrirana kot družba z omejeno odgovornostjo, delniška družba ali komanditna delniška družba, lahko posluje kot invalidsko podjetje, če med celim poslovnim letom zaposluje in usposablja najmanj 40 % invalidov od vseh zaposlenih v družbi.

Zavezanec za izpolnjevanje kvote je vsak delodajalec, ki je pravna ali fizična oseba, registrirana v RS in zaposluje *najmanj 20 zaposlenih*. Zavezanec za kvoto ni tuje diplomatsko in konzularno predstavništvo, invalidsko podjetje in zaposlitveni center. Kvota je obvezni delež zaposlenih invalidov od celotnega števila zaposlenih delavcev pri posameznem delodajalcu.

1.3. Institucionalno varstvo

Institucionalno varstvo nadomešča človeku dom ali lastno družino. Je oblika obravnave v zavodu, v drugi družini ali drugi organizirani obliki, kot je na primer stanovanjska skupina. Za odrasle duševno in telesno prizadete ljudi se opravljajo posebne oblike varstva v posebnem socialno varstvenem zavodu ali varstveno delovnem centru. Kot socialno varstveni zavodi se lahko organizirajo tudi sprejemališča, materinski domovi, svetovalnice, stanovanjske skupine. (Čeperkovič, 2008:12)

1.3.1. Vmesne strukture

Vzporedno s procesom dezinstitutionalizacije in vračanjem »drugačnih« v skupnost pravi Flaker (1995), je izredno pomembno tudi razvijanje alternativnih oblik bivanja, ki jih imenujemo vmesne strukture. Vmesne strukture so manjše bivalne enote, ki se po številu sostanovalcev, stopnji izolacije, po tem, da želijo v njih vpeljati atmosfero domačnosti, razlikujejo od bolnišničnih oblik.

Stanovalci imajo ponavadi večji vpliv nad svojim življenjem in možnost sodelovanja pri skupinskih dogovorih glede gospodinjskih opravil, v primerjavi z življenjem v totalni instituciji - zavodu. Omogočena jim je tudi višja stopnja zasebnosti. Skratka - vmesne strukture so alternativa družbeni izolaciji, represiji in »smrti« v totalnih ustanovah. Vmesnost vmesnih struktur lahko razumemo na več načinov. Vito Flaker (1995) jih definira na dva načina, in sicer:

- Na povsem organizacijsko upravni ravni lahko uporabimo pojem vmesnih struktur predvsem deskriptivno in izraz razumemo kot denotacijo tistih organizacijskih oblik za delo z ljudmi, ki so postavljene vmes med zavodsko obravnavo, npr. zapor, bolnišnice, vzgojni zavodi in podobno, ter med oblikami obravnave v tako imenovanem civilnem življenju, kot so ambulate, privatna praksa in podobno.

- Ponavadi gre za rezidenčne ali polrezidenčne strukture, kot so: stanovanjske skupnosti, dnevni centri, bivalne enote, domovi z osebjem, stanovanja na ožjem teritoriju, nadzorovano samostojno bivanje. Pod vmesne strukture pa spadajo tudi: društva in skupine za vzajemno pomoč in skupine za samopomoč.

1.3.2. Program "neodvisno življenje" v Sloveniji

V uporabniškem gibanju so se v osemdesetih letih zgodile velike spremembe, ko so nekateri aktivisti začeli z idejo neodvisnega življenja. Gibanje za neodvisno življenje, ki je izšlo iz gibanja hendikepiranih in postalo njegovo osrednje jedro, je prineslo radikalen zasuk v socialni perspektivi: uporabnice in uporabniki so zahtevali samo-determinacijo, nadzorovanje bivalnih razmer, izbiro osebne asistencije in vse državljanske pravice. (Zaviršek, 2000:316)

V Sloveniji so koncept neodvisnega življenja razvili v YHD – Društvu za kulturo in teorijo hendikepa. Pri YHD razumejo enake možnosti kot pravico do izražanja mnenja in *aktivno sodelovanje* uporabnikov in uporabnic pri uveljavljanju svojih pravic. Skupaj z uporabniki rešujejo probleme ter se zavzemajo za pravičnejši svet.

Neodvisno življenje je osnovna človekova pravica za vse hendikepirane, ne glede na vrsto in stopnjo hendikepa, kar vključuje ljudi z učnimi težavami, uporabnike storitev s področja duševnega zdravja, hendikepirane otroke in starejše hendikepirane.

Vsako življenje in drugačnost naj bo cenjeno. Vsako človeško bitje naj ima pravico do pomembnih izbir, ki vplivajo na njegovo življenje. (YHD 2004: 8)

Škerjanc navaja naslednjo definicijo neodvisnega življenja, ki so jo izoblikovali v gibanju UPIAS (Union of the Physically Impaired Against Segregation ali Združenje ljudi s telesnimi poškodbami proti segregaciji):

»Gibanje za neodvisno življenje je samo definiralo neodvisnost, in sicer: praktično in zdravorazumsko, to pomeni preprosto, biti sposobni dosežati zastavljene cilje. Bistvo je, da imajo neodvisni ljudje nadzor nad svojim življenjem, ne pa da vsa opravila postorijo sami. Neodvisnost se ne veže na intelektualno ali telesno sposobnost skrbeti zase brez spremljanja drugega, neodvisnost je dosežena, ko sprejmeš spremljanje takrat in tako, kot ga potrebuješ.« (Škerjanc, 2000: 42)

1.3.3. Družinski pomočnik

Osebe, ki so preživele poškodbo glave, ne zmorejo več samostojno živeti in potrebujejo pomočnika. Ti pomočniki pa so običajno njihovi sorodniki, ki imajo zato, da lahko opravljajo to nalogo formalno na voljo institut družinskega pomočnika. Na družinskega pomočnika lahko gledamo tudi iz organizacijskega vidika. In sicer lahko vidimo družinskega pomočnika kot »organizacijo v enem«, ki pa se povezuje oziroma sodeluje z ostalimi organizacijami ali ustanovami, kot so: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, centri za socialno delo, Socialna zbornica Slovenije, Sekcija družinskih pomočnikov, socialna inšpekcija, ki deluje v okviru Inšpektorata Republike Slovenije za delo in izvaja inšpekcijski nadzor ter med drugim tudi Fakulteta za socialno delo in druge fakultete, organizacije ter društva, ki se ukvarjajo s temi skupinami prebivalstva. (Sagadin, 2010:11)

Pravica do izbire družinskega pomočnika je pravica invalidne osebe in v tem primeru je ta oseba koristnik storitve. Družinski pomočnik je torej pri tej osebi kakor »zaposlen«, čeprav v tem odnosu ni formalnega delodajalca.

Oseba se lahko odloči, da si bo izbrala drugega družinskega pomočnika, prav tako pa lahko status prekine tudi družinski pomočnik. Menim, da je v tem kontekstu vidna predvsem t. i. »usmerjenost v uporabnika«, ki je torej koristnik storitve, ki mu jo ponuja organizacija (družinski pomočnik). Pri tem modelu predstavljajo osnovno omejitev potrebe, pričakovanja ter želje uporabnika. Inovativna uporaba virov v procesu zadovoljevanja uporabnika je *torej nujnost in osrednji faktor uspeha organizacije*, saj vsaka organizacija poskuša delovati tako, da:

- zadovolji uporabnika in mu zagotovi možnost za lastno blagostanje
- dodaja vrednost izdelku ali storitvi, ki bo zadovoljila potrebe in pričakovanja uporabnika;
- povezuje storitve z lastnostmi, ki jih uporabnik najbolj ceni;
- nenehno ugotavlja potrebe uporabnika z zbiranjem informacij ter ugotavlja, kako uporabne so te informacije, da jih lahko nadalje uporabi za dodajanje nove vrednosti;

(Ovsenik, Ambrož 2010: 172)

Družinski pomočniki torej osebi zagotavljajo storitve, ki jih le ta potrebuje in tudi najbolj ceni. Če za prikaz vzamemo osebno nego, natančneje umivanje, vidimo, da mora družinski pomočnik upoštevati, kdaj se oseba, za katero skrb, najraje umije (zvečer ali zjutraj), kakšna voda ter toplota prostora ji odgovarja, kaj ima najraje, si želi (novo, dišeče milo). Ob enem pa mora zagotoviti primerne pripomočke in prilagoditve, ki omogočajo nego (sedež za kad). Vse te

informacije zbira tekom nege, ko vidi, kaj ji odgovarja ali ob pogovoru z osebo. Pomen instituta družinskega pomočnika je tudi v tem, da oseba, ki potrebuje pomoč in oskrbo ostane v domačem okolju ter tako ohrani obstoječo socialno mrežo. Tu ji je v pomoč družinski pomočnik, ki je sicer tudi sam del njene socialne mreže. Omogoči ji obiskovanje sorodnikov in prijateljev, ali ti obiščejo njih, udeleževanje prireditvev, druženj, ki jih organizirajo društva, dostop do javnih institucij, bank, trgovin.

Zadovoljevanje uporabnika je mogoče na različne načine, ki pa so tesno povezani s celovito sposobnostjo delovanja organizacije v tem procesu. Učinkovita in uspešna organizacija je tudi tista, katere vodstvo in zaposleni dobro poznajo svoje zmogljivosti in sposobnosti zadovoljiti uporabnika (Ovsenik, Ambrož 2010: 172-173).

Da organizacija lahko uspešno posluje, potrebuje finančna sredstva, ki pa za samo uspešno delovanje niso dovolj. Organizacija za svojo uspešnost potrebuje tudi delovanje na ustreznem sistemu vrednot, na pravih prepričanjih, uporabi ustreznih norm ter pravil delovanja, ter jasno usmerjenih ciljih. Za uspešnim delovanjem organizacije so tudi uspešni vedenjski vzorci, ki določajo izvirni način delovanja, ki je splet izkušenj, znanja in preteklih uspehov (Ovsenik, Ambrož 2010: 176).

Družinski pomočniki imajo na razpolago določeno število sredstev s katerimi razpolaga. Ta sredstva mora razporediti tako, da kar najbolj učinkovito zadovolji potrebe in želje osebe za katero skrbi (uporabnika).

1.3.4. Družinski pomočniki kot starši

Starši oseb s posebnimi potrebami pogosto živijo pod izrednimi psihičnimi, fizičnimi in socialnimi obremenitvami. Vzgojno-izobraževalni, zdravstveni ter sistem socialnega varstva razmeroma dobro poskrbi za področje neposrednega strokovnega dela z otrokom in za področje usposabljanja staršev za delo z otrokom.

Tretje področje, kamor pa sodi zagotavljanje psihosocialne pomoči, pa je v Sloveniji na žalost slabo razvito. Staršem bi vsekakor morali zagotavljati več ustrezne pomoči, saj ne nazadnje tako posredno pomagamo tudi otroku. Osebna stiska staršev se zaradi tesne dejavne prepletenosti med njimi in otrokom na tak ali drugačen način izraža tudi pri otroku (Leskovšek in Peljhan, 2007: 45).

Da razbremenimo mater ali družinskega člana, ki izvaja oskrbo, je nujno, da tak družinski član dobi priložnost za oddih ter za zasledovanje lastnih ciljev, če hočemo, da bo dolgoročno kos svoji nalogi. Zlasti pa morajo imeti nekoga, ki jim bo *pripravljen z naklonjenostjo in zanimanjem prisluhniti*. Za uspešno delo z osebo je potrebno nenehno uravnavati svoja čustva in čustva je treba tudi izraziti. Pogosto se namreč zgodi, da družinski član, ki vodi oskrbo, s tem ne želi obremenjevati družine in svoje stiske ohranja zase, kar lahko sčasoma privede do fizičnih bolezni, psihosomatskih ali psihičnih motenj v obliki depresij in izgorelosti (Lamovec, 1998: 244).

Družinske pomočnice in pomočniki imajo prav »poseben zaposlitveni status«. Za svoje delo ne dobivajo plače, temveč, kot bo podrobneje opredeljeno v druge delu teoretičnega uvoda, dobivajo nadomestilo za izgubljen dohodek, ki je med drugim nižji od minimalne plače. Prav tako je njihovo delo vezano na dom, kjer pogosto štiriindvajset ur skrbijo za osebo oziroma družinskega člana, ki potrebuje njihovo nego in pomoč. Ob tem se pojavlja vprašanje v kolikšni meri se družinski pomočniki soočajo s socialno izključenostjo, kakšna je njihova socialna mreža in opora ter s kakšnimi aktivnostmi se ukvarjajo v svojem prostem času.

1.4. Osebno dopolnilno delo

Glede na to, da Sabina in njena mama želita doma ustvarjene izdelke prodajati, sta razmišljali o tem, da bi priglasili osebno dopolnilno delo.

Posameznik mora osebno dopolnilno delo pred začetkom opravljanja priglasiti pri Agenciji Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve (AJPES). Priglasitev se opravi prek spletnega portala AJPES ali osebno na upravni enoti, ki za posameznika priglasitev opravi prek spletnega portala AJPES. Posameznik, ki želi opustiti posamezno vrsto osebnega dopolnilnega dela, opustitev opravi prek spletnega portala AJPES ali osebno na upravni enoti, ki za posameznika opustitev opravi prek spletnega portala AJPES.

(http://www.ajpes.si/Registri/Drugi_registri/Osebno_dopolnilno_delo)

Ker pa je veliko birokracije se za to nista odločili. Sabinine izdelke smo prodajali v društvu Plus5 in ves izkupiček je bil namenjen Sabini za rehabilitacijo v zdravilišču Laško ter za nabavo materiala za Sabinino ustvarjanje.

1.5. Komunikacija-sporazumevanje

Beseda komunikacija izhaja iz latinskega glagola *communicare*, kar pomeni napraviti nekaj skupno, deliti kaj s kom, sporočiti, občevati, biti v medsebojni zvezi, biti spojen. Beseda *communio* (lat.) pomeni skupnost, *communis* (lat.) skupen, splošen, in *communicatio* (lat.) pomeni sporočilo, povezanost, zvezo. Komunikacija je ena od človekovih najosnovnejših potreb. Pomeni vzpostavljanje stikov med ljudmi, prenos informacij, vplivanje na sočloveka. Učinek komunikacije človek preverja prek povratne informacije. (Blažič, 2002:12)

Gre torej za interakcijo, ki brez sposobnosti komuniciranja človeške vrste ne bi bila možna (Nastran-Ule, 1997). Prvi od petih aksiomov komuniciranja nemškega psihologa in psihoterapevta P. Watzlawicka in sodelavcev pravi: "Ni mogoče ne komunicirati." To pomeni, da se takoj, ko se znajdemo v medosebni situaciji, znajdemo v komunikaciji. Vse medosebno vedenje, tudi molk, odmori v govoru, izogibanje ipd. ima značaj komunikacije.

Komunikacija je motivirana, zavestna dejavnost, z njo želimo doseči neki cilj, kar pomeni, da moramo najprej pritegniti pozornost sogovornika. Ni pomembno, kakšna je komunikacija, kakšno je sporočilo, ampak ali je poslano, sprejeto ter kako dolgo je zadržano.

Ljudje, ki imajo težave s komuniciranjem, so lahko popolnoma izključeni iz vsakdanjih socialnih interakcij, frustracije takih ljudi so zaradi nemoči vzpostavitve medčloveškega stika pogoste, vsakodnevne in lahko vodijo do socialno nesprejemljivega vedenja ali zapiranja vase. Funkcije komunikacije so:

- osebno izražanje hotenj
- potreb
- želja
- sporočanje misli
- občutkov
- čustev
- izmenjava informacij
- prenos znanja
- zadovoljevanje človekovih socialnih potreb
- iskanje odgovorov
- spreminjanje vedenja (kot odgovor na neko sporočilo)

Človek pri komuniciranju uporablja vsa čutila (kategorije čutil so sluh, vid, obči čut gibanja ali kinestezija, tipa, čut vonja in čut okusa). Sporočilo je sestavljeno iz besedne, telesne in glasovne spodbude.

Vse tri dimenzije so dekodirane hkratno, tako da sporočilo deluje kot celota. Sporočila so lahko besedne ali nebesedne narave, ločimo torej dva vidika komunikacije:

- verbalni in
- neverbalni vidik.

1.5.1. Govor - besedno simbolna komunikacija

O razvoju govora obstajajo različne teorije, delimo jih na vedenjske, biološke in kognitivne, vendar nobena od njih ne pove o njem vsega. Govor olajša tudi razmišljanje, saj pogosto razmišljamo v obliki notranjega govora. Govor posredno vpliva na mišljenje, ker omogoča pridobivanje določenih vrst izkušenj in deluje motivacijsko.

Temeljne funkcije govora so:

- semantična
- komunikativna
- pridobivanje izkušenj
- funkcija delovanja

Vsaka od funkcij ima svoj smisel v povezavi z ostalimi in težko je reči, katera je primarna. Verjetno pa je to semantična funkcija, ker le-ta omogoča vse ostale. Govor namreč opravlja vse funkcije ravno po "pomenu", ki je v besedi. Ta primarnost je le zaradi logike predpostavk govora in nikakor ne s časovnega vidika, ker ne moremo reči, da je semantična funkcija pred vsemi ostalimi. Današnji in jutrišnji človekov svet potrjuje in označuje informatika ali komunikacija. V ospredju je človek kot bitje, ki govori, "homo communicus". Vedno pogosteje slišimo, da človeka najgloblje označuje njegova sposobnost besednega izražanja in da je prav v tem njegovo najgloblje bistvo, poleg razuma, čustev in realnosti. (Trček, 1994, str. 19).

Za človeka je torej govor največji dosežek in bistvena značilnost, ki ga dviga visoko nad ostali živi svet. Človekov govor že od samega začetka ni bil le sredstvo sporazumevanja in simbolni instrument za predmetni svet, omogočal je tudi kreativnost in inventivnost.

In čeprav človek ne govori le z besedami, je besednega govora 90 %; in v svojem življenju človek izgovori do bilijon besed. (Trček, 1994, str. 19)

1.5.2. Neverbalna komunikacija

Sabina se po poškodbi glave ni zmogla sporazumevala verbalno, z leti in z obiskovanjem logopeda se ji govor počasi izboljšuje. Kot pove Sabinina mama Tatjana, so se na začetku sporazumevali »brezbesed«, torej neverbalno.

Neverbalna komunikacija je zelo pomembna in je nepogrešljiv del našega komuniciranja z drugimi (Brajša 1993: 31).

Sestavljena je iz vedenja telesa (drže, usmerjenosti in gibov telesa), mimike (čela, lic, brade, obrvi, ust), očesnega stika (pogleda, zenic, očesnih mišic), govora (hitrosti, ritma, jakosti, barve glasu, melodije, jasnosti, smeha, glasov brez verbalne vsebine), gestikulacije (govorice rok, velikih in malih kretenj), dotikov, oblačenja, vedenja v prostoru (intimnega, osebnega, družbenega, območja telesne razdalje), vedenja v času (intimnega, osebnega, družbenega in časa za srečanja), zunanjega konteksta (zunanjih okoliš in med komuniciranjem) (Brajša 1993).

Nebesedna komunikacija je vse komuniciranje brez besed, kjer pomene izmenjujemo spomočjo simbolov. Je bistveni del človekovega komuniciranja z besednim jazom. Telesni jezik zavzema vsa gibanja in izraze, s katerimi telo namensko ustvarja simbole in pomene. Telesno delo pa je neposredno delo z in skozi in v telesu, ki prek direktne telesne dejavnosti vzbudi telesne, čustvene in psihološke spremembe (Rutten-Saris 1992: 159, 160).

Nebesedne teorije so do zdaj poudarjale cilj, da drug drugega razumemo in si ga tolmačimo v okviru našega lastnega razumevanja in pojmovanja. Nebesedni telesni govor je najboljše pomožno sredstvo jezika. Pomaga k boljšemu razumevanju sogovornika. Osnova nebesednega jezika telesa je, da ima vsakdo nek namen in hoče nekaj sporočiti. Nebesedni jezik telesa je pomemben, pri čemer lahko gesta pomeni tudi simbol (Rutten-Saris 1992).

V medsebojnem komuniciranju ima neverbalna komunikacija vrsto pomembnih funkcij. Na vsebinski ravni neverbalna sporočila spreminjajo, potrjujejo, dopolnjujejo in širijo tehtnost izgovorjene vsebine in usmerjajo k delu z vsebino. Na osebni ravni izražamo z neverbalnimi sporočili svoja čustvena stanja, namere in pričakovanja in odpiramo sebe drugim. Na odnosni ravni izražamo z neverbalno komunikacijo svoja stališča do izgovorjenih stališč, opredeljujemo stališča in odnose, vzdržujemo in usmerjamo strukture moči in družbenega reda ter naša splošna

duhovna stališča. Na vplivni ravni predstavljajo neverbalna sporočila močno sredstvo ozaveščanja in vplivanja naših sporočil, pospešujejo ali upočasnjujejo komunikacijski feedback in dialog (Brajša 1993:33)

Neverbalna sporočila niso enostavna zamenjava za jezik, saj so razlike med obema oblikama sporočanja prevelike, da bi lahko ena oblika povsem zamenjala drugo. Vendar neverbalna sporočila niso samo dogajanje, ki bi spremljalo verbalno izražanje in mu dajalo dodaten poudarek, ampak imajo svojo komunikacijsko vlogo, ki je nezamenljiva. Evolucijsko gledano je sistem neverbalne komunikacije mnogo starejši od verbalnega in je zato tudi bolj prilagojen komunikaciji emocionalnih sporočil kot verbalni sistem. Emocionalna sporočila pa so ljudem v življenju bolj pomembna kot kognitivna (npr. sporočila o zunanjem svetu, napotki za neko ravnanje).

Neverbalna komunikacija je delno naučena, delno pa prirojena. V komunikaciji sta pogosto udeležena oba dejavnika, npr. pri delno kontroliranem izrazu občutkov in čustev. V zvezi s tem lahko govorimo o kulturnih razlikah. Forgas in Argyle (Nastran - Ule, 1992) navajata pet osnovnih funkcij neverbalne komunikacije:

- vodenje socialne situacije
- sporočila o sebi
- komunikacija emocionalnih stanj
- komunikacija stališč
- kontrola kanalov

V našem projektu se je tudi dogajalo, da nismo takoj razumeli Sabininega verbalnega sporočanja. Zato smo bili pozorni na njeno telesno sporočanje in smo preverjali medsebojno razumevanje povedanega neverbalno: z očesnim stikom, dotikom, mimiko, z različnimi kretnjami.

1.5.3. Nadomestna komunikacija

Komuniciranje je za večino nekaj povsem običajnega. Vendar pa te možnosti nimajo vsi. Med nami so otroci in odrasli, ki zaradi motenj v razvoju, posledic poškodb ali bolezni na gibalnih in živčevju težko ali celo ne morejo komunicirati. Poznamo različne načine alternativne komunikacije, ki so namenjeni otrokom in odraslim s težavami, motnjami, posledicami poškodbe

glave kar jim pomaga pri kakovostnejšem komuniciranju, pridobivanju novih možnosti za izobraževanje in vključevanje v širšo družbo.

Ko uporabljamo za komuniciranje drugačne oblike, ki govor bodisi podpirajo ali mu predstavljajo alternativo, to označujemo s terminom dopolnjena in alternativna komunikacija. (Tatenhove, 1996 po Dolenc, 1998) Pri nas se v praksi uporablja izraz nadomestna komunikacija, v angleški literaturi zasledimo tudi izraz podporna komunikacija. V večini primerov označujejo z obema izrazoma komunikacijo, ki jo uporabljajo osebe, ki niso sposobne uporabljati govorno jezikovne komunikacije.

Nadomestna komunikacija je vsaka oblika komunikacije, ki nadomešča govorno jezikovno komunikacijo. Poznamo več vrst nadomestne komunikacije: kretnje, govorico telesa, kazanje s pogledom, obrazno izražanje, tabla z besedami, tabla z abecedo, slike, otipljivi simboli, komunikator, ki oddaja glas. Glede na značilnosti posameznega pristopa jih razvrščamo v dva sistema: ročno znakovni sistem in slikovni ali simbolni sistem. Sistem nadomestne komunikacije lahko uporabimo (Regvar, 1994):

- kot začasen pripomoček, ko je običajna govorno jezikovna komunikacija toliko prizadeta, da nima uporabne komunikacijske vrednosti, vendar se predvideva, da se bo s postopki in metodami rehabilitacije govorno jezikovne komunikacije ponovno vzpostavil običajen način komunikacije;
- kot stalen pripomoček za komunikacijo, ko se predvideva, da z običajnimi postopki in metodami rehabilitacije govorno jezikovne komunikacije ne bo mogoče ponovno vzpostaviti običajne komunikacije;
- kot del nekega drugačnega načina komunikacije, kadar je govorno jezikovna komunikacija za znane sogovornike mogoča, vendar je za širšo okolico težko ali sploh nerazumljiva. Tudi v primeru, ko je oseba že prej uporabljala nek drug sistem komunikacije (npr. znakovni govor);
- kot terapevtsko sredstvo v procesu rehabilitacije govorno jezikovne komunikacije se ga uporabi predvsem v zgodnji fazi rehabilitacije, da se zmanjša občutek frustracije zaradi nenadne nezmožnosti uporabe dosedanjega načina komunikacije, ali pa, ko še ni mogoče natančno opredeliti, v kolikšni meri bo mogoče ponovno vzpostaviti prejšnji sistem komunikacije.

V Sloveniji uporabljamo slikovni nadomestni komunikacijski sistem po Mayer-Johnsonovi, ki ga je iz Kanade v naš prostor prinesla in tudi priredila našim jezikovnim zahtevam profesorica logopedije Nena Vovk (Tatenhove, 1996 po Dolenc, 1998). Uporabljata ga Republiški inštitut za rehabilitacijo in Zavod za usposabljanje invalidne mladine Kamnik.

Grča Zidar razlaga uporabo Picture communication systems (slikovne komunikacije) – PCS je sestavljen iz enostavnih risb, na katerih je tudi napis. Besednjak vsebuje 3000 simbolov, ki so razdeljeni v šest različnih skupin: osebe, glagoli, opisne besede, samostalniki, socialne fraze. Skupine so dodatno barvno označene, kar pomaga pri razlikovanju simbolov. Število simbolov, ki jih posameznik uporablja, je odvisno od njegovih sposobnosti. Sličice s simboli lahko oseba pokaže z roko, s prstom ali s pomočjo različno prilagojenih stikal, ki jih lahko aktivira s katerim koli delom telesa. Simboli so nameščeni na komunikacijski tabli ali albumu. Tudi ta sistem uporablja večina oseb po poškodbi glave na rehabilitaciji na Republiškem inštitutu za rehabilitacijo.

Poznamo še nekaj načinov nadomestne komunikacije, in sicer Minspeak, Blissymbols, Worldsign - ki se pa pri nas ne uporabljajo pogosto. Kot pripomočke za nadomestno komunikacijo uporabljamo komunikatorje in računalnike. Komunikatorje vedno uporabimo kot nadgradnjo osnovnemu komunikacijskemu pripomočku. Uporabnik z dotikom telesa ali stikala aktivira tonski posnetek glasu (Alltalkerji), magnetofonski zapis prej posnetega stavka (Introtalkerji) ali besedno poimenovanje izbranega simbola (Touchtalkerji).

Osebe, ki dovolj dobro obvladujejo pisanje in branje, lahko uporabljajo tudi komunikatorje prilagojene za pisno sporazumevanje. Ustrezno prilagojene računalnike osebe upravljajo s pritiskanjem na tipke ali pa s pomočjo prevajalnikov, ki v računalniške ukaze prevajajo preko mikrofona govorjene besede, pihanje, premike glave, gibanje oči ipd. Grča Zidar (1999: 26 - 43)

1.5.4. Računalniško posredovana komunikacija

Sabina si želi doma imeti svoj računalnik, da bi se lahko sporazumevala tudi na ta način. Težava, ki jo ima je uporaba tipkovnice, kar pa bi tudi lahko rešili. Alternativa miški so upravljalne ročice, miške s sledilno kroglo, sledilne ploščice, zasloni na dotik, obstaja tudi programska oprema, ki pritiske tipk na tipkovnici pretvori v gibanje kazalca miške. Nekateri sistemi lahko sledijo premikom glave ali oči uporabnika. Na trgu so še kompaktne, povečane, ergonomične, gumijaste in znakovne tipkovnice ter takšne na zaslonu pa tudi stikalni sistemi, ki nadomeščajo tipkovnico

in miško. Izbira odvisna od finančnih zmožnosti uporabnikov, zdravstveno zavarovanje v Sloveniji pa, krije le manjši del. Sabina pa si tega ne more privoščiti.

Slika 1

Vir slike: https://en.wikipedia.org/wiki/Assistive_technology

Računalniško posredovana komunikacija pomeni proces pošiljanja sporočil z neposredno uporabo računalnikov in računalniških omrežij. Udeleženci in udeleženke računalniško posredovane komunikacije torej neposredno uporabljajo računalnik (v nasprotju z drugimi komunikacijskimi tehnologijami, ki so le posredno odvisne od računalniške tehnologije, na primer telefonija ali video, in od uporabnikov in uporabnic ne zahtevajo neposredne uporabe računalnika). Udeleženci-ke računalniško posredovane komunikacije upravljajo računalnik s tipkovnico ali kakšnim drugim računalniškim vmesnikom.

»V sintagmo računalniška komunikacija so vrinili še besedo »posredovati« zato, da bi pokazali,

da gre predvsem za sporazumevanje med ljudmi, ki je posredovano prek računalnikov, in ne za komuniciranje med računalniki samimi.« Računalnik predstavlja vmesnik, ki dvema ali več osebam omogoča komunikacijo, ki je v tem primeru torej računalniško posredovana.« (Čeru, J.: 2006: 3).

1.5.5. Virtualno socialno delo

Novi načini komuniciranja preko interneta odpirajo možnosti, kjer lahko strokovnjaki, raziskovalci, študenti, praktiki, laiki in uporabniki relativno enakovredno dostopajo do informacij in prispevajo svoje prispevke virtualni skupnosti. Informacijska tehnologija lahko bistveno pripomore k dvigu kvalitete komunikacij med vsemi udeleženi v procesu reševanja problema.

Marko Mesec v svojem članku (Mesec, 2004) navaja termin »virtualna skupnostna skrb«, pod kar označuje on-line skupine za samopomoč in on-line socialno pomoč.

Kot pozitivne strani teh oblik pomoči navaja delovanje socialne službe in dostopnost do informacij izven »uradnih ur«, supervizijske in samopomočne debatne skupine kadarkoli in kjerkoli, vrednost napisane besede v primerjavi z izgovorjeno – slišano besedo in vrednost arhiviranega gradiva v analitske namene. Virtualne oblike samopomočnih skupin in socialne pomoči predstavljajo novo obliko virtualnega prostora, kjer v diskusijah o področjih socialne pomoči enakovredno sodelujejo različni akterji: posamezniki, prijatelji in družine, člani prostovoljskih organizacij, strokovnjaki, predstavniki privatnega in predstavniki družbenega sektorja, raziskovalci, študenti ter drugi udeleženci.

To s stališča virtualne socialne delavke-ca pomeni, da se lahko pri svojem delu lažje in hitreje poveže z ostalimi strokovnjaki podobnega ali različnega področja, kar zagotovo pripomore k bolj kvalitetnemu opravljanju dela. Tovrstna interdisciplinarnost je v vsakdanji praksi v realnem svetu žal redkost, kar predstavlja za kvaliteto storitve za uporabnika velik hendikep. (Mesec, 2004)

Socialna delavka-delavec na internetu bi lahko poleg skupnostne skrbi uporabljal tudi metodo dela s posameznikom ali skupino. V tem primeru bi morala biti preko interneta zagotovljena varnost podatkov s strani uporabnikov in dokazana strokovnost strokovnjaka, ki svetuje preko

spleta. Virtualna socialna delavka-ec bi morala predvsem poznati delovanje in vpliv računalniško posredovane komunikacije na osebe po hudi poškodbi glave.

Alida Klemenčič, predstavnica oseb po poškodbi glave in možganov, opozarja, da računalnik zanje ni prav prijazen medij: »Spletne strani bi morale biti preproste, saj ima večina ljudi po poškodbi glave težave z zbranostjo, pozornostjo, spominom, razumevanjem, vzdržljivostjo, nekaterim ostanejo tudi fizične poškodbe. Drseče vrstice, animacije, ki rotirajo, utripanje, premiki, premočni ali prešibki kontrasti, nenaravne barve, slabo vidna polja in besedila so lahko zelo moteči. Povzročajo hitro spreminjanje razpoloženja, vznemirjenost, glavobol, dvojni vid ali migotanje pred očmi. Mnogi imajo epileptične napade, ki jih naštetih dejavniki lahko sprožijo.« Problematično je tudi preobilje informacij; dolgotrajno iskanje povzroča zmedenost, zasičenost, upad koncentracije, nemoč, dolgotrajno gledanje v ekran pa glavobol. »Ukazi morajo biti opremljeni z natančnimi navodili, brez tujih izrazov, saj se je morala večina prizadetih na novo naučiti razumevanja, pisanja in govora,« je priporočala. (<http://www.delo.si/druzba/panorama/nepotrebni-elementi-ovirajo-dostop-do-informacij.html>)

Sabina nima težav, dobro prenaša računalniški ekran in sem jo večkrat peljala za računalnik bodisi v knjižnico za Bežigrad ali pa v čitalnico na FSD.

Pri komunikaciji na facebooku in drugih socialnih omrežjih sem ji pomagala tako, da mi je ona verbalizirala tekst, ki ga je želela posredovati, jaz pa sem ga zapisala.

»Ker se veliko strokovnjakov dobesedno boji uporabe računalnika in interneta, je lahko to problem, katerega se je potrebno sistematično lotiti v času izobraževanja za poklic. Tako bodo ustvarjeni osnovni pogoji, da bo lahko stroka odgovorila na potrebe uporabnikov.« (Kopavnik; 2004:18)

»V Sloveniji tudi na področju virtualne skupnostne skrbi zaostajamo za državami z višjo stopnjo organiziranosti socialne države in storitev socialnih služb. Civilna družba se počasi razvija, s pomočjo državnih subvencij, prispevkov gospodarstva, predvsem pa po zaslugi prostovoljcev že deluje nekaj nevladnih organizacij, ki dopolnjujejo slovensko mrežo socialnih storitev. V tem času je na področju virtualne skupnostne skrbi in socialne pomoči opaziti večjo aktivnost na področju socialnega dela z mladimi in dela na področju problematike drog.« (Mesec, 2006)

1.6. Pomoč z umetnostjo

Pomoč z umetnostjo je novejša disciplina, ki se v sodobnem svetu hitro razvija. Združuje prvine konceptov in idej s področij umetnosti in estetike, psihologije in psihiatrije, vzgoje in sociologije. Njene korenine so v različnih načinih zdravilne in siceršnje praktične uporabe umetnostnih elementov v človekovi zgodovini (npr. magični slikarji v prazgodovinskih jamah, ki vključujejo ples; glasbena terapija pri starih Grkih; šamanski ekstatični ples itd.). (Kustec, 2007)

Umetnost, ki ni bila namenjena poklicnemu ocenjevanju in estetskemu uživanju, je od nekdaj spodbujala radost, lahkotnost, dobro počutje, medsebojno povezovanje ljudi (ljudske pesmi in plesi, pastirska in druga preprosta, ročno narejena glasbila ter njihova uporaba, igra s svetlobo in z barvami, poročne in druge nereligiozne svečanosti praznovanja itd.). (Vogelnik 2003b: 5)

Pomoč z ustvarjalnostjo črpa iz osnovnega principa; ta je, da izkušnja ustvarjalnega procesa lahko pomaga ljudem pri njihovem razvoju. Pomembno je, za katero umetnostno panogo gre, ali so vizualne umetnosti, glasba, gledališče, karikatura. (Houben et al. 1989).

Socialno kulturno delo pomeni »uporabo ustvarjalnih tehnik v procesu svetovalnega dela«. (Poštrak 1996: 407) Ustvarjalne kulturne dejavnosti so mediji za ustvarjanje, kjer se posamezniki lahko spoznavajo, izražajo in sporazumevajo. Med ustvarjalne kulturne dejavnosti Šugman Bohinc (1994: 317- 318) prišteva: ustvarjalni gib, ples, igro, gledališče, glasbo, oblikovanje in risanje, video, fotografijo itd.

Strokovnjaki na različnih področjih mogoče izvajajo enake ali podobne dejavnosti, to je neko vrsto nepoklicne, umetnostne dejavnosti v skupini – pa jih različno imenujejo, npr. 'umetnostna terapija', 'socialne igre', 'interesne dejavnosti' ipd. Vodja take dejavnosti je lahko terapevt, socialni delavec, učitelj, vzgojitelj, pedagoški svetovalec ipd.; problemi, s katerimi se spopadajo, so lahko 'socialni problemi', 'vedenjske', 'učne', 'vzgojne težave' ipd. V vsaki skupini sodelujoče obravnavajo iz različnih zornih kotov. Dejavnost pa ostaja ustvarjalno umetnostna, na različnih umetnostnih področjih (npr. dramska, gibno-plesna, glasbena, likovna, pripovedna, igralna, lutkovna). Delo poteka pretežno v skupinski obliki, možna so tudi individualna srečanja. (Vogelnik 2003b: 6)

Kolikor lahko sklepamo na podlagi različnih virov, je v začetku zgodovine zdravljenja prevladoval celostni pogled na človeka. Z razvojem in uveljavitvijo medicine in predvsem

naravoslovnih znanosti pa se je umetnost v evropski ali zahodni kulturi postopno ločila od znanosti. Znanost se je umestila v polje racionalnega, razumskega, umetnost pa v prostor emocionalnega, čustvenega. V 20. stoletju pa se je začel spreminjati pogled na človekovo ustvarjalnost in umetnost, ter z njo povezane dejavnosti, oziroma, kakor pravita Tancigova in Vogelnikova (1998: 8): »Danes pojmujeemo ustvarjalnost kot človekovo splošno, prirojeno in neločljivo lastnost in potrebo; ni le značilnost nekaterih ljudi, družbenih razredov ali zgodovinskih obdobj.«

V postmodernih pristopih pomoči je pogled v socialnem delu pomembno dopolnila in celostno zaokrožila vključitev opazovalca – socialnega delavca v opazovani in obravnavani sistem pomoči, ki obenem vzpodbuja njegovo kritičnost do lastnih prepričanj, kot tudi do strokovnih in sociokulturnih dogem, ki omejujejo njegovo radovednost in odprtost do novih mnenj ter idej.

Gre za premik od položaja vednosti (ekspertnosti) in pomoči socialnega delavca, njegovega enostranskega, linearnega določanja definicije uporabnikovega problema, rešitve in poti do njene uresničitve k položaju, v katerem socialni delavec in uporabnik postaneta človeško enakovredna udeleženca v socialno delovnem odnosu in izvirnem projektu pomoči (tudi z uporabo umetnostnih izraznih sredstev). (Kustec, 2007)

1.6.1. Likovnost - definicija

V projektu s Sabino smo največkrat uporabljali kot izrazno ustvarjalno sredstvo likovnost, zato se bom temu ustvarjalnemu izraznemu sredstvu v tem teoretičnem delu bolj posvetila kot ostalim.

V Društvu za pomoč z umetnostjo – Plus5 imamo več različnih projektov v katerih uporabljamo tudi ostala ustvarjalna izrazna sredstva:

- gibalno - plesne delavnice,
- delavnice poezije in proze ter fotografije,
- delavnice za osebno rast in duhovni razvoj (ego gledališče, gibberish-namišljen jezik)

Likovnost je ustvarjalno delo z likovnimi materiali: s svinčnikom, papirjem, črnilom, z barvami, s kredo, z ogljem, s kolažnim papirjem, z lesom, s kovino, z glino itd. – z vsem, s čimer se lahko ploskovno ali plastično izražamo. Možnosti likovnega izražanja je nešteto: s pikami in črtami, z barvami, oblikami, ritmičnimi sestavljanjkami, s ploskvami, prostorskimi liki in figurami, z materiali, ki spodbujajo likovno oblikovanje, z usklajenim gibanjem po prostoru, v

najrazličnejših tehnikah, skladno z nagnjenji, željami in počutjem. (Vogelnik, 2003a: 9)

1.6.2. Kratka zgodovina likovne terapije

Ljudje so se skozi celotno zgodovino izražali s simboli. Maske, ritualne lončene posode, kostumi, drugi objekti, ki so jih uporabljali pri raznih ritualih, jamske risbe, egipčanski hieroglifi, keltski simboli, vse to so vizualna pričevanja samoizražanja človeka in komunikacije skozi umetnost. Le-to so povezovali tudi z duhovno in telesno močjo. (Kustec 2007)

Umetniške oblike, kot npr. hindujska in budistična mandala ter staroselske ameriške peščene slike so postale videne kot zelo močna zdravilna orodja. Likovna terapija tako temelji na verovanju, da so vizualni simboli in podobe najbolj dostopne in naravne oblike komunikacije v človeški naravi. V poznem 19. stoletju sta francoska psihiatra Ambrose Tardieu in Paul-Max Simon objavila študijo o simbolizmu v likovnih stvaritvah in o tem, kako je ta viden v umetniških delih duševnih bolnikov. Tardieu in Simon sta v likovni terapiji videla učinkovito diagnostično orodje za identifikacijo določenih tipov duševnih bolezni ali travmatičnih izkušenj. (Ford, 2007 v Kustec, 2007)

Kasneje so psihologi začeli uporabljati te diagnostične vidike za razvoj psiholoških risalnih in osebnih testov, ki so vključevali prepoznavanje vizualnih simbolov. Profesorica in terapevtka Margaret Naumburg je sledila tako Freudovemu in Jungovemu delu in je vključila likovnost v psihoterapijo z namenom, da bi lahko njeni pacienti vizualizirali in prepoznali nezavedno. Leta 1915 je ustanovila šolo Walden, kjer je uporabila likovna dela študentov pri psihološkem svetovalnem delu. Izdala je veliko knjig in publikacij na to temo in v petdesetih letih prejšnjega stoletja predavala na številnih seminarjih po različnih univerzah. Danes jo štejejo za ustanoviteljico likovne terapije. (Ford, 2007 v Kustec, 2007)

Izkušnje uporabe likovne terapije segajo v trideseta leta prejšnjega stoletja, ko sta Karl, William in Charles Menninger v svoji psihiatrični bolnišnici predstavila svoj terapevtski program, ki se je imenoval klinika Menninger. V njej je bilo zaposlenih veliko število umetnikov in so jo smatrali za vodilno ustanovo na področju likovno-umetniške terapije v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Iz tega obdobja izhajajo še drugi pomembni strokovnjaki na področju likovne terapije, kot so: Edith Kramer, Hanna Yaxa Kwiatkowska in Janie Rhyne (Ford, 2007 v Kustec, 2007).

1.6.3. Namen likovnega izražanja/likovne terapije

»Likovno izražanje je način razmišljanja. Je pretanjeno odkrivanje resnice in razmerij, spoznanje o svetu in sebi v njem, ter mnogokrat edina možna oblika komunikacije. Likovni jezik je osebni, a čitljiv. Likovno sporočilo se oblikuje v skladu z notranjim videnjem vsakega posameznika.« (Gorjup 1999: 11) Iz tega izhaja, da vsak posameznik zase na novo izumi svoj jezik. Likovno govorico formulira v skladu s svojim osebnim in notranjim videnjem, ter z željami in s potrebami.

Likovno izražanje in ustvarjanje omogoča ljudem, da razvijejo občutek za družbeno sprejemljivo obliko izražanja mnogih spoznanj, čustev in občutkov. Mees-Christeller (1992) pravi, da likovnost celostno vpliva na človeka, tako na njegovo mišljenje (zgornji del telesa), na čutenje (osrednji del telesa), kot na voljo (spodnji del telesa).

Likovna terapija je namenjena vsakomur in vsem starostnim skupinam. Pri tem ni potrebno imeti posebnega predznanja. Izkazala se je za najbolj učinkovito pri pomoči ljudem, ki so pod stresom zaradi različnih dejavnikov (služba, družina itd.) in je ogroženo njihovo duševno stanje, ljudem, ki imajo občutek manjvrednosti, ljudem z Alzheimerjevo boleznijo, ljudem s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, avtističnim otrokom ter otrokom in mladostnikom, ki imajo težave doma in v šoli. (Kustec, 2007)

Tu je naštetih le nekaj primerov, likovna terapija pa je zelo širok pojem in obsega širok spekter različnih dejavnosti ter tehnik, zato se lahko prilagodi širokemu krogu uporabnikov z različnimi težavami. Pomemben vidik likovne terapije je, da uporabniki dobijo občutek, da lahko sami vplivajo na proces ustvarjanja, npr. katero barvo uporabiti, ali kako oblikovati glino, s tem pa pridobijo občutek sposobnosti, da lahko sami nekaj naredijo, ter prevzamejo odgovornost za svoj izbor terapevtske tehnike in izdelka samega.

Z uporabo likovne terapije se tako lahko pri uporabniku poveča samozavest in izboljša lastna podoba. Izboljševala naj bi tudi koncentracijo, ročne spretnosti, motorične sposobnosti, vzpodbujala odkrivanje samega sebe in čustvene rasti. Celotna terapija je v bistvu dvosmeren proces, ki vključuje tako izdelovanje določenega izdelka kot tudi odkrivanje pomena, ki ga ta ima (Fausek, 1997).

Likovno izražanje je za nekatere ljudi dostopnejše od drugih umetnostnih izraznih sredstev, ker je komunikacija prek likovnosti največkrat posredna: med ustvarjanjem (risanjem, barvanjem, oblikovanjem) je človek sam; ko pa si njegovo stvaritev ogleduje drug človek in s tem sprejema sporočilo, »ustvarjalca« bodisi ni zraven, ali pa je postal gledalec. (Kustec, 2007)

Zato je zlasti za ljudi, ki imajo težave z neposrednim komuniciranjem, likovna oblika izražanja lažja. Likovno izražanje pogosto privede do besedne komunikacije, ko se »ustvarjalci« pogovarjajo o svojih stvaritvah. Pri tem je pomembnejša njihova lastna razlaga stvaritve kot pa terapevtova. Likovno izražanje omogoča izražanje misli in čustev, ki osebo vznemirjajo in motijo, čeprav se tega niti ne zaveda. Včasih to izrazi v posebnih barvah in oblikah, kar je za gledalce očitno, sam pa posebnosti sploh ne opazi, ko razlaga svojo stvaritev (Gorjup, 1999).

1.7. Povzetek

V teoretičnem delu sem opisala poškodbo glave ter posledice, ki jih v življenju po poškodbi doživljajo poškodovanci in njihove družine. Posledice so na gibalnem, psihičnem, čustvenem in na osebno vedenjskem področju. Posledica je tudi težja zaposljivost in socialna odvisnost. Vse skupaj predstavlja upad kakovosti življenja bolnika in svojcev, finančno breme družine in družbe. Predstavila sem pomen socialnega dela pri rehabilitaciji osebe po poškodbi glave ter opisala definicijo invalidnosti. Okrevanje je dolgotrajno in nepopolno. S pomočjo zakonodaje sem omenila najbolj pomembne zakone na področju zaposlovanja hendikepiranih oseb v Sloveniji ter naštela in opisala možnosti zaposlovanja invalidov. Opisala ter naštela sem tudi različne oblike institucionalnega varstva ter instituta družinskega pomočnika. Predstavila sem tudi možnost uporabe priglasiitve osebnega dopolnilnega dela. Nadaljevala sem s teoretičnim opisom različnih vrst sporazumevanja, ker je le-to za osebe po poškodbi glave in njihove svojce zelo pomembno.

Teoretični del sem zaključila s krajšo zgodovinsko predstavitevijo pomoči z umetnostjo, predstavitevijo različnih izranoustvarjalnih sredstev ter opisom likovne dejavnosti, ker smo jo v akcijskem projektu največkrat uporabili, kot poMoč z umetnostjo s Sabino.

2. RAZISKOVALNI DEL

2.1. Opis situacije

Sabina uporablja elektronski invalidski voziček, ima desno stran telesa hromo, leva roka pa je nemirna - ima nekontrolirane gibe. Sabina pove, da jo to, da je leva roka nemirna, zelo moti in dekoncentrira, zato je slabe volje, impulzivno izraža svoja čustva in ima nizko samopodobo. Sabina si želi ustvarjanja izdelkov, vendar ne ve kaj in kako bi lahko ustvarjala. Zaradi slabega družinskega finančnega stanja si ne more privoščiti računalnika in internetne povezave, si pa zelo želi biti povezana z virtualnim svetom.

Sabina živi v skupnem gospodinjstvu z mamo in bratom. Vsi so ljubitelji živali in imajo tudi tri pse in dva papagaja. Navedeni problemi, ki jih ima Sabina, vplivajo na medsebojno dinamiko v družini. Mama pove, da se počuti frustrirano, ker ne zna in ne zmore pomagati hčerki pri zgoraj navedenih težavah. Brat pove, da se trudi sodelovati s sestro pri kakšni ustvarjalni dejavnosti, a sam nima dovolj potrpljenja in znanja in se s sestro zato večkrat spreta.

2.2. Raziskovalni problem

Cilj raziskave je, pri osebi s hudo poškodbo glave potrditi izboljšanje nekaterih kognitivnih in socialnih sposobnosti ter spretnosti z namenom skupnega načrtovanja dopolnilnega dela, z uporabo različnih metod in tehnik pomoči z ustvarjalno likovnostjo - dve razstavi ustarjalnih likovnih del, sodelovanje na online licitacijah in online srečelovu s svojimi izdelki ter izdelovanje izdelkov za prodajo, kar bo postalo Sabinino osebno dopolnilno delo.

V akcijsko raziskovanje (kvalitativna študija primera) so se aktivno in enakopravno vključili poleg mene kot prostovoljke še Sabinina mama Tatjana in Sabina sama, občasno je sodelovala prostovoljka Ana, Zarjani – uporabniki zavoda Zarja s katerimi je Sabina vsak dan 5 ur v dnevnem varstvu in so prišli 2x na ogled razstave Sabininih izdelkov iz delavnice »Pomoč z umetnostjo« ter nekateri virtualni prijatelji iz spletnega socialnega omrežja, ki spremljajo njeno ustvarjanje v delavnici preko Sabininega bloga, facebook profila in ustvarjalnega foruma Otok zakladov.

V akcijski raziskavi sem se osredotočila na družino osebe po hudi poškodbi glave, ter na prostovoljko Ano in prostovoljko Nastjo, ki sta sodelovali večnino časa v akcijskem projektu, prav tako sem bila pozorna na svoja opažanja in doživljanja.

Na osnovi zbranih podatkov o težavah sem s pomočjo ostalih članov in članic društva za pomoč z umetnostjo, naredila načrt akcijskega projekta »poMoč z umetnostjo«

Namen projekta je bil izboljšanje trenutne situacije in napetih odnosov med člani družine s sodelovanjem osebe po hudi poškodbi glave in njene mame v akcijskem projektu, seznanjenje z različnimi vrstami likovne ustvarjalnosti, razvijanje socialnih spretnosti, sposobnosti poslušanja, pogajanja, izražanja čustev in reševanja konfliktov, ter ustvarjanje odnosov razumevanja, sprejemanja in medsebojnega sodelovanja.

Cilji projekta: Cilji projekta so bili: izboljšana koncentracija, dvig samopodobe, večja sposobnost ustvarjanja, zrelejše izražanje čustev, izboljšana družinska dinamika.

Potek akcijskega projekta in njegove faze so predstavljene v tabeli 1: časovni, fazni razpored raziskovanja, potek akcijskih korakov.

2.3. Hipoteze

Čeprav pri kvalitativni raziskavi ne gre nujno za preverjanje hipotez, temveč za celovit, vsebinsko bogat vpogled v problematiko, ki nas lahko usmerja pri praktičnem delu, sem postavila pet delovnih hipotez, ki sem jih želela preveriti.

Pričakovala sem, da se bo med samim izvajanjem akcijskega projekta v enem letu zgodilo naslednje:

H1: Z rednim izvajanjem vaj iz likovne dejavnosti se bo osebi po hudi poškodbi glave izboljšala koncentracija in to bo prispevalo k njenemu obvladovanju leve roke

H2: Prav tako ji bodo vaje iz likovne ustvarjalnosti v pomoč pri izražanju čustev, kar bo prispevalo k dvigu njene socialne zrelosti

H3: Izdelovanje izdelkov, predstavitev izdelkov na razstavah in na socialnem omrežju s pomočjo ostalih sodelujočih v projektu bo pozitivno vplivalo na dvig njene samopodobe

H4: Skupaj z mamo se bosta v enem letu usposobili za samostojno izdelovanje izdelkov in se v naslednjih dveh letih (po potrebi tudi več) izpopolnjevali in priglasili osebno dopolnilno delo.

H5: Udeleženci in izvajalci bomo opazili (in tudi občutili) pozitivne spremembe v vzdušju in odnosih v družini.

3.METODOLOGIJA

3.1. Vrsta raziskave, model raziskave in spremenljivke

Izvedeno raziskavo lahko opredelim po smernicah za kvalitativno raziskavo (Mesec, 1998) kot:

- Študijo primera vpliva uporabe pomoči z umetnostjo, v tem primeru likovne dejavnosti pri osebi po hudi poškodbi glave, ker prikazujem vlogo posameznih akterjev pri sodelovanju v delavnicah akcijskega projekta.
- Akcijsko raziskavo, v kateri sem glede na opis težav, ki jih ima Sabina in člani družine, ki živijo skupaj (mama in brat), pripravila in izvedla akcijski projekt.
- Evalvacijo, saj ocenjuje učinke akcijskega projekta. Ocenila sem izvedbo, učinkovitost in uspešnost ciljev akcijskega projekta, tako, da sem izdelala kompleksno večnivojsko evalvacijo, kjer sem upoštevala več komponent:
 - evalvacijo vloženega napora,
 - evalvacijo procesa,
 - evalvacijo doseganja ciljev (uspešnost, učinkovitost) in
 - evalvacijo učinkov oz. posledic (namernih in nenamernih).

Pri namenu in vlogi akcijskega projekta gre za sumativno evalvacijo, saj ocenjujem uspešnost in učinkovitost akcijskega projekta kot celote. Glede na fazo v razvoju akcijskega projekta gre za evalvacijo poskusne (demonstracijske) izvedbe.

(Rode N.<http://www.fsd.uni-lj.si/mma/15%20Evalvacija/2010041914094719/>)

Raziskava je bila kombinirana kvantitativno - kvalitativna, kot zapiše Mesec v (Mesec, 1998), ker so nekateri podatki predstavljeni in obdelani kvantitativno, pri drugih pa gre za opise dogajanja in sprememb, do katerih je prišlo med samim projektom, podanih s strani izvajalcev in opazovalcev ter s strani udeležencev akcijskega projekta.

Odvisne spremenljivke so bile:

- spremembe koncentracije pri osebi po hudi poškodbi glave in s tem boljša kontrola leve roke
- spremembe v izražanju čustev osebe po hudi poškodbi glave - izboljšanje čustvenega izražanja
- spremembe v zaznavanju sebe – Sabina - dvig samozavesti

- opis dogajanja in sprememb ter interpretacija odzivov udeležencev akcijskega projekta v smislu izboljšanja medsebojnih odnosov in družinske klime

3.2. Merski instrumenti in viri podatkov

Merski instrumenti so bili:

- dnevnik dela v akcijskem projektu, ki smo ga pisali udeleženci v akcijskem projektu
- obrazec časovnega, faznega zaporeda raziskovanja in poteka akcijskih korakov
- obrazec za vodenje skupinskih pogovorov in pisanje mesečnih zapisnikov
- obrazec, s pomočjo katerega sem oblikovala priprave na ustvarjalne likovne dejavnosti
- smernice za individualni razgovor z osebo po hudi poškodbi glave, njeno mamo, njenim bratom in prostovoljkama

3.3. Populacija

Enota opazovanja je bila mala skupina - družina treh odraslih ljudi med trintridesetimi in štiriinpedesetimi leti, ki živijo 10 let v skupnem gospodinjstvu. Skupina je bila glede na spol mešana (1 moški in 2 ženski) in starostno heterogena.

3.4. Zbiranje podatkov

Najbolj osnovne informacije o vsakodnevnem dogajanju v družini sem dobila na rednem sestanku društva za pomoč z umetnostjo, ki je potekal v prostorih društva 16. 5. 2010 v obliki intervjuja, so posredovali: Sabina, njena mama, ki z njo preživi največ časa in je zaposlena kot družinski pomočnik, ter brat, ki rad pomaga sestri in mami.

Pred vključitvijo v projekt sem opravila razgovor s prostovoljko Ano in kasneje tudi s prostovoljko Nastjo.

Ob koncu projekta sem s Sabino, njeno mamo in bratom opravila razgovor o spremembah, ki so jih zaznali v družini in se nanašajo na odvisne spremenljivke.

S Sabino sem se pogovarjala 9. januarja 2012, ob 14. 30, pri njej doma. Razgovor je trajal približno eno uro. Zapisala sem ga isti dan zvečer, po spominu.

Razgovor z njeno mamo sem opravila teden dni kasneje, 16. januarja 2012, ob 15.00, pri njej doma. Trajal je 45 minut. Med razgovorom sem zapisovala opombe, s pomočjo katerih sem kasneje po spominu obnovila vsebino pogovora.

23. januarja 2012 pa sem opravila razgovor s Sabininim bratom, prav tako pri njem doma.

Razgovor je trajal pol ure, zapisala sem ga isti dan zvečer po spominu.

24. januarja 2012 sem opravila razgovor z prostovoljko Ano, dobili sva se pred fakulteto za socialno delo in odšli na sprehod. Razgovor je trajal pol ure, zapisala sem ga isti dan popoldan po spominu.

25. januarja 2012 sem poklicala po telefonu prostovoljko Nastjo. Ker je bila na študijskih počitnicah in ni bila v Ljubljani, sva opravili razgovor po telefonu. Ta je trajal 15 minut, zapisala sem ga dve uri po njem, po spominu.

Zapisi povzetkov razgovorov so v prilogi 9.8.1.

Iz mesečnih tabel 2 sem dobila podatke o tem, kako je vsaka sodelujoča oseb ocenila svoje sodelovanje v akcijskem projektu. Iz pridobljenih podatkov sem naredila ocenjevalno listo z diagramom.

Priloga: 9.1. Transkripcija skupinskih pogovorov od julija 2010 do decembra 2011.

Sama sem opazovala dinamiko sodelovanja Sabine, njene mame, brata, prostovoljke Ane in prostovoljke Nastje, ko sem skupaj z njimi izvajala aktivnosti v okviru akcijskega projekta. Svoja opažanja in vtise sem zapisovala v dnevnik.

To je bilo odkrito opazovanje s popolno udeležbo. Svoja opažanja smo prostovoljci, Sabina in njena mama podelili na intervizijskih srečanjih. V veliki večini so zbrani podatki opisni, deskriptivni in čeprav smo se vsi sodelavci (prostovoljci, Sabina, njena mama in brat) trudili biti pozorni in ločevati opise dogodkov in dogajanj od naših interpretacij, občutkov, domnev itd., je možnost, da gre ponekod za subjektivno (in zato pristransko) mnenje opazovalca, precejšnja.

Menim, da to dejstvo ni nič nenavadnega, je prej običajno za kvalitativne (predvsem mnenjske) raziskave in za subjekt opazovanja – neko konkretno skupnost in medsebojne odnose v okviru le-te. Pomembno je, da se tega dejstva zavedamo in ga vključimo v svoj opazovalni okvir.

Dnevniški zapiski opažanj mame (pred, med in po poteku akcijskega projekta) so sekundarni vir. So plod dela mame, ki po nesreči svoje hčerke z njo živi in se trudi skupaj z njo pri iskanju rešitev za težave, ki ju spremljajo že 15 let. Z njo je bila vseh devet mesecev, ko je bila Sabina v komi, v bolnišnici. Sodelovala je v dolgotrajni rehabilitaciji na Univerzitetnem rehabilitacijskem inštitutu Republike Slovenije - Soča, je priča njenim prvim izbruhom jeze in togote, pa tudi njeni nebogljenosti in poskusom iskanja "prostora pod soncem" po hudi poškodbi glave.

3.5. Obdelava in analiza podatkov

Osnovne podatke o svoji raziskovani enoti, družina (majhna skupina) - spolno in starostno strukturo družine - sem predstavila v 4.1.1. Evalvacija vloženega napora: slika 1

Razdelitev raziskovanja v šest obdobji glede na uspešnost sodelovanja med akterji sem prikazala v sliki 2 - grafikon: razdelitev raziskovanja v devet obdobji glede na uspešnost sodelovanja med akterji.

Ostale besedne zapise iz petih individualnih intervjujev: s Sabino, njeno mamo, bratom, prostovoljko Ano in prostovoljko Nastjo sem obdelala po metodi kvalitativne analize. Izjave sem kodirala (priloga 9.9.) in jih nato po podobnosti združila v štiri večje kategorije (priloga 9.10.):

- čustva
- samopodoba
- ustvarjalnost
- in družinska dinamika

Ugotovitve o učinkih projekta sem prikazala v naslednjem poglavju, poglavju o rezultatih.

4 REZULTATI

4.1. Kompleksna večnivojska evalvacija akcijskega projekta

4.1.1. Evalvacija vloženega napora –evalvacija pri Sabini

Zares intenzivno smo pri izvedbi akcijskega projekta sodelovale 4 osebe: Sabina, njena mama, prostovoljka Nastja (študentka 1. letnika FSD) in jaz; poleg nas pa še brat osebe po hudi poškodbi glave, njen stric, prostovoljka Ana, nekateri člani društva za pomoč z umetnostjo in virtualna javnost na internetnih socialnih omrežjih.

Nekateri izvajalci so bili hkrati tudi uporabniki aktivnosti akcijskega projekta. To sta bili oseba po hudi poškodbi glave, in njena mama.

Groba ocena števila opravljenih ur vseh izvajalcev za potrebe akcijskega projekta skupaj s pripravo, evalvacijo, sestanki, pisanjem spletnega dnevnika, intervizijo: 550 ur. Število sestankov: 15 (2 srečanja s člani društva za pomoč z umetnostjo, 12 intervizijskih sestankov s prostovoljkama, z osebo po hudi poškodbi glave, njeno mamo, sestanek z novinarjem iz Slovenskih novic).

Vložena sredstva: materialna sredstva (za likovno ustvarjanje) in denarna sredstva za izvedbo dveh razstav smo zagotovili člani iz Društva za pomoč z umetnostjo-Plus5, in sicer s pomočjo internetne licitacije in internetnega srečelova. Tudi družina osebe po hudi poškodbi glave je prispevala za material po svojih močeh. Veliko materiala za izdelovanje veselih kartic pa so prispevali različni donatorji, ki so z nami stopili v stik preko socialnega omrežja FB.

Tabela 1: sodelujoči glede na starost, spol in vlogo v raziskovalnem projektu

Starost	Spol		Vloga	Skupaj	%
	Ženski	Moški			
do 20 let	1	0	prostovoljka	1	14,28
do 40 let	1	1	prostovoljka	1	14,28
do 50 let	1	0	uporabnica, brat	2	28,58
do 60 let	2	1	nosilka projekta, mama, stric	3	42,86
skupaj	5	2		7	100,0
%	71,42	28,58		100,0	

V raziskavi smo bolj redno sodelovali: Sabina - uporabnica, njena mama, jaz – nosilka projekta, prostovoljki Ana in Nastja, Sabinina brat in stric.

4.1.2. Evalvacija procesa v projektu

Akcijski projekt sem začela načrtovati na pobudo Sabine in njene mame, ki sta v zadnjem letu zaznavali težave v družini, kjer živita skupaj s Sabininim bratom.

Zaznavali sta predvsem konfliktne odnose med Sabino in njenim bratom, kar pa vpliva tudi na mamo.

S podporo nekaterih članov Društva za pomoč z umetnostjo-Plus5 sem s Sabino in njeno mamo ter ob občasnem sodelovanju prostovoljke Ane in bolj kontinuirnem sodelovanju prostovoljke Nastje izvedla osemnajst. mesečni akcijski projekt, ki smo ga poimenovali “poMoč z umetnostjo”

Tabela 2: Časovni, fazni razpored raziskovanja, potek akcijskih korakov

MESEC	FAZA	RAZPORED AKCIJSKIH KORAKOV	SODELAVCI V AKCIJSKEM PROJEKTU
Junij 2010	Priprava terena za akcijski načrt in raziskovanje	prisostvovanje rednemu sestanku, društva za pomoč z umetnostjo, seznanitev s problemom razgovor s Sabino, njeno mamo in bratom, pred vključitvijo v projekt, ideja za projekt sestaneke z ostalimi člani društva, predstavitev načrtovanega projekta dogovor o sodelovanju v akcijskem projektu z osebo po hudi poškodbi glave in njeno mamo oblikovanje akcijskega načrta za delo v mesecu juliju izvedba delavnice – 1x na teden po dve uri zapisovanje opažanj v dnevnik	Jaz in sodelavke v društvu za pomoč z umetnostjo Sabina, njena mama in jaz
Julij 2010	Izvajanje prvega akcijskega koraka	zapisnik s pomočjo tabele 2 načrtovanje dela za mesec avgust	
Avgust 2010	Izvajanje drugega akcijskega koraka	izvedba delavnice v avgustu zapisovanje opažanj v dnevnik zapisnik s pomočjo tabele 2 načrtovanje dela za mesec september	Sabina in jaz
September 2010	Izvajanje tretjega	izvedba delavnice v septembru	Sabina in jaz

	akcijskega koraka	zapisovanje opažanj v dnevnik Zapisnik s pomočjo tabele 2 Načrtovanje dela za mesec oktober	
Oktober 2010	Izvajanje četrtega akcijskega koraka	Izvedba delavnice v oktobru Zapisovanje opažanj v dnevnik Zapisnik s pomočjo tabele 2 Načrtovanje dela za mesec november	Sabina, njena mama in jaz
November 2010	Izvajanje petega akcijskega koraka	Izvedba delavnice v novembru Zapisovanje opažanj v dnevnik Zapisnik s pomočjo tabele 2 Načrtovanje dela za mesec december Razgovor s prostovoljko Ano pred vključitvijo v akcijski projekt	Sabina, njena mama in jaz
December 2010	Izvajanje šestega akcijskega koraka	Izvedba delavnice v decembru Zapisovanje opažanj v dnevnik Zapisnik s pomočjo tabele 2 Načrtovanje dela za mesec januar	Sabina, njena mama, jaz, prostovoljka Ana
Januar 2011	Izvajanje sedmega akcijskega koraka	Izvedba delavnice v januarju Zapisovanje opažanj v dnevnik Zapisnik s pomočjo tabele 2 Načrtovanje dela za mesec februar	Sabina, njena mama, jaz, prostovoljka Ana
Februar 2011	Izvajanje osmega akcijskega koraka	Izvedba delavnic v februarju Zapisovanje opažanj v dnevnik Zapisnik s pomočjo tabele 2 Načrtovanje dela za mesec marec	Sabina, njena mama, jaz, prostovoljka Ana, virtualna javnost
Marec 2011	Izvajanje devetega akcijskega koraka	Izvedba delavnice v marcu Zapisovanje opažanj v dnevnik Zapisnik s pomočjo tabele 2 Načrtovanje dela za mesec april	Sabina, njena mama, jaz, prostovoljka Ana

April 2011	Izvajanje desetega akcijskega koraka	Izvedba delavnice v aprilu Zapisovanje opažanj v dnevnik Zapisnik s pomočjo tabele 2 Načrtovanje dela za mesec maj	Sabina, njena mama, jaz, prostovoljka Ana
Maj 2011	Izvajanje enajstega akcijskega koraka	Izvedba delavnice v maju Zapisovanje opažanj v dnevnik Zapisnik s pomočjo tabele 2 Načrtovanje dela za mesec junij	Sabina, njena mama, jaz, prostovoljka Ana
Junij 2011	Izvajanje dvanajstega akcijskega koraka	Izvedba delavnice v juniju , zapisovanje opažanj v dnevnik zapisnik s pomočjo tabele 2, Načrtovanje dela za mesec julij	Sabina, njena mama in jaz
Julij 2011	Izvajanje trinajstega akcijskega koraka	Izvedba delavnice v juliju Zapisovanje opažanj v dnevnik Zapisnik s pomočjo tabele 2 Načrtovanje za mesec avgust	Sabina, njena mama in jaz
Avgust 2011	Izvajanje štirinajstega akcijskega koraka	Izvedba delavnice v avgustu Zapisovanje opažanj v dnevnik Zapisnik s pomočjo tabele 2 Načrtovanje za mesec september	Sabina, njena mama in jaz
September 2011	Izvajanje petnajstega akcijskega koraka	Izvedba delavnice v septembru Zapisovanje opažanj v dnevnik Zapisnik s pomočjo tabele 2 Načrtovanje za mesec oktober	Sabina, njena mama in jaz
Oktober 2011	Izvajanje šestnajstega akcijskega koraka	Izvedba delavnice v oktobru Zapisovanje opažanj v dnevnik Zapisnik s pomočjo tabele 2 Načrtovanje za mesec november	Sabina, njena mama in jaz

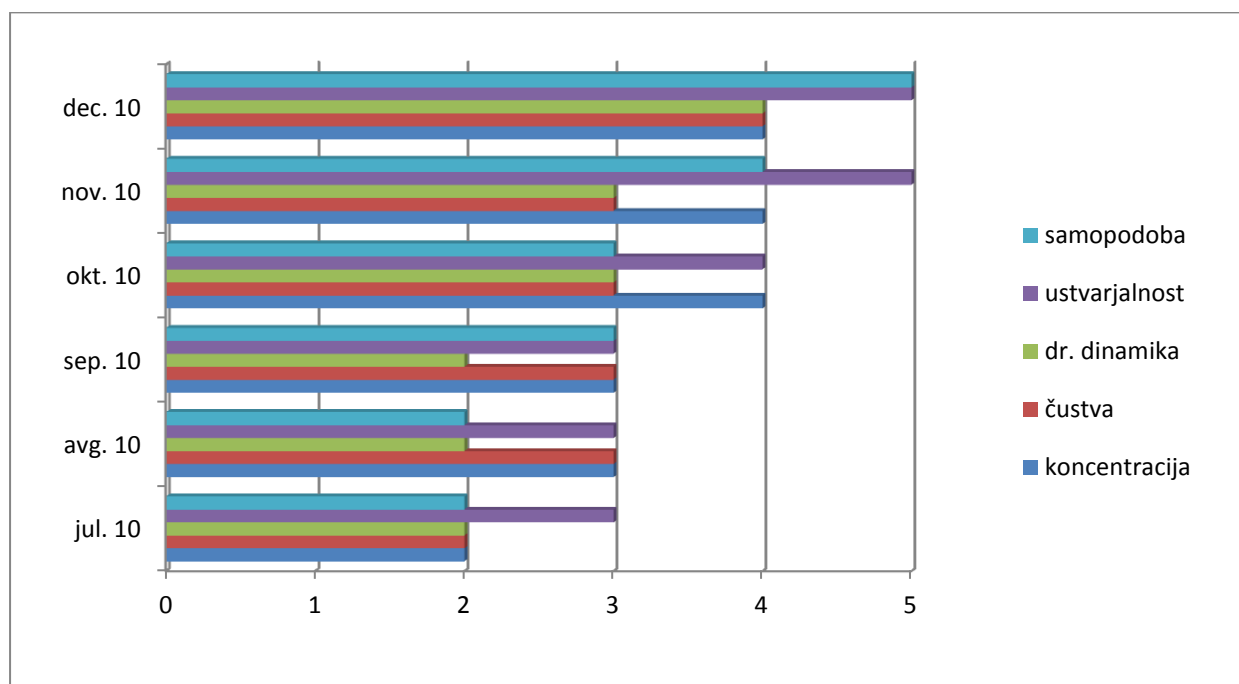
November 2011	Izvajanje sedmnajstega akcijskega koraka	Izvedba delavnice v novembru Zapisovanje opažanj v dnevnik Zapisnik s pomočjo tabele 2 Načrtovanje za mesec december	Sabina, njena mama, jaz in prostovoljka Nastja
December 2011	Izvajanje osmnajstega akcijskega koraka	Izvedba delavnice v decembru Zapisovanje opažanj v dnevnik Zapisnik s pomočjo tabele 2	Sabina, njena mama, jaz in prostovoljka Nastja
Januar 2012	Zaključek raziskovanja	Zaključek projekta	Sabina, njena mama, jaz in prostovoljka Nastja

V času od julija 2010 do decembra 2010 smo Sabina, njena mama, občasno prostovoljka Ana in jaz v popoldanskem času doma pri Sabini in občasno na FSD izvajali vaje iz likovnih dejavnosti:

- na temo raziskovanje likovnih sredstev - ustvarjalnost
- na temo koncentracija, spretnost in spomin,
- na temo samopodoba,
- na temo čustvena stanja počutja, želje ter
- na temo sprejemanje družine, individualni odnosi v družini.

Opisi vaj so v prilogah od 9.2. do 9.6.

Slika 2: graf Sabininega samovrednotenja (z oceno od 1-5) doživljanja učinkov vaj iz likovnih dejavnosti na zastavljene cilje akcijskega projekta v prvih 6. mesecih projekta

Opis : graf prikazuje šest mesečno Sabinino samovrednotenje doživljanja zgoraj omenjenih in v prilogah opisanih likovno ustvarjalnih vaj, ocenjevala se je s pomočjo tabele 4. Ocenjevanje je potekalo mesečno, po končanih vajah. Iz grafa je razvidno Sabinino napredovanje v doseganju smotrov, ki smo si jih zadali v akcijskem projektu. Največ je Sabina pridobila na samopodobi in ustvarjalnosti.

Napredovala je tudi pri izražanju čustev in koncentraciji. Prav tako je Sabina začutila pozitivne spremembe v družinski dinamiki.

Povzetki Sabininega samovrednotenja iz table 4:

dolgoročni smotri	Večanje sposobnosti koncentracije, razmišljanja, spomina	Ustvarjalnost	Sprejemanje samega sebe - samopodoba	Izražanje čustev	Družinska dinamika
Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za posamezne smotre v juliju z ocenami od 1-5	2	3	2	2	2

dolgoročni smotri	Večanje sposobnosti koncentracije, razmišljanja, spomina	Ustvarjalnost	Sprejemanje samega sebe - samopodoba	Izražanje čustev	Družinska dinamika
Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za posanezne smotre v avgustu z ocenami od 1-5	3	3	2	3	2

dolgoročni smotri	Večanje sposobnosti koncentracije, razmišljanja, spomina	Ustvarjalnost	Sprejemanje samega sebe - samopodoba	Izražanje čustev	Družinska dinamika
Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za posanezne smotre v septembru z ocenami od 1-5	3	3	3	3	2

dolgoročni smotri	Večanje sposobnosti koncentracije, razmišljanja, spomina	Ustvarjalnost	Sprejemanje samega sebe - samopodoba	Izražanje čustev	Družinska dinamika
Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za posanezne smotre v oktobru z ocenami od 1-5	4	4	3	3	3

dolgoročni smotri	Večanje sposobnosti koncentracije, razmišljanja, spomina	Ustvarjalnost	Sprejemanje samega sebe - samopodoba	Izražanje čustev	Družinska dinamika
Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za posanezne smotre v novembru z ocenami od 1-5	4	3	3	4	4

dolgoročni smotri	Večanje sposobnosti koncentracije, razmišljanja, spomina	Ustvarjalnost	Sprejemanje samega sebe - samopodoba	Izražanje čustev	Družinska dinamika
Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za posamezne smotre v sdecembru z ocenami od 1-5	4	5	5	4	4

4.2. Evalvacija doseganja ciljev pri Sabini

4.2.1. Koncentracija

Po nekaj tedenskih ponovitvah vaj likovne ustvarjalnosti za izboljšanje koncentracije so se pri Sabini, pokazali prvi pozitivni učinki. Njena leva roka, ki ima običajno kar precej nekontroliranih gibov se je vidno umirila. V naslednjih tednih in mesecih je nihala tudi koncentracija a je bila v celostnem pogledu boljša kot pred vajami za izboljšanje. Moja prva hipoteza se je tako potrdila. Sklepam, da je tak rezultat nastal v kombinaciji s Sabininim veseljem in željo po sodelovanju v akcijskem projektu.

4.2.2. Izražanje čustev

Podobni rezultati so se pokazali na področju izražanja čustev. Sabina je s pomočjo likovnih vaj za povečanje čustvene in socialne zrelosti le to postopoma izkazovala v medsebojnih odnosih, kar lahko sklepam tudi na osnovi analize opravljenih razgovorov in tako potrdim tudi drugo postavljeno hipotezo.

Pred izvedbo akcijskega projekta (PREJ):

IZRAŽANJE ČUSTEV

- zelo sem vesela, da je mama družinski pomočnik (izjava Sabine) **(VESELJE)**
- me spravlja v slabo voljo (izjava Sabine) **(SLABA VOLJA)**
- žalostna in pa tudi jezna sem, ker se doma med seboj včasih tudi spremo (izjava Sabine) **(ŽALOST, JEZA)**
- dobro je, da nismo zamerljivi drug do drugega (izjava Sabine) **(ZAVEDANJE)**

Po izvedbi akcijskega projekta (POTEM):

IZRAŽANJE ČUSTEV

- vesela tudi ko mi je na pomoč priskočil moj brat. (izjava Sabine) **(VESELJE)**
- vesela obiska razstave mojih Zarjanov. (izjava Sabine) **(VESELJE)**
- vesela sem, da se moje delo nadaljuje (izjava Sabine) **(VESELJE)**
- sem zadovoljna z novo prostovoljko (izjava Sabine) **(ZADOVOLJSTVO)**
- zelo sem zadovoljna, ker se je imela hči pri teh dejavnostih zelo u redu (izjava mame) **(ZADOVOLJSTVO)**
- sem kar presnečen (izjava brata) **(PRESENEČENJE)**

4.2.3. Samopodoba

Pozitivni rezultati so se pokazali tudi po mesecih likovnih vajah za izboljšanje samopodobe in lahko potrdim tudi tretjo hipotezo akcijskega projekta. Tudi analiza opravljenih razgovorov to potrdi.

Pred izvedbo akcijskega projekta (PREJ):

SAMOPODOBA

- na nekaterih področjih sem že dobro napredovala (izjava Sabine) **(ZAVEDANJE MAMINE POMOČI)**
- zelo težko sama kaj ustvarjam (izjava Sabine) **(NEMOČ)**
- po naravi sem trmasta in vztrajna. (izjava Sabine) **(SAMOZAVEDANJE)**
- me pa skrbi kako bom uspešna ker ne znam risati, imam težave z rokami (izjava Sabine) **(STISKA)**

Po izvedbi akcijskega projekta (POTEM):

SAMOPODOBA

- sama ne bi zmogla vse to (izjava Sabine) **(SAMOZAVEDANJE)**
- je pa res, da bova obe večkrat še potrebovali pomoč (izjava mame) **(ZAVEDANJE)**
- seveda, bo vedno potrebovala veliko pomoči (izjava brata) **(ZAVEDANJE)**
- zelo sem bila ponosna (izjava Sabine) **(SAMOZAVEDANJE)**

4.2.4. Ustvarjalnost

Med opaznim izboljšanjem je tudi sposobnost ustvarjalnosti, čeprav bo Sabina vedno potrebovala dodatno pomoč pri ustvarjanju in izdelovanju izdelkov. Ustvarjali naj bi skupaj z mamo, vendar se tudi mama še uči natančnosti in potrpežljivosti pri izdelovanju izdelkov in bo potrebno še precej vaje. S tem lahko delno potrdim četrto hipotezo, ker pri izdelovanju izdelkov še nista

popolnoma samostojni, kar lahko podkrepim tudi z analizo opravljenih razgovorov.

Pred izvedbo akcijskega projekta (PREJ):

USTVARJALNOST

- vesela sem, da sva se vključili v Društvo za pomoč z umetnostjo (izjava Sabine) **(VESELJE)**
- komaj čakam, da začnemo z delavnicami in ustvarjanjem (izjava Sabine) **(PRIČAKOVANJA)**
- zelo se veselim sodelovanja (izjava Sabine) **(VESELJE)**
- da bi hči lahko veliko več napredovala in se počutila boljše z več ustrezne pomoči (izjava mame) **(ŽELJE)**
- me pa skrbi kako bom uspešna zaradi težav z roko (izjava Sabine) **(STISKA)**
- jaz ji težko pomagam, ker nimam idej in tudi ne znam, nimam teh spretnosti (izjava mame) **(NEMOČ)**
- tudi ne vem, kako lahko pomagam sestri (izjava brata) **(NEVEDNOST, NEZNANJE)**

Po izvedbi akcijskega projekta (POTEM):

USTVARJALNOST

- s pomočjo izvajalke projekta in kasneje s pomočjo prostovoljk in veliko pomočjo moje mame sem se naučila veliko novega (izjava Sabine) **(UČENJE)**
- bila sem tudi presenečena in hvaležna pomoči virtualnih prijateljev. (izjava Sabine) **(HVALEŽNOST)**
- sem z veseljem pomagala z donacijami mojih veselih kartic (izjava Sabine) **(VESELJE)**
- da se bom še marsikaj novega naučila in tudi ustvarila (izjava Sabine) **(ŽELJA PO NAPREDOVANJU)**
- da lahko s pomočjo, ki jo bom še vedno potrebovala, ustvarjam vesele kartice. (izjava Sabine) **(Zavedanje POTREBE po pomoči)**
- Sabina sodeluje toliko, kot more (izjava prostovoljke Ane) **(REALNOST)**
- veliko pa ne zmore. Večino izdelkov naredi nekdo drug, tudi mama se še uči (izjava prostovoljke Ane) **(REALNOST)**
- verjamem, da je to za njo zelo veliko vredno (izjava prostovoljke Ane) **(REALNOST)**

- z njeno mamo se super razumem (izjava prostovoljke Nastje) **(REALNOST)**
- rada jo vidim srečno in mislim da jo to, da je vključena, v projekt res osrečuje (izjava prostovoljke Nastje) **(REALNOST)**

4.2.5. Družinska dinamika

Najvidnejša sprememba in zelo opazen vpliv akcijskega projekta na vse tri člane družine, na njihovo medsebojno komunikacijo in na reševanje medosebnih konfliktov.

S tem potrdim tudi zadnjo peto hipotezo projekta, kar je razvidno tudi iz analize opravljenih razgovorov, predvsem med člani družine. Prostovoljka Ana je bila premalokrat prisotna, da bi lahko ta napredek opazila, čeprav je bila njena vloga le opazovalna, a tudi za dobro opazovanje si je treba vzeti čas. Prostovoljka Nastja pa se nam je tudi pridružila šele v zadnjih 2 mesecih, kar tudi ni dovolj časa za korektno opazovanje.

DRUŽINSKA DINAMIKA

Pred izvedbo akcijskega projekta (PREJ):

- z bratom se včasih kar skregava (izjava Sabine) **(KONFLIKT)**
- nima potrpljenja z menoj (izjava Sabine) **(KONFLIKT)**
- je včasih do mene nesramen (izjava Sabine) **(KONFLIKT)**
- jaz sem nazaj nesramna do njega (izjava Sabine) **(ZAVEDANJE)**
- žalostna in pa tudi jezna sem, ker se doma med seboj včasih tudi spremo (izjava Sabine) **(ŽALOST, JEZA)**
- nimam potrpljenja, nimam živcev pa mi je potem žal, ker se skregava s sestro (izjava brata) **(ZAVEDANJE, OBŽALOVANJE)**
- brat se trudi in bi mi rad pomagal (izjava Sabine) **(ZAVEDANJE)**
- želim, da bi Sabina napredovala, ker je potem zelo dobre volje in to je dobro zanjo in za nas (izjava brata) **(ŽELJA)**
- želim sestri vse najboljše, da ji uspe, čeprav dvomim v to (izjava brata) **(DVOM)**

Po izvedbi akcijskega projekta (POTEM):

- me po vsem tem času ustvarjanja veselih kartic brat jemlje bolj resno (izjava Sabine) **(POTRDITEV)**
- vesela sem tudi, da se je občasno vključeval tudi moj sin in pomagal sestri (izjava mame) **(POMOČ)**

- vse to je hčerki še dodatno pomagalo pri samozavesti in zagonu za nadaljnje delo. (izjava mame) **(POMOČ)**
- vključila sem tudi hči, ona hodi 1x na teden na telovadbo (izjava mame) **(SKRB ZA ZDRAVJE)**
- hči je dobila očala in od takrat še lažje ustvarja (izjava mame) **(SKRB ZA ZDRAVJE)**
- po dolgem času je bila naročena pri zobozdravniku in uredil ji je sprednje zgornje zobe (izjava mame) **(SKRB ZA ZDRAVJE)**
https://www.facebook.com/sabinine.veselekartice/media_set?set=a.223250867732630.56470.100001431549020&type=3
- če je ona vesela, sem zadovoljen tudi jaz, jo podpiram tudi v napej (izjava brata) **(PODPORA)**

4.2.6. Ocena uspešnosti in učinkovitosti projekta

Z vidika procesa dela je bil projekt, ki smo ga v Društvu za pomoč z umetnostjo-Plus5 načrtovali skupaj s Sabino in njeno družino realiziran v celoti.

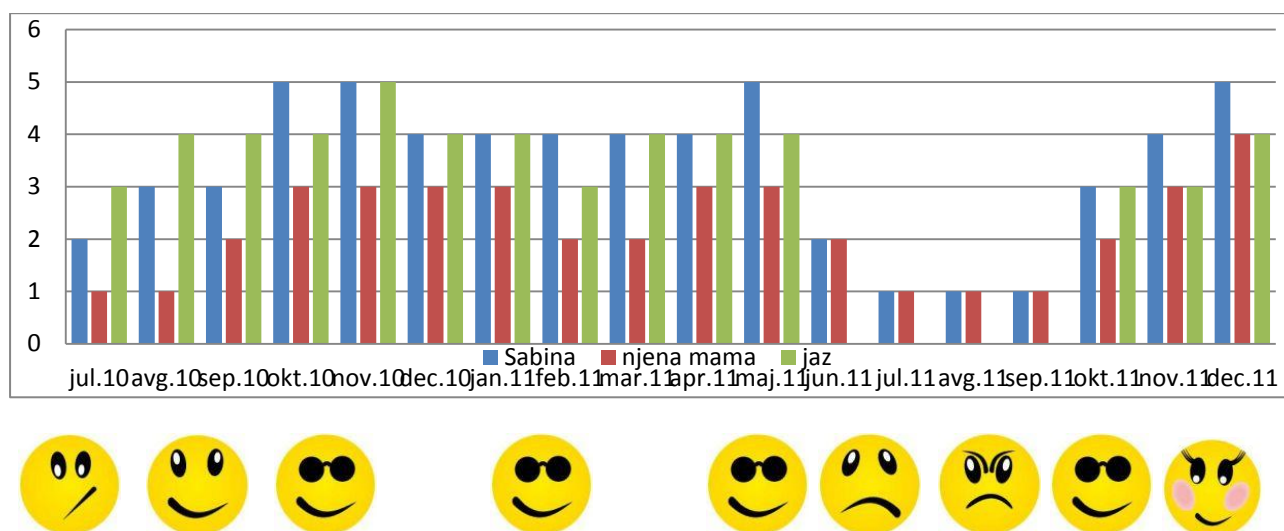
Z vidika zastavljenih ciljev sem ugotovila, da je na vseh pet zastavljenih ciljev vplivala v veliki meri uporaba likovne ustvarjalnosti. Oseba s hudo poškodbo glave je v celoti gledano napredovala in njena ustvarjalnost je aktivirana na novo.

Uredili so se tudi medsebojni odnosi v družini, kar je dobra podlaga za nadaljevanje ustvarjanja. Če bi skušala projekt izpeljati sama, mi to zagotovo ne bi uspelo. Z ljudmi, s katerimi sem sodelovala, smo bili izjemno povezani.

Poiskala sem ustrezne sodelavce za vsako akcijo tako, da je bil projekt glede na vložena materialna in denarna sredstva z razpoložljivim časom in glede na rezultate, ki smo jih dosegli, zelo učinkovit. Pri realizaciji ciljev smo sodelavci in prostovoljci prispevali svoj čas, znanje in dobro voljo.

Ocene uspešnosti sodelovanja po mesecih pridobljene iz tabel 2 (v prilogi 9.1.)

Slika 3 – graf: razdelitev raziskovanja v devet obdobjev glede na uspešnost sodelovanja med glavnimi akterji

Kaj pomenijo znaki ter razlaga grafa: uspešnost sodelovanja v projektu smo ocenjevale vsak mesec od 1-5, kar je razvino v prilogah v tabelah 3

obdobje nezmožnosti - nesodelovanja - nezaznavanja učinka (mesec julij 2010)

- To obdobje je bilo na začetku našega sodelovanja, je bilo potrebno kar nekaj časa, da sta se v sodelovanje vključila Sabina in brat.
- Obe s Sabino sva se počutili frustrirano.

obdobje zagona - zadovoljstva - zaznavanja učinka – (avgust, september, oktober 2010),

- Ko sta se mama in brat aktivirala je bilo uspešno in predvsem Sabina je sodelovala z večjim veseljem.

dovolj dobro in učinkovito obdobje – ki je bilo najdaljše (od novembra 2010 pa do maja 2011) in v katerem se je največ dogajalo:

- Pridružila se nam je prostovoljka Ana,
- Izvedena je bila dražba za Sabino na FB strani Društva Slovenski svet

ustvarjalnosti.

(<https://www.facebook.com/slovenski.svet.ustvarjalnosti>)

- Srečelov raznih predmetov (na socialnem omrežju FB in na blogu Društva Plus5) vse za obnovitveno rehabilitacijo v zdravilišču Laško.
- V tem času smo na FSD postavili dve razstavi Sabininih izdelkov, ki so nastali v tem projektu. Razstavo si je ogledalo veliko znancev iz socialnega omrežja FB in tako Sabino in njeno družino srečali v živo.
- V tem obdobju je Sabinin stric, ki ima svoje podjetje, naročil veliko “Sabininih veselih kartic”.
- Oglasilo se je kar nekaj donatorjev materiala za ustvarjanje, ki so s Sabino stopili v stik bodisi preko socialnega omrežja FB, bloga Društva Plus5 in Sabininega bloga, ki smo ga v tem času postavili na bloggerju.

(<http://sabinassart.blogspot.com/>)

- S Sabino je preko našega društva stopil v stik novinar Slovenskih Novic in z njo opravil intervju:

(<http://www.slovenskenovice.si/novice/slovenija/sedem-let-po-nesreci-je-spregovorila-mama>)

obdobje žalosti zaradi nezmožnosti nadaljevanja projekta

- junija 2011 sem se počutila zelo slabo in smo srečanja omejili, imela sem kar nekaj zdravniških pregledov, ki so bolj kot ne kazali na izgorelost. Kasneje sem dobila diagnozo: vnetje ščitnice, kar povzroča vnetje hipofize. Imela sem težave s koncentracijo, spominom, bolečinami v sklepih in glavoboli ter vrtoglavico kot posledico slabokrvnosti.
- V tem obdobju tudi prostovoljka Ana ni več hodila k Sabini, ker je imela doma preveč dela s svojo veliko družino. Ana ima 10 otrok in nekateri še še šoloobvezni.
- Sabina je bila kar žalostna in tudi meni ni bilo vseeno, prav tako ne Sabinini mami in bratu.

obdobje jeze, frustriranosti,

- Ker je nezmožnost nadaljevanja projekta predolgo trajala.
- (Jeza=predvsem z moje strani, Sabina in njena mama sta, kakor sta zmogli sami, nadaljevali z ustvarjanjem) - moji obiski so bili omejeni do konca septembra, ko sem se začela počutiti boljše.
- V poletnem času sta bili Sabina in njena mama na obnovitveni rehabilitaciji v zdravilišču Laško, kjer je predvsem Sabina zelo uživala. Za mamo kot spremljevalko pa je bilo to kar naporno štirinajst dnevno obdobje. V tem času je Sabinin brat doma prebelil celotno stanovanje.

Dovolj dobro in učinkovito obdobje - nastopilo je v oktobru 2011

- Počutila sem se dovolj dobro in spet smo se večkrat dobivale in ustvarjale, Sabina je izrazila željo po novi prostovoljki. Ker smo se kot Društvo Plus5 prijavi v učno bazo za obvezno prakso študentom in študentkam na FSD, sem ji obljubila, da poiščemo novo prostovoljko, če se le kdo odloči za prakso v našem Društvu Plus5.
- V mesecu novembru se nam je pridružila študentka 1. letnika FSD Nastja. Sabina je bila zelo zadovoljna s sodelovanjem Nastje, prav tako njena mama in jaz, ki sem se še vedno spopadala s svojimi zdravstvenimi težavami.

obdobje zaključevanja projekta:

- Je potekalo v mesecih decembru in januarju, opravila sem še zaključne razgovore s sodelujočimi v projektu.
- S prostovoljko Nastjo smo se dogovorili, da s Sabino nadaljuje druženje in ustvarjanje,
- Sabinin stric je za svoje podjetje ponovno naročil "Sabinine vesele kartice".

4.3. Evalvacija nepričakovanih učinkov na različne sodelujoče in družbeno okolje

Kot učinke, ki jih pred izvedbo projekta nisem pričakovala, lahko navedem:

- senzibilizacijo ostalih članov društva za pomoč z umetnostjo, ki so pomagali pri

postavitvi dveh razstav Sabininih del iz akcijskega projekta “poMoč z umetnostjo”

- odziv virtualne javnosti glede problematike življenja oseb po hudi poškodbi glave – odzivi na Sabinini FB strani, na njenem blogu in na FB strani društva Plus5, na forumu Otok zakladov
- odziv na strani Društva Slovenskega sveta ustvarjalnosti, kjer so organizirali dražbo za Sabino

<https://www.facebook.com/media/set/?set=a.184800931539099.45194.120038368015356&type=3>

Slika 4

Slika 5

- obisk razstave Sabininih prijateljev - uporabnikov iz zavoda Zarja

Slika 6

<https://www.youtube.com/watch?v=N99Ej9Ua7Mw>,

<https://www.youtube.com/watch?v=nPSL575QdfI>)

Komentarji prijateljev iz Zarje na Sabinino razstavo so v prilogi.

- Presenečenje je bilo večjenaročilo “Veselih kartic” Sabininega strica, ki ima svoje podjetje.
- Nekateri bralci virtualnega dnevnika so sami vzpostavili stik s Sabino in njeno družino: Vesna iz Društva Hrtji svet - za katerega je Sabina donirala komplet svojih Veselih kartic,

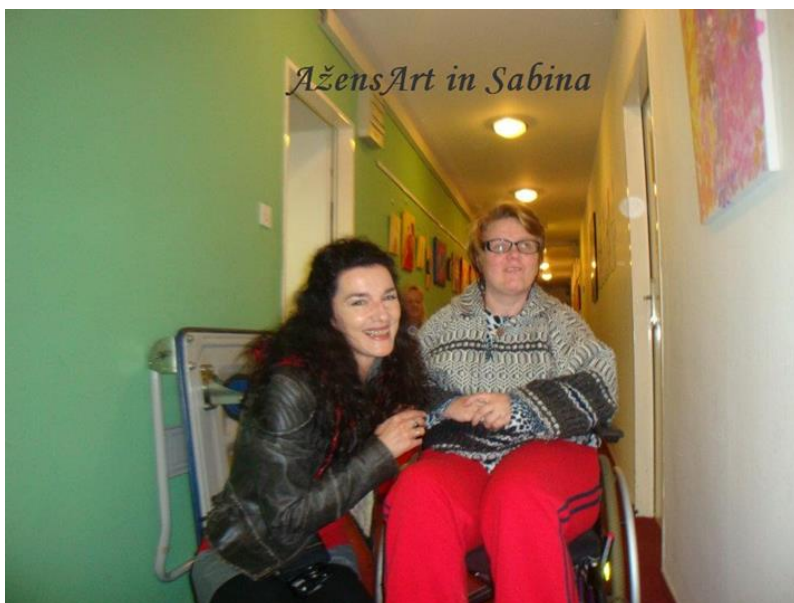
-

Slika 7

-
- AžensArt, ki je Sabini donirala ustvarjalni material in še nekaj bralk Sabininega bloga in Sabinine FB strani),

Slika 8

- Drugi pa so s Sabino navezali stik preko Društva za pomoč z umetnostjo-Plus5: novinar časopisa Slovenske novice.

Članek o Sabini v Slovenskih novicah:

(<http://www.slovenskenovice.si/novice/slovenija/sedem-let-po-nesreci-je-spregovorila-mama>)

in prostovoljka Ana:

Slika 9

- Prostovoljki sta pridobili dragocene izkušnje, ena med njima nova znanja in pomembne spretnosti - organizacijske in pogajalske. (Nastja)

Slika 10

- Jaz pa sem поближе spoznala delo Sabinine mame - delo družinskega pomočnika, saj sem v njihovi družini preživela veliko časa. Učila sem se biti pozorna na dinamiko dogajanja v družini: hitreje se odzovem na zaznane potrebe oziroma na različnost izraženih interesov in želja in jih nato skušam razrešiti z dogovorom in sklepanjem kompromisov.
- Naučila sem se načrtovati svoje delo in sodelovati v skupini ljudi različnih starosti in izobrazbenih profilov. Prepričana sem, da za pomoč osebam po hudi poškodbi glave ni nikoli prepozno. V sebi nosijo velik potencial ustvarjalnosti, ki ga je vredno aktivirati.

Slika 11

V projektu so tudi sodelovali	Dejavnosti v katerih so sodelovali	Obdobje v katerem so sodelovali
člani FB socialnega omrežja	❖ pri online srečelovu, ❖ pri zbiranju ustvarjalnega materiala za izdelovanje "Sabininih veselih kartic" ❖ pri online dražbi za Sabino, ki jo je izvajalo Društvo Slovenskega sveta ustvarjalnosti	ves čas projekta
člani blogerskega socialnega omrežja	❖ pri online dražbi na blogger blogu društva Plus5: člani društva in podporniki so podarili svoje slike, s tem denarjem smo kupili material, ki smo ga rabili za projekt	ves čas projekta
uporabniki zavoda Zarja	❖ so si dvakrat prišli ogledat Sabinino razstavo izdelkov, ki so nastali v projektu	oktober 2010 in maja 2011
novinar slovenskih novic	❖ je napisal članek o Sabini	8.5.2011

Tabela 5

Prikazuje ostale sodelujoče v projektu, pri katerih dejavnostihso sodelovali in v katerem obdobju .

5. RAZPRAVA

Za učinkovito pomoč osebam po hudi poškodbi glave ne zadostuje zgolj sprememba predpisov (ustrezna zakonodaja). Enako pomembno je, da smo vsi, družba kot celota, pripravljeni in sposobni zagotoviti okolje, ki bo sprejelo te osebe kot enakovredne člane skupnosti.

V obdobju po primarni in sekundarni rehabilitaciji so družina, prijatelji, prostovoljci, strokovni delavci različnih profilov, izjemnega pomena za položaj oseb v družbi, ker vplivajo na njihovo samopodobo in samozavest.

Socialna vključenost oseb po hudi poškodbi glave v društva pomembno prispeva k možnostim socialnega učenja in kompleksnega razvoja njihovih potencialov v interakcijah z ostalimi člani in prostovoljci v društvu. Večja vključenost oseb po hudi poškodbi glave v vsakdanje življenje in delo v društvu omogoča, da postanejo dejavni in enakopravni člani skupnosti.

Dejstvo, da so odnosi in klima v družini osebe po hudi poškodbi glave pogosto napeti, je bilo razvidno iz analize razgovora s člani družine pred vključitvijo v akcijski projekt.

Po Čačinovič Vogrinčič (et al. 2008: 7) je izvirni delovni projekt dopolnilo koncepta delovnega odnosa, ki omogoča in olajša proces pomoči.

Projekt je izviren, ker se vsakič vzpostavi na novo, za vsakega uporabnika je oblikovan posebej, soustvarjen skupaj z njim in zanj. »Socialno delo je nastalo kot stroka prav zato, da se odzove na posebnosti in drugačnosti ter ustvari nove možnosti tam, kjer zgolj znotraj običajnega, znanega rešitve ni mogoče najti.« (ibid.: 15).

Projekt je delovni, ker konkretizira dogovorjene spremembe v vsakdanjem jeziku in življenju uporabnika. Poudarek je na delu, aktivnostih in sodelovanju (ibid.).

Za projekt gre, ker teče v času. Usmerjen je k zaželenim razpletom in dobrim izidom. V njem zapišemo konkretne naloge, ugotovljene razlike ter minimalne spremembe v procesu napredovanja (ibid.: 16).

Velika želja po ustvarjalnosti, ki jo je izrazila Sabina, me je vzpodbudila, da razmišljam, kako lahko skupaj rešimo nekatere težave, ki so jih imeli člani družine med seboj. Odločila sem se za uporabo pomoči z umetnostjo v tem primeru za pomoč z uporabo likovnosti.

Vogelnik (2005: 149) pravi, da je kreativna umetnostna terapija najnovejša oblika terapije; in ker je potreba vsakega človeka izraziti se, komunicirati z drugimi in se samopotrđiti kot edinstveno ustvarjalno bitje, je omenjena terapija izjemno uspešna tudi v socialnem varstvu, psihiatričnih bolnicah, domovih za ostarele, rehabilitacijskih centrih in drugje.

Sabina pravi, da najbolj pogreša ustvarjanje v zavodu kjer preživlja dopoldanske ure. Źeli si več risanja, slikanja, poslušanja glasbe ob kateri bi zelo rada tudi zaplesala. Šugman Bohinc (2004: 196–170) opredeljuje pojem psihoterapevtske pomoči z umetnostjo kot psihoterapijo, ki za pomoč uporablja različna izrazna sredstva oz. medije. Sem spadajo drama, gib in ples, likovnost, glasba, ponekod pa tudi video. Uporablja se večinoma pri skupinskem delu, lahko pa tudi pri delu z družinami, pari in posamezniki.

Doma ima Sabina za vse te dejavnosti premalo prostora, pa tudi njena mama pravi, da sama nima dovolj idej, kako popestriti Sabini popoldneve. Dodatne dejavnosti, ki jih ponujajo različni izvajalci pa so vse plačljive in si tega žal ne morejo privoščiti.

Po pogovoru z ostalimi člani društva za pomoč z umetnostjo smo se odločili, da pripravimo za

pomoč osebi po hudi poškodbi glave in njeni družini akcijski projekt, ki smo ga s pomočjo dveh prostovoljk in vseh ostalih sodelujočih v projektu uspešno izvedli.

Kroflič (1992) opisuje umetnostno terapijo kot terapijo, kjer proces preokvirjanja, zdravljenja in ustvarjanja poteka s pomočjo umetnostnih izraznih sredstev, ki lahko klientom omogočijo lažje izražanje notranjih občutenj. Pojasnjuje, da je pomoč z umetnostjo primerna za vse – tako za raziskovalce notranjega sveta s pomočjo umetnosti kot tudi za ljudi z resnejšimi težavami. Cilji so usmerjeni v ustvarjalne procese, osebnostno rast in samopotrjevanje, ne pa v dovršeno umetniško kreacijo (Kustec, 2007: 9).

S Sabino in člani njene družine smo se pogovarjali o njihovih medsebojnih razlikah in podobnostih, o drugačnosti in o čustvih ter jih z razgibanimi likovnimi vajami aktivirali in motivirali za sodelovanje.

V naših aktivnostih sem prepoznala, kako delo socialne delavke/ca ne sega le na področja sociale, temveč tudi na številna druga področja. »Socialni delavci imajo na vseh področjih prakse ključno vlogo pri povezovanju ljudi z obstoječimi viri. To pomeni, da ni dovolj, če socialni delavec dobro pozna samo svoje področje dela, temveč mora imeti dovolj znanja tudi o značilnostih drugih področij, da lahko uporabnikom ustrezne informacije o vseh razpoložljivih virih.« (Morales, Sheafor 1986: 120 v Milošević Arnold, Postrak 2003: 114).

Podobno piše tudi Flaker (2012: 60–61), ko pravi, da socialno delo z vključevanjem v socialne spremembe in vsakdanje življenje ljudi ostaja znanost, ki je predana takojšnjemu in praktičnemu ukrepanju.

Spremembe v odzivih osebe po hudi poškodbi glave in družinski dinamiki so bile očitne. Nekatere lahko merimo (samovrednotenje osebe po hudi poškodbi glave glede vpliva uporabe pomoči z umetnostjo na koncentracijo, čustva, samopodobo, ustvarjalnost in družinsko dinamiko).

Druge se kažejo v spremenjeni klimi v družini, v vzdušju sproščenosti in sodelovanju, ki vlada med člani družine. Lahko jih zaznamo v njihovih kretnjah, gibanju, govoru, v iskrivih očeh. Zelo opazne so spremembe pri Sabini, je bolj aktivna, samozavestna, samostojnejša.

Prav tako so opazne spremembe pri Sabinini mami, je kreativnejša, manj zaskrbljena, hitreje se odziva na svoje potrebe in tudi na potrebe hčere in sina.

Flaker in drugi (2008) navajajo, da so svojci najprej obremenjeni fizično, z delom, ki ga morajo

opraviti, in s pozornostjo, ki jo zahtevajo bolniki. Delo je včasih tako naporno, kot da bi imeli v življenju dve službi.

»Obremenjeni svojci si želijo razbremenitve, deloma jo vidijo v odhodu v dom, deloma v tem, da si pomagajo med seboj ali da vključijo v oskrbo druge ljudi in da si pomagajo s telekomunikacijskimi pripomočki. Vključevanje drugih pomeni vstop tujih ljudi v zelo ranljive odnose, pomeni tudi priznanje nemoči in zastavlja vprašanje, ali dovolj pomagamo bližnjemu.« (Flaker et al. 2008: 54–55).

Opazne so bile tudi spremembe v načinu oblačenja pri Sabini in njeni mami. Čeprav se je večji del aktivnosti odvijal doma, sta si izbirali prav zato posebej primerna oblačila. Kot piše Flaker (2008: 208), in se s tem tudi strinjam, da imata obleka in oblačenje v naši družbi identitetni predznak. Vsak se rad lepo obleče, ne glede ali je bolnik ali zdrava oseba.

Seveda vsega, kar bi se še dalo spremeniti v dinamiki družine, nismo v času našega akcijskega projekta zmogli skupaj urediti. Družina je vedno več kot vsota posameznikov. Z daljšim opazovanjem bi lahko bolje videli, kje so se odnosi »zalomili« in skupaj načrtovali načine dela, da bi jih izboljšali.

Sabina je s tem, ko smo jo aktivno vključili v projekt, navezala nove stike in obnovila stare. Preko socialne platforme FB je navezala veliko novih stikov. Nekatere vezi so ostale na virtualni ravni, z nekaterimi pa se je Sabina spoznala v živo in jo občasno še danes obiskujejo. S svojim stricem je obnovila in obogatila svoj odnos prav zaradi izdelovanja "Veselih kartic", ki jih je stric naročil pri njej in jih odkupil za svoje podjetje. S tem, ko smo skupaj s Sabino organizirali dve razstavi njenih likovnih del iz projekta in povabili na ogled člane zavoda Zarja, s katerimi Sabina preživi svoje dopoldneve, so se tudi njihovi medosebni stiki obnovili in nadgradili. Zarjani so bili veseli in nad projektom navdušeni, nekateri bi si zelo želeli sodelovati z nami v prihodnje.

»Pri obnavljanju stikov je torej potrebno načrtovanje, koordinacija med različnimi ljudmi, prav tako pa zaupanje in pristno zanimanje za človekovo ozadje in življenje,« kot pišejo Flaker in drugi avtorji (2008:298). Sabina je, s tem ko se je aktivno vključila v projekt, vse to doživljala skozi različne dejavnosti, ki smo jih skupaj z njo in njeno družino načrtovali v Društvu Plus5.

Za Sabino je postalo aktivno sodelovanje v projektu potreba, kot za nekoga drugega vsakodnevno delo. Tudi Flaker (2008: 142) govori o tem, da je delati osnovna človeška potreba in človeku nujna za preživetje. Danes nam nič ni podarjeno, vse si je potrebno pridelati ali prislužiti. Strinjam se z omenjenimi Flakerjevimi besedami kot tudi s slovenskim pregovorom, da »brez

dela, ni jela«. Veliko ljudi se znajde v veliki stiski, ko zbolijo, ko ne morejo več opravljati svojega dela.

V osemnajst. mesečnem projektu smo vzpostavili nekašno rutino izbiranja, načrtovanja, ustvarjanja.

In kot pišeta Grebenc in Šabič v knjigi Ljubljanske zgodbe – biografije nenavadnih ljudi, je naloga rutine, da pomaga ohranjati občutek, da je scenarij prihodnosti predvidljiv, da je prihodnost varna. Večina ljudi o tveganjih razmišlja kot o nujni sestavini realnosti. Prihodnosti ne moremo niti videti niti napovedati, toda sodobna znanost pomaga ustvarjati prepričanost, da jo lahko obvladujemo. S konceptom tveganj nas družba nagovarja individualno. Samoumevno postaja pričakovanje, da bo vsak posameznik prevzel osebno nalogo pri načrtovanju varnosti in aktivnem ukvarjanju samega sebe, da bi iz tveganj iztržil dobiček in ne utrpel škode. (Grebenc, Šabič 2013: 154)

Ugotavljam da je uporaba pomoči z umetnostjo z vajami v obliki likovne ali pa po potrebi tudi glasbene, gibalne, dramske dejavnosti dovolj primeren način dela z osebami po hudi poškodbi glave, če jih le znamo ustrezno uporabiti in se o njihovi moči uporabe konstruktivno pogovarjati. Likovno izražanje je za nekatere dostopnejše od drugih izraznih sredstev, komunikacija preko likovnosti je največkrat posredna.

Kot povdarja v svojem članku »Pomoč z likovno umetnostjo« Tatjana Hočevar, (http://www.centerjanezalevca.si/Datoteke/clanki/pomoc_likovna_umetnost.pdf)

da je zlasti za osebe, ki imajo težave z neposrednim komuniciranjem, likovna oblika izražanja lažja. Mnoga, zlasti negativna čustva je lažje izraziti z umetniškimi sredstvi, kot pa neposredno v stvarnih življenjskih situacijah. Tako lahko umetnostno izražanje pomaga osebam, ki težko izrazijo svoja čustva. Pomaga jim, da z uporabo umetnostnih sredstev najdejo družbeno sprejemljive načine za izražanje jeze, ljubezni, razočaranja in drugih čustev ter se tako bolje integrirajo v širšo družbeno sredino.

Prav tako so dobrodošle tudi ostale spretnosti in metode socialnega dela pri delu z osebami po hudi poškodbi glave. Morda na začetku ne vemo natančno, kaj se bo zgodilo, ampak dinamika samega procesa nam daje potrditve, da smo na pravi poti. Pomembno je vedno znova odpirati prostor za razgovor in prostor za izražanje (ventilacijo) čustev, preokvirjanje, spodbujanje k sodelovanju samoiniciativnosti, dogovarjanju in iskanju rešitev.

Bistveno je skupno spoznanje, da je vsak človek drugačen, da ima do tega pravico in da so takšne, se pravi različne, tudi njegove potrebe. Potrebe pa skušamo zadovoljevati na primeren način, ki je hkrati prijazen in spoštljiv do soljudi.

Socialno delo je zrastle iz humanitarnih in demokratičnih idealov, njegove vrednote pa temeljijo na spoštovanju enakosti, vrednosti in dostojanstva vseh ljudi. Od njegovih začetkov pred več kot stoletjem je bila praksa v socialnem delu usmerjena k zadovoljevanju človeških potreb in razvijanju človeških potencialov. Človekove pravice in družbena pravičnost služita kot motivacija in izhodišče za dejavnost socialnega dela. V solidarnosti s tistimi, ki so prikrajšani, poklic teži k zmanjševanju revščine in osvobajanju ranljivih in zatiranih ljudi, da bi tako spodbujal družbeno vključevanje. Vrednote socialnega dela so utelešene v nacionalnih in mednarodnih kodeksih etike poklica socialno delo. (IFSW; 2001)

Vsi sodelujoči v tem projektu smo doživeli nove osebne izkušnje, novo dodano vrednost.

Grebenc in Šabič pravita, da človek o izkušnji pripoveduje kot vir iz prve roke. V pripovedi se prepletajo izkušnje o družbenem položaju človeka (npr. socialno-ekonomskem, verskem, zgodovinskem ozadju izkušnje) izkušnje spola, narodnosti, starosti, izkušnje vsakdanjega življenja v različnih socialnih okoljih (družina, soseščina, skupnost). (Grebenc, Šabić 2013:81)

Menim, da je Sabina pridobila veliko praktičnih izkušenj, se veliko naučila, se prilagodila različnim načinom ustvarjalnosti in z izkušnjami ustvarila zapis o svoji osebni vrednosti, našla svoj smisel.

»Smisel je vedno konkreten smisel konkretne situacije.« (Frankl 2005: 118). Frankl govori, da je vsaka situacija nekaj enkratnega, tako kot je tudi vsaka oseba nekaj edinstvenega. In vsak dan, vsaka ura postreže z novim smislom, ki je za vsakega človeka drug. Obstaja poseben smisel za vsakega posameznika.

Za nove izkušnje, informacije pa smo bogatejši tudi vsi ostali sodelujoči v tem projektu.

6. SKLEPI

Socialno delo je poslanstvo na več področjih:

- je pomoč ljudem za učinkovitejše reševanje stisk in težav
- je odgovorno soočanje z različnimi življenjskimi situacijami
- je tudi pomoč pri iskanju ustreznih oblik pomoči in storitev ter povezovanje ljudi s sistemi, da bi si zagotovili dostop do razpoložljivih virov in različnih življenjskih priložnosti

Vsaka nezgodna huda poškodba glave prizadene poleg samega poškodovanega tudi njegove bližnje in tako poseže v družino. Zdravstveni ter sistem socialnega varstva razmeroma dobro poskrbita za področje neposrednega strokovnega dela z osebami po hudi poškodbi glave in za področje usposabljanja staršev za delo z osebami po hudi poškodbi glave. Tretje področje, kamor pa sodi zagotavljanje psihosocialne pomoči, pa je v Sloveniji na žalost slabo razvito.

Menim, da je skupnost, v kateri živimo, ob ustrezni razlagi, iskrenih odgovorih na vprašanja, spodbujanju lastnega mišljenja in čustvovanja ob neposredni izkušnji z osebami po hudi poškodbi glave, pripravljena te osebe sprejeti v svoji sredini in jim zagotoviti neformalno pomoč.

Na podlagi dobrih izkušenj bodo gradili svoja stališča in odnos do drugačnosti, pridobljene in utrjene vrednote strpnosti, tolerance in pomoči šibkejšemu in delili svoje izkušnje tudi z drugimi, ki teh izkušenj še nimajo. Prenašanje dobrih izkušenj, njihovo širjenje in izžarevanje v lokalno skupnost pa je temelj skupnostnega socialnega dela in spodbuda za nove socialne akcije.

- Za pomoč osebam po hudi poškodbi glave in njihovi družini je potrebna obsežna in ustrezna priprava vseh sodelujočih pri posredovanju pomoči.
- Pred vključitvijo osebe po hudi poškodbi glave v projekt pomoči je potrebno na ustrezen in nevsiljiv način seznaniti vse, ki bodo z njim v stiku, z značilnostmi oseb po hudi poškodbi glave in z njihovimi pravicami.
- »Drugačnost« ne sme biti tabu tema, stvar, o kateri sploh ne govorimo bodisi zato, ker nas je strah, bodisi zato, ker mislimo, da jo na ta način sprejemamo in jemljemo, takšno kot je, samo po sebi umevno. Drugačnost je potrebno jasno poimenovati in se o njej pogovarjati odkrito. O drugačnosti naj govori predvsem tisti, ki ga/jo drugačnost zadeva, ki je

drugačen/drugačna.

- Izjemen je pomen povezovanja vseh sodelujočih v projektu, ki delajo z osebo po hudi poškodbi glave.
- Pomembno je, da si pred težavami ne zakrivamo oči, ampak da jih zgodaj prepoznamo in ustrezno ukrepamo. Če jim sami nismo kos, prosimo za nasvet, pomoč in podporo.
- Osebe po hudi poškodbi glave moramo upoštevati kot enakovredne sogovornike in sodelavce, jih spoštovati in spodbujati k izražanju lastnih občutkov in razmišljanj.
- Uporaba drugačnih, inovativnih načinov pomoči (pomoč z umetnostjo) so vedno večjega pomena. Omenjeni načini prispevajo k sodelovanju, k pristnejšemu izražanju čustev, pomagajo reševati medsebojne konflikte in razvijajo pripadnost skupini in so pomembna dopolnitev obstoječega strokovnega dela.

7. PREDLOGI

Na osnovi izvedenega akcijskega projekta predlagam:

- neprekinjeno dodatno izobraževanje socialnih delavk, učiteljev, vzgojiteljev in ostalih strokovnih delavcev, ki se bodo v svojem delovnem obdobju gotovo srečevali z osebami po hudi poškodbi glave,
- tesnejše sodelovanje z družinami oseb po hudi poškodbi glave,
- redno posredovanje psihosocialne pomoči za starše, ki so družinski pomočniki v obliki predavanj, delavnic, socialnih iger, kot tudi za osebe po hudi poškodbi glave,
- pridobivanje in izobraževanje novih prostovoljnih sodelavcev za izvajanje projektov neformalne pomoči osebam po hudi poškodbi glave in njihovim družinam,
- podobne akcijske projekte tudi z drugimi osebami po hudi poškodbi glave in njihove družinske pomočnike,
- nadaljnje raziskave, ki bodo osredotočene predvsem na dejavnike, ki prispevajo k uspešnemu vključevanju oseb po hudi poškodbi glave v lokalno skupnost oziroma dejavnike, ki vključevanje zavirajo.

8. LITERATURA

- Blažič, M. (2002), Razsežnosti komunikacije. Novo mesto: Visoka šola za upravljanje in poslovanje.
- Brajša, P., (1993): Pedagoška komunikologija. Ljubljana: GLOTTA Nova.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2008), Socialno delo z družino. Ljubljana: Univerza v Ljubljani: Fakulteta za socialno delo: 57–59.
- Čeperkovič M. (2008), Vpogled v bivanje v stanovanjski skupini Zavoda Zarja skozi načela normalizacije – FSD diplomska naloga
- Čeru, J. (2006). Internet - svoboda, brezmejnost? (seminarsko delo) Institutum studiorum humanitatis, Fakulteta za podiplomski humanistični študij, Antropologija vsakdanjega življenja, Medijski študiji. Epistemologija humanističnih ved. Ljubljana.
- Despouy L. (1991) Human Rights and Disability. OZN, Economic and Social Council, 1991, E/CN4/Sub.2/1991/31.
- Denbo M. S. (2003) Disability lessons in Higher Education. Accommodating Learning – Disabled Students and Student – Athletes Under the Rehabilitation Act and The Americans with Disabilities Act American, Business Law Journal, Austin. 41, 1, str. 145–203.
- Eržen, I. (2005). Pomoč bolnikom in svojcem – naloge socialnega delavca akutnem obdobju. V: Poškodba glave - vpliv celovite nevrorehabilitacijske obravnave na funkcijski izid. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za rehabilitacijo
- Flaker, V., Mali, J., Kodele, T., Grebenc, V., Škerjanc, J., Urek, M. (2008), Dolgotrajna oskrba. Očrt potreb in odgovorov nanje, Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Flaker, V. (2012), Direktno socialno delo, Vito Flaker@Boj za. Ljubljana: Založba *cf: 60–61.
- Gorjup, T. (1999): Likovne zakonitosti in aktivnosti delovne terapije: monografija. Ljubljana: Država založba Slovenije. Zbirka Pedagoška obzorja.
- Grča-Zidar, S. (1999): Nadomestna komunikacija. Izobraževalni proces pri učencu s cerebralno paralizo in nezmožnostjo verbalne komunikacije. Diplomsko delo. Ljubljana: Pedagoška fakulteta

- Grebenc, V., Šabič, A.,(2013): Ljubljanske zgodbe- biografije nenavadnih ljudi. Ljubljana Fakulteta za socialno delo.
- Houben, J., Smitskamp, H., Velde, J., Stappers, M. (1989): c 1,34The Creative Process. Phaeton: University Hogeschool Midden Nederland.
- Konvencija o pravicah invalidov, OZN, 2006.
- Kopavnik, U. (2004): Socialni vplivi uporabe interneta. Diplomsko delo, FSD, Ljubljana.
- Korošok, V. (1995): Medicinski vidiki rehabilitacijske obravnave bolnikov. V: Rehabilitacijska obravnava bolnikov po poškodbi glave. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za rehabilitacijo
- Korošok, V. (2003): Uvod. V: Nezagodna poškodba možganov – izziv medicini in družbi. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za rehabilitacijo
- Kroflič, B. (1992): Ustvarjanje skozi gib. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Kustec, K. (2007): Umetnostna izrazna sredstva v socialnem delu, Magistrsko delo Ljubljana, 15.
- Lamovec, T. (2000): Ali je v človeku tes zver?, članek
- Leskovšek, B., Peljhan, M. (2007): Ali jim znamo prisluhniti? Pet- revija za osebe s posebnimi potrebami, XIX, 90-91 (Družine in njihove zgodbe): 45-46
- Mesec, B. (1997): Metodologija raziskovanja v socialnem delu I –študijsko gradivo za interno uporabo. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo Univerze v Ljubljani.
- Mesec, B. (1998): Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu [Introduction into qualitative research in social work]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Visoka Šola za socialno delo.
- Milošević Arnold V., Postrak, M. (2003): Uvod v socialno delo. Ljubljana: Študentska založba Scripta 79
- Nastran Ule, M. (1997): Temelji socialne psihologije. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Ovsenik, M., Ambrož, M. (2010): Celovitost in neznatnost organizacije. Ljubljana: Institut za management.

- Poštrak, M. (1996): Socialno kulturno delo. Socialno delo 35(5), 407-415.
- Powell, T. (1996): Poškodbe glave. Praktični priročnik. Ljubljana: Društvo Vita za pomoč po nezgodni poškodbi možganov, 187.
- Radonjič – Miholič, Vesna. (1995): Psihološka problematika in obravnava bolnikov po poškodbi glave. V: Rehabilitacijska obravnava bolnikov po poškodbi glave. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za rehabilitacijo
- Radonjič–Miholič, Vesna; Pirnat, Brigita. (2003): Vloga in pomen družina za rehabilitacijo oseb po nezgodni možganski poškodbi. V: Nezgodna poškodba možganov – izziv medicini in družbi. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za rehabilitacijo.
- Regvar, B. (1994): Nadomestna komunikacija. Diplomsko delo. Ljubljana: Pedagoška fakulteta
- Republika Slovenija, Statistični urad Republike Slovenije. (2007): Invalidi, starejši in druge osebe s posebnimi potrebami v Sloveniji, Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Rutten-Saris, M. (1992): Porajajoči se jezik telesa. Assen: Van Gorcum & Comp. B. V.
- Sagadin N. (2010): Ključne dileme instituta družinskega pomočnika – FSD diplomska naloga
- Škerjanc J. (1997): Načrtovanje neodvisnega življenja. Zbornik Neodvisno življenje najtežje gibalno oviranih. Inštitut za rehabilitacijo, Ljubljana.
- Šugman Bohinc, L. (1994): Socialno kulturno delo. Socialno delo 33(4), 317-324.
- Šugman Bohinc, L. (2004): Kibernetika psihoterapevtske pomoči z umetnostjo. V: Bohak, J., Možina, M. (ur.) Tretji študijski dnevi Slovenske krovne zveze za psihoterapijo. Zbornik prispevkov Kompetentni psihoterapevt. Rogla, 6. in 7. junij 2003. Maribor: Slovenska krovna zveza za psihoterapijo.169-173.
- Tabaj, A., Dolinšek, T. (2004): Podporno zaposlovanje. V: Cveto Uršič (ured.). Pravice do enakih možnosti in enake obravnave: usposabljanje in zaposlovanje invalidov v Evropski uniji in Sloveniji. Ljubljana: Inštitut RS za rehabilitacijo: Zveza delovnih invalidov.

- Tancig, S., Vogelnik, M. (1998): Analiza stanja in potreb pomoči z umetnostjo na področjih zdravstva, socialnega varstva in šolstva v Sloveniji. *Annales: Series historia et sociologia* 8(12), 151-168
- Tatenhove, G. M. (1996): What is augmentative and Alternative Communication (AAC). MS, CCPSLP. Prentke Romich Company. Ohio.
- Trček, J. (1994): Medosebno komuniciranje in kontaktna kultura. Radovljica: Didakta.
- Uršič, C., Peterlin, D., Tabaj, A., Dular, T. (2007): Uvodna pojasnila k zakonu o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov. V: Cveto Uršič (et al.). Zaposlitvena rehabilitacija in zaposlovanje in validov: zbirka predpisov s področja invalidskega varstva z uvodnimi pojasnili. Ljubljana: Centerkontura.
- Vogelnik, M. (2003a): Likovna terapija – ustvarjalna likovnost v šoli. *Didaktika* 12 (68/69), 9-10.
- Vogelnik, M. (2003b): Pomoč z umetnostjo – umetnostna terapija. *Didaktika* 12 (68/69), 5-6.
- Vogelnik, E. (2005) Začetki ustvarjalne umetnostne terapije pri nas. Mladinski tabori Kinetikona od 1975 do 1980 Sonček. V: Lešnik, B. (ur.) 2. Kongres soc. dela 21.-23. sept 2005, Avditorij Portorož. Zbornik abstraktov. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo. 149.
- YHD. 2004. Neodvisno življenje hendikepiranih. Ljubljana: YHD – Društvo za kulturo in teorijo hendikepa.
- Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov – uradno prečiščeno besedilo (ZZRZI-UPB2). Uradni list RS, št. 16/2007
- Zaviršek, Darja. (2000): Hendikep kot kulturna travma: Historizacija podob, teles in vsakdanjih praks prizadetih ljudi, Ljubljana: Založba Oranžna zbirka.

Internetni viri:

- AJPES
http://www.ajpes.si/Registri/Drugi_registri/Osebno_dopolnilno_delo
(pridobljeno 14. Oktobar 2015)
- Ford, M., P. (2006): Art Therapy.
<http://www.answers.com/topic/art-therapy>
(pridobljeno 23. Oktobar 2010)
- Invalidi, starejši in druge osebe s posebnimi potrebami v Sloveniji, dostopno na:

<http://www.dlib.si/preview/URN:NBN:SI:DOC-DBWZHJWF/400689ea-4bac-4d61-9468-83b0649a6028>

(Pridobljeno: 2. April 2015)

- Nepotrebni elementi ovirajo dostop do informacij

<http://www.delo.si/druzba/panorama/nepotrebni-elementi-ovirajo-dostop-do-informacij.html>

(pridobljeno 14. Oktober 2015)

- Podporno zaposlovanje, dostopno na:

<http://www.sentprima.com/content/podporno-zaposlovanje-1> (Pridobljeno: 2. April 2015)

- Predlog zakona o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov, dostopno na:
- Rode Nino : Evalvacijsko raziskovanje v socialnem delu

<http://www.fsd.uni-lj.si/mma/15%20Evalvacija/2010041914094719/>

pridobljeno: 16. Oktober 2015)

www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/cns/doc/0312091558021_50v2.doc (Pridobljeno: 2. April 2015)

- Uradni list, dostopno na:

<http://www.uradni-list.si/1/content?id=78532> (Pridobljeno: 2. April 2015)

- Vodnik po pravicah invalidov, dostopno na:

www.zdis.si/content/vodnik_po_pravicah_invalidov.doc (Pridobljeno: 2. April 2015)

- Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (ZZRZI), dostopno na:

<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3841> (Pridobljeno: 2. April 2015)

- Blog društva Plus5-kategorija-delavnica s Sabino, dostopno na:

<http://socialnokulturnodelo.blogspot.com/search/label/Delavnica%20s%20Sabino>

(Pridobljeno: 2. April 2015)

- Pomoč z likovno umetnostjo – avtor: Tatjana Hočevnar

http://www.centerjanezalevca.si/Datoteke/clanki/pomoc_likovna_umetnost.pdf

(Pridobljeno: 8. April 2015)

- Etika v socialnem delu - Sobočan, A.M. (2012 – priprave na prakso)

http://studentski.net/gradivo/ulj_fsd_sd1_pr1_sno_etika_v_socialnem_delu_01?r=1

(Pridobljeno: 8. April 2015)

- Zavod Zarja

<http://www.center-zarja.si/>

(pridobljeno 23.Oktober 2010)

9. PRILOGE

9.1. Transkripcija skupinskih pogovorov od julija 2010 do decembra 2011

Vse tri smo pisale dnevnik dogajanja, raziskovanja, opažanj, ki sem ga z dovoljenjem Sabine objavljala na spletnih straneh društva za pomoč z umetnostjo:

<http://socialnokulturnodelo.blogspot.com/search/label/Delavnica%20s%20Sabino>

Enkrat na mesec smo imele tudi skupinski pogovor, ki sem ga vodila s pomočjo obrazca (tabela3).

Na koncu pogovora sem napisala zapisnik s pomočjo katerega smo oblikovali načrt akcije za naslednji mesec – predvsem sem temeljito izdelala pripravo na individualno in kasneje skupinsko ustvarjalnost s pomočjo likovne dejavnosti s pomočjo že vnaprej pripravljenega obrazca (tabela 4)

Julij 2010

Tabela 3

Vprašanja za izvajalko projekta	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Pripravim primerne likovno ustvarjalne vaje	
Kaj me je oviralo?	Moti me, da je pri Sabini doma TV ves čas prižgan v ozadju in lajež treh Sabininih psov, zato greva v kamrico na FSD	Povem Sabini in njeni mami Tatjani
Kako sem se počutil?	Ne preveč dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	V društvu za pomoč z umetnostjo se odločimo, da postavimo spletno licitacijo za Sabino	http://socialnokulturnodelo.blogspot.com/search/label/Delavnica%20s%20Sabino
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	4	
Vprašanja za Sabinino mamo	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Ne vem	
Kaj me je oviralo?	nič	

Kako sem se počutil?	dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Nimam predlogov	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	1	
Vprašanja za Sabino	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Sodelujem v delavnici	
Kaj me je oviralo?	nič	
Kako sem se počutil?	dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Nimam predlogov	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	3	
Pripombe		

Zapisnik Julij 2010

- S Sabino sva pričeli z individualnimi ustvarjalnimi vajami za koncentracijo, spretnost in spomin
- Sabinina mama še ne sodeluje
- Ker je predvsem mene motilo, da je TV ves čas prižgan in lajež treh psov, sva začeli delavnico na FSD v Kamici
- Dogovorili smo se, da bo v bodoče TV ugasnjen in za pse bo poskrbel Sabinin brat.
- V društvu za pomoč z umetnostjo se odločimo, da postavimo spletno licitacijo za Sabino
- Na koncu pripravimo in pregledamo načrt dejavnosti za naslednji mesec, Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za doseganje smotrov v tekočem mesecu.

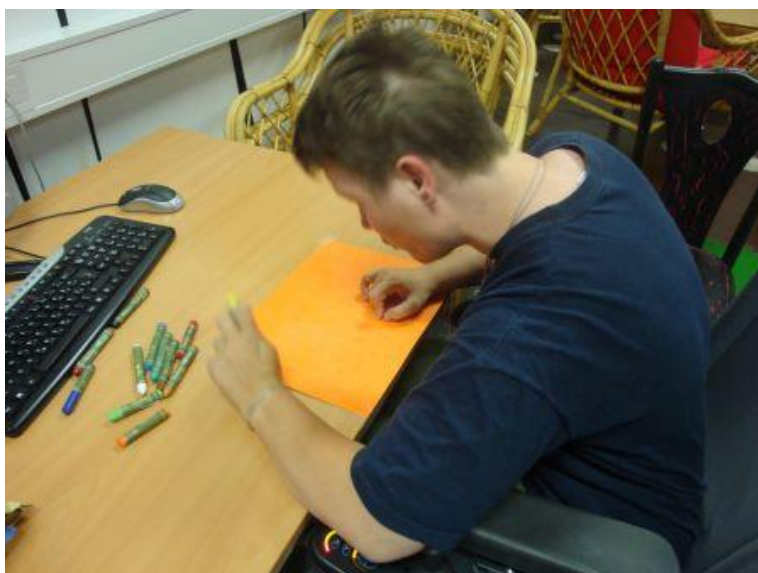
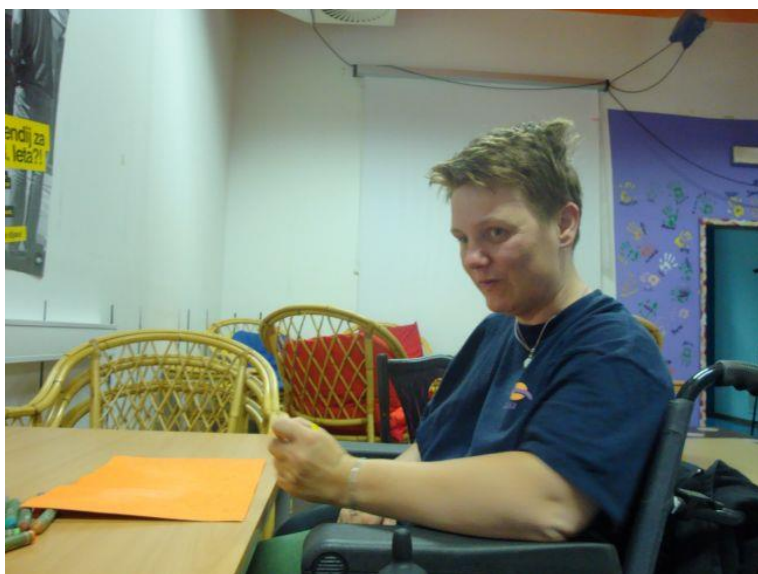

Tabela 4:

Priprava za Avgust 2010

dolgoročni smotri	Večanje sposobnosti koncentracije, razmišljanja, spomina	Ustvarjalnost	Sprejemanje samega sebe - samopodoba	Izražanje čustev	Družinska dinamika
Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za posanezne smotre v juliju od 1-5	2	3	2	2	2

kratkoročni smotri	Aktivno sodelovanje v delavnici	Dajanje predlogov	Postavljanje vprašanj	Sprotno reševanje nesporazumov	
pripomočki	Svinčnik, papir, barve, kreda, oglje, kolažni papir, glina...	Blago, karton...vse s čimer se lahkoploskovno in plastično izražamo	Vodena vizualizacija	Gibanje	
potek dela	Uvod	ogrevanje	Glavna dejavnost	Zaključevanje	
opombe o realizaciji smotrov	Glej slike: S T I				
ovire					
občutki					
predlogi					

Avgust 2010

Tabela 3: Obrazec, s pomočjo katerega se vodi skupinski pogovor in oblikuje zapisnik.

Vprašanja za izvajalko projekta	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Skupaj s Sabino izvajava pripravljene vaje	
Kaj me je oviralo?	Moti me, da Sabinina mama ne sodeluje	Se bom pogovorila z njo
Kako sem se počutil?	Ne preveč dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Nadaljujem s tem kar sem začela	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	4	
Vprašanja za Sabinino mamo	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Ne vem	
Kaj me je oviralo?	nič	
Kako sem se počutil?	dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Nimam predlogov	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1	1	

1-5		
Vprašanja za Sabino	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Sodelujem v delavnici	
Kaj me je oviralo?	Moti me če se preveč umažem z barvami	
Kako sem se počutil?	dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Nimam predlogov	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	4	
Pripombe		

Zapisnik Avgust 2010

- S Sabino sva nadaljevali z individualnimi ustvarjalnimi vajami za koncentracijo, spretnost in spomin
- Sabino moti, če se preveč umaže z barvami
- Se pogovorimo o tem in bo oblekla takšne stvari, ki jih ni škoda popackati, poleg pa bo imela vlažne robčke, da se bo sproti brisala
- Sabinina mama še ne sodeluje, kar me moti in se o tem pogovoriva
- Predlagam ji, da opazuje kaj delava s Sabino in potem to delata sami, kadar ni delavnica in kadar sta pri volji
- Pove, da ne ve kako bi sodelovala, da se na to ne spozna, da nima idej za ustvarjanje
- TV je ugasnjen in za pse poskrbi Sabinin brat.
- Na koncu pripravimo in pregledamo načrt dejavnosti za naslednji mesec, Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za doseganje smotrov v tekočem mesecu.

Tabela 4:

Priprava za September 2010

dolgoročni smotri	Večanje sposobnosti koncentracije, razmišljanja, spomina	Ustvarjalnost	Sprejemanje samega sebe - samopodoba	Izražanje čustev	Družinska dinamika
Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za posamezne smotre v avgustu od 1-5	3	3	2	3	2
Ura 60- 90 minut	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	
kratkoročni smotri	Na začetku največ 15 minut vaj za koncentracijo	Na začetku največ 15 minut vaj za spomin	Na začetku največ 15 minut vaj za izboljšanje samopodobe	Na začetku največ 15 minut vaj za izražanje čustev	
pripomočki	Svinčnik, papir, barve, kreda, oglje, kolažni papir, glina...	Blago, karton...vse s čimer se lahkoploskovno in plastično izražamo	Vodena vizualizacija	Gibanje	
potek dela	Uvod	ogrevanje	Glavna dejavnost	Zaključevanje	

opombe o realizaciji smotrov	V posameznem srečanju se odločimo na katerem smotru bomo delali	Načrtujemo 4. srečanja mesečno	Tako, da lahko predelamo v enem mesecu vaje za vse postavljene smotre	Čas vaj se postopoma podaljšuje, vendar ne dlje kot pol ure.	
ovire	O ovirah se sproti pogovorimo in poiščemo skupno rešitev				
občutki	Svoje občutke vsaka udeleženka v akcijskem raziskovanju izraža sproti, če ne gre drugače, se zapiše v dnevnik	Enomesečni sestanki so tudi namenjeni izražanju občutkov, ki jih doživljamo v delavnici			
predlogi	Predloge povemo na glas in sproti, kadar ni časa jih zapišemo v dnevnik in tabelo 3	O predlogih se pogovorimo na sestanku			

September 2010

Tabela 3: Obrazec, s pomočjo katerega se vodi skupinski pogovor in oblikuje zapisnik.

Vprašanja za izvajalko projekta	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Skupaj s Sabino izvajava pripravljene vaje, pridruži se nama mama	
Kaj me je oviralo?	moti me mamino kajenje pri delu	Se bom pogovorila z njo
Kako sem se počutil?	Ne preveč dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Predlagam, da likovne izdelke shranjujemo v mapo in kupiti bo potrebno material za delavnico, saj ga počasi zmanjkuje	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	4	
Vprašanja za Sabinino mamo	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Sodelujem	
Kaj me je oviralo?	nič	
Kako sem se počutil?	dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Nimam predlogov	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od	2	

1-5		
Vprašanja za Sabino	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Sodelujem v delavnici	
Kaj me je oviralo	Liste na katerih rišem, preveč mečkam	Kupiti selotejp ali kaj drugega, da se listi pritrdijo
Kako sem se počutil?	Vesela, ker sodeluje mama	
Predlogi za nadaljnje delo	Nimam predlogov	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	3	
Pripombe		

Zapisnik September 2010

- S Sabino sva nadaljevali z individualnimi ustvarjalnimi vajami za koncentracijo, spretnost in spomin
- Pridruži se nama Sabinina mama – opazuje kaj in kako delava
- Moti me njeno kajenje
- Se o tem pogovoriva in se odloči, da med delavnico ne bo kadila.
- Predlagam, da likovne izdelke shranjujemo v mapo in kupiti bo potrebno material za delavnico, saj ga počasi zmanjkuje
- Sabino moti, da se ji listi na katerih dela preveč mečkajo
- Se dogovorimo, da kupimo selotejp ali kaj drugega, da pritrdimo liste.
- Sabina bi rada svoje izdelke razstavila voščilnice pa poimenovala »Sabinine Vesele kartice«
- V društvu za pomoč z umetnostjo se dogovorimo, da lahko Sabina razstavi svoje izdelke na Fakulteti za socialno delo v mesecu oktobru
- Na koncu pripravimo načrt dejavnosti za naslednji mesec.

nastanejo prve „Sabinine vesele Kartice“

Tabela 4:

Priprava za Oktober 2010

dolgoročni smotri	Večanje sposobnosti koncentracije	Ustvarjalnost	Sprejemanje samega sebe	Izražanje čustev	Družinska dinamika
Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za posamezne smotre v septembru od 1-5	3	3	3	3	2
Ura 60- 90 minut	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	
kratkoročni smotri	Na začetku največ 15 minut vaj za koncentracijo	Na začetku največ 15 minut vaj za spomin	Na začetku največ 15 minut vaj za izboljšanje samopodobe	Na začetku največ 15 minut vaj za izražanje čustev	
pripomočki	Svinčnik, papir, barve, kreda, oglje, kolažni papir, glina...	Blago, karton... vse s čimer se lahko ploskovno in plastično izražamo	Vodena vizualizacija	Gibanje	
potek dela	Uvod	ogrevanje	Glavna dejavnost	Zaključevanje	
opombe o realizaciji smotrov	V posameznem srečanju se odločimo na katerem smotru bomo delali	Načrtujemo 4. srečanja mesečno	Tako, da lahko predelamo v enem mesecu vaje za vse postavljene smotre	Čas vaj se postopoma podaljšuje, vendar ne dlje kot pol ure.	
ovire	O ovirah se sproti pogovorimo in poiščemo skupno rešitev				
občutki	Svoje občutke vsaka udeleženka v akcijskem raziskovanju izraža sproti, če ne gre drugače, se zapiše v dnevnik	Enomesečni sestanki so tudi namenjeni izražanju občutkov, ki jih doživljamo v delavnici			
predlogi	Predloge povemo na glas in sproti, kadar ni časa jih zapišemo v dnevnik in tabelo 3	O predlogih se pogovorimo na sestanku			

Oktober 2010

Tabela 3: Obrazec, s pomočjo katerega se vodi skupinski pogovor in oblikuje zapisnik.

Vprašanja za izvajalko projekta	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika	SKLEPI
---------------------------------	--	--------

Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Pripravim nove ustvarjalne likovne vaje	
Kaj me je oviralo?	Ni bilo ovir – TV je zdaj ugasnjena, mama ne kadi veliko	
Kako sem se počutil?	Odlično	
Predlogi za nadaljnje delo	Nadaljujemo z vajami. Prosim mamo, da nama pomaga pri zbiranju materiala za Sabinino razstavo lavo voščilnic	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	4	
Vprašanja za Sabinino mamo	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Sodelujem, pomagam pri pripravi razstave	
Kaj me je oviralo?	nič	
Kako sem se počutil?	dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Nimam predlogov	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	3	
Vprašanja za Sabino	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Sodelujem v delavnici	
Kaj me je oviralo?	Nič, listi so zdaj pritrjeni	
Kako sem se počutil?	Odlično, tudi zato ker imam razstavo na FSD	
Predlogi za nadaljnje delo	Rada bi povabila Zarjane na razstavo	Z Zarjani smo se dogovorili in so obiskali 22.10 1010 Sabinino razstavo na FSD
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	5	
Pripombe		

Zapisnik Oktober 2010

- S Sabino sva nadaljevali z individualnimi ustvarjalnimi vajami za koncentracijo, spretnost in spomin Sabinina mama naju opazuje
- Vse tri sodelujemo pri pripravi materiala za razstavo
- Otvoritev Sabinine razstave
- Obisk Zarjanov na Sabinini razstavi
- Na koncu pripravimo in pregledamo načrt dejavnosti za naslednji mesec, Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za doseganje smotrov v tekočem mesecu.

Sabina na ogledu svoje razstave

Zarjani po razstavi na klepetu v Kamrici

4.10. - 31.10.2010

RAZSTAVA : SABININE VESELE KARTICE

Sabina, lepo razstavo si pripravila.
Roko iz Zarje

Sabina, čestitam za tvoj trud in krasne umetniške izdelke.

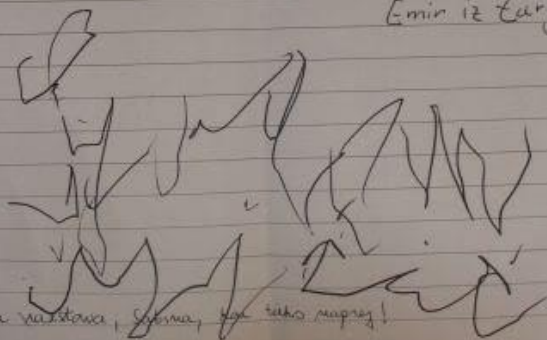
Zlatko iz Zarje

Razstava je izredno lepa in odlična tudi Sabina
umetniški plot.

Ilir iz Zarje

NJENA NOTRANJOST JE KONČNO PRIVRELA NA DAN
SABINA, ČESTITAM!

Emin iz Zarje

Krasna razstava, Sabina, vse teko naprej!

ZAHVALILA BI SE VSEM, KI SO POMAGALI PRI RAZSTAVI,
PREDVSEM INES, IN VSEM OBISKOVALCEM SABINA IZ ZARJE

Alta

Odzivi Zarjanov, katerih je Sabina zelo vesela.

RAZSTAVA JE ZELO LEPA IN ZANIMLIVA. ŽELIM TI VENKO
USPEŠNIH RAZSTAV ŠE NAPREJ!

SARA in BRANKA iz Zarje

Tabela 4:

Priprava za November 2010

dolgoročni smotri	Večanje sposobnosti koncentracije, spomina in koncentracije	Ustvarjalnost	Sprejemanje samega sebe	Izražanje čustev	Družinska dinamika
Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za posamezne smotrev oktobruOd 1-5	4	4	3	3	3
Ura 60- 90 minut	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	
kratkoročni smotri	Na začetku največ 15 minut vaj za koncentracijo	Na začetku največ 15 minut vaj za spomin	Na začetku največ 15 minut vaj za izboljšanje samopodobe	Na začetku največ 15 minut vaj za izražanje čustev	
pripomočki	Svinčnik, papir, barve, kreda, oglje, kolažni papir, glina...	Blago, karton...vse s čimer se lahkoploskovno in plastično izražamo	Vodena vizualizacija	Gibanje	
potek dela	Uvod	ogrevanje	Glavna dejavnost	Zaključevanje	
opombe o realizaciji smotrov	V posameznem srečanju se odločimo na katerem smotru bomo delali	Načrtujemo 4. srečanja mesečno	Tako, da lahko predelamo v enem mesecu vaje za vse postavljene smotre	Čas vaj se postopoma podaljšuje, vendar ne dlje kot pol ure.	
ovire	O ovirah se sproti pogovorimo in poiščemo skupno rešitev				
občutki	Svoje občutke vsaka udeleženka v akcijskem raziskovanju izraža sproti, če ne gre drugače, se zapiše v dnevnik	Enomesečni sestanki so tudi namenjeni izražanju občutkov , ki jih doživljamo v delavnici			
predlogi	Predloge povemo na glas in sproti, kadar ni časa jih zapišemo v dnevnik in tabelo 3	O predlogih se pogovorimo na sestanku			

November 2010

Tabela 2: Obrazec, s pomočjo katerega se vodi skupinski pogovor in oblikuje zapisnik.

Vprašanja za izvajalko projekta	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija custva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Nadaljujem s sodelovanjem v delavnici in pripravo novih vaj	
Kaj me je oviralo?	Ni ovir	
Kako sem se počutil?	dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Predlagam, da z mamom med tednom obdelujeta likovni material in sestavita različne voščilnice	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	5	
Vprašanja za Sabinino mamo	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija custva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Sodelujem	
Kaj me je oviralo?	nič	
Kako sem se počutil?	dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Nimam predlogov	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	3	
Vprašanja za Sabino	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija custva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Sodelujem v delavnici	
Kaj me je oviralo?	Zmanjkuje kartonov za izdelavo voščilnic	
Kako sem se počutil?	odlično	
Predlogi za nadaljnje delo	Nabava materiala	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	5	
Pripombe		

Zapisnik November 2010

- S Sabino sva nadaljevali z individualnimi ustvarjalnimi vajami za koncentracijo, spretnost in spomin Sabinina mama sodeluje
- Sabino skrbi, ker zmanjkuje kartonov za izdelavo voščilnic
- Predlagam, da z mamo med tednom oblikujeta že izdelan likovni material in oblikujeta nove voščilnice
- Na koncu pripravimo in pregledamo načrt dejavnosti za naslednji mesec, Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za doseganje smotrov v tekočem mesecu.

Sabinine Vesele kartice na razstavi

Tabela 4:

Priprava za December 2010

dolgoročni smotri	Večanje sposobnosti koncentracije, razmišljanja in spomina	Ustvarjalnost	Sprejemanje samega sebe - samopodoba	Izražanje čustev	Družinska dinamika
Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za posamezne smotrev novembru Od 1-5	4	5	4	3	3
Ura 60- 90 minut	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	
kratkoročni smotri	Na začetku največ 15 minut vaj za koncentracijo	Na začetku največ 15 minut vaj za spomin	Na začetku največ 15 minut vaj za izboljšanje samopodobe	Na začetku največ 15 minut vaj za izražanje čustev	
pripomočki	Svinčnik, papir, barve, kreda, oglje, kolažni papir, glina...	Blago, karton...vse s čimer se lahko ploskovno in plastično izražamo	Vodena vizualizacija	Gibanje	
potek dela	Uvod	ogrevanje	Glavna dejavnost	Zaključevanje	
opombe o realizaciji smotrov	V posameznem srečanju se odločimo na katerem smotru bomo delali	Načrtujemo 4. srečanja mesečno	Tako, da lahko predelamo v enem mesecu vaje za vse postavljene smotre	Čas vaj se postopoma podaljšuje, vendar ne dlje kot pol ure.	
ovire	O ovirah se sproti pogovorimo in poiščemo skupno rešitev				
občutki	Svoje občutke vsaka udeleženka v akcijskem raziskovanju izraža sproti, če ne gre drugače, se zapiše v dnevnik	Enomesečni sestanki so tudi namenjeni izražanju občutkov , ki jih doživljamo v delavnici			
predlogi	Predloge povemo na glas in sproti, kadar ni časa jih zapišemo v dnevnik in tabelo 3	O predlogih se pogovorimo na sestanku			

December 2010

Tabela 3: Obrazec, s pomočjo katerega se vodi skupinski pogovor in oblikuje zapisnik.

Vprašanja za izvajalko projekta	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Nadaljujem s sodelovanjem v delavnici in pripravo novih vaj	
Kaj me je oviralo?	Ni bilo ovir	
Kako sem se počutil?	dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Predlagam, da začne Sabina z barvanjem blaga	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	4	
Vprašanja za Sabinino mamo	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Sodelujem	
Kaj me je oviralo?	nič	
Kako sem se počutil?	dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Nimam predlogov	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	3	
Vprašanja za Sabino	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Sodelujem v delavnici	
Kaj me je oviralo?	Nič	
Kako sem se počutil?	super	
Predlogi za nadaljnje delo	rada bi še več ustvarjala in imela še kakšno razstavo	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	4	
Pripombe		

Zapisnik December 2010

- S Sabino sva nadaljevali z individualnimi ustvarjalnimi vajami za koncentracijo, spretnost in spomin Sabinina mama sodeluje
- Sabino skrbi, ker zmanjkuje kartonov za izdelavo voščilnic
- Predlagam, da z mamo med tednom oblikujeta že izdelan likovni material in oblikujeta nove voščilnice in jih poimenujeta
- Na koncu pripravimo in pregledamo načrt dejavnosti za naslednji mesec, Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za doseganje smotrov v tekočem mesecu.

Sabina- avtoportret

Sabina poimenuje voščilnico

Tabela 4:

Priprava za Januar 2011

dolgoročni smotri	Večanje sposobnosti koncentracije, razmišljanja in spomina	Ustvarjalnost	Sprejemanje samega sebe - samopodoba	Izražanje čustev	Družinska dinamika
Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za posamezne smotre V decembru Od 1-5	4	5	5	4	4
Ura 60- 90 minut	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	
kratkoročni smotri	Na začetku največ 15 minut vaj za koncentracijo	Na začetku največ 15 minut vaj za spomin	Na začetku največ 15 minut vaj za izboljšanje samopodobe	Na začetku največ 15 minut vaj za izražanje čustev	
pripomočki	Svinčnik, papir, barve, kreda, oglje, kolažni papir, glina...	Blago, karton... vse s čimer se lahko ploskovno in plastično izražamo	Vodena vizualizacija	Gibanje	
potek dela	Uvod	ogrevanje	Glavna dejavnost	Zaključevanje	
opombe o realizaciji smotrov	V posameznem srečanju se odločimo na katerem smotru bomo delali	Načrtujemo 4. srečanja mesečno	Tako, da lahko predelamo v enem mesecu vaje za vse postavljene smotre	Čas vaj se postopoma podaljšuje, vendar ne dlje kot pol ure.	
ovire	O ovirah se sproti pogovorimo in poiščemo skupno rešitev				
občutki	Svoje občutke vsaka udeleženka v akcijskem raziskovanju izraža sproti, če ne gre drugače, se zapiše v dnevnik	Enomesečni sestanki so tudi namenjeni izražanju občutkov, ki jih doživljamo v delavnici			

Januar 2011

Tabela 3: Obrazec, s pomočjo katerega se vodi skupinski pogovor in oblikuje zapisnik.

Vprašanja za izvajalko projekta	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA	SKLEPI
	koncentracija čustva samopodoba, ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno	

	delo	
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Po 6 mesecih dela z ustvarjalnimi likovnimi vajami za izboljšanje koncentracije, čustev in samopodobe, je čas, da se še bolj intenzivno posvetimo načrtovanju izdelovanju izdelkov, ki jih bo Sabina v bodoče izdelovala v dopolnilni dejavnosti. Na spletnih straneh društva za pomoč z umetnostjo nadaljujem s predstavitvijo delavnice in voščilnic.	
Kaj me je oviralo?	Mislím, da mamina zaskrbljenost, in še vedno ne popolno zavedanje, da jo bo Sabina pri tem delu potrebovala.	Sklenem, da se posebej z njo pogovorim izven časa delavnice.
Kako sem se počutil?	Srednje dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Predlagam, da se kupi Sabini škarje za levičarje, ter da ji na Facebooku odprem stran, kjer bo lahko pokazala svoje izdelke. Mami predlagam, da se pogovoriva	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	4	
Vprašanja za Sabinino mamo	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno delo	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Sodelujem	
Kaj me je oviralo?	Zmanjkuje materiala za ustvarjanje	
Kako sem se počutil?	dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Nimam predlogov	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	3	
Vprašanja za Sabino	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno delo	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Rada izdelujem »Vesele kartice«	
Kaj me je oviralo?	To da nimam doma računalnika	
Kako sem se počutil?	dobro	

Predlogi za nadaljnje delo	Rada bi prodajala »Vesele kartice« in zaslužila za računalnik, za logopedске vaje, fizioterapijo in rehabilitacijo v toplicah.	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	4	
Pripombe		

Zapisnik Januar 2011

- S Sabino sva nadaljevali z individualnimi ustvarjalnimi vajami za koncentracijo, spretnost in spomin Sabinina mama sodeluje
- Po 6 mesecih dela z ustvarjalnimi likovnimi vajami za izboljšanje koncentracije, čustev in samopodobe, je čas, da se še bolj intenzivno posvetimo načrtovanju izdelovanju izdelkov, ki jih bo Sabina v bodoče izdelovala v dopolnilni dejavnosti.
- Na spletnih straneh društva za pomoč z umetnostjo nadaljujem s predstavitvijo delavnice in voščilnic.
- Oviral me je mamina zaskrbljenost po eni strani, po drugi pa še vedno ne popolno zavedanje, da jo bo Sabina pri tem delu potrebovala.
- Sklenem, da se pogovorim z njo izven časa delavnice.
- Predlagam, da se kupi Sabini škarje za levičarje, ter da ji na Facebooku odprem stran, kjer bo lahko pokazala svoje izdelke.
- Mami predlagam, da se pogovoriva
- Sabina bi rada prodajala »Vesele kartice« in zaslužila za računalnik, za logopedske vaje, fizioterapijo in rehabilitacijo v toplicah.
- Na koncu pripravimo in pregledamo načrt dejavnosti za naslednji mesec, Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za doseganje smotrov v tekočem mesecu.

Sabina je zadovoljna s svojimi izdelki

Tabela 4:

Priprava za Februar 2011

dolgoročni smotri	Večanje sposobnosti koncentracije, razmišljanja in spomina	Ustvarjalnost	Sprejemanje samega sebe - samopodoba	Izražanje čustev	Družinska dinamika
Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za posamezne smotreV januarju Od 1-5	4	4	4	3	3
Ura 60- 90 minut	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	
kratkoročni smotri	Na začetku največ 15 minut vaj za koncentracijo	Na začetku največ 15 minut vaj za spomin	Na začetku največ 15 minut vaj za izboljšanje samopodobe	Na začetku največ 15 minut vaj za izražanje čustev	
pripomočki	Svinčnik, papir, barve, kreda, oglje, kolažni papir, glina...	Blago, karton...vse s čimer se lahkoploskovno in plastično izražamo	Vodena vizualizacija	Gibanje	
potek dela	Uvod	ogrevanje	Glavna dejavnost	Zaključevanje	
pombe o realizaciji smotrov	V posameznem srečanju se odločimo na katerem smotru bomo delali	Načrtujemo 4. srečanja mesečno	Tako, da lahko predelamo v enem mesecu vaje za vse postavljene smotre	Čas vaj se postopoma podaljšuje, vendar ne dlje kot pol ure.	
ovire	O ovirah se sproti pogovorimo in poiščemo skupno rešitev				
občutki	Svoje občutke vsaka udeleženka v akcijskem raziskovanju izraža sproti, če ne gre drugače, se zapiše v dnevnik	Enomesečni sestanki so tudi namenjeni izražanju občutkov , ki jih doživljamo v delavnici			

Februar 2011

Tabela 2: Obrazec, s pomočjo katerega se vodi skupinski pogovor in oblikuje zapisnik.

Vprašanja za izvajalko projekta	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA	SKLEPI
	koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika,	

	načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno delo	
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Pomagam Sabini pri rezanju pairja in blaga Na Facebooku ima odprto svojo stran in prav tako na FB na straneh Slovenskega ustvarjalnega sveta poteka za njo licitacija, zbira se denar za rehabilitacijo v toplicah. Sabina sodeluje s svojimi »veselimi karticami« na tej licitaciji. Na spletnih straneh našega društva za pomoč z umetnostjo, pa poteka tudi licitacija predmetov za Sabinino rehabilitacijo.	Slovenski svet ustvarjalnosti se odloči, da za zbrani denar od licitacije kupijo za Sabino bone za zdravilišče Laško, kamor bi šla rada Sabina na rehabilitacijo. Društvo za pomoč z umetnostjo, se odloči, da denar namenijo Sabini za material, ki ga potrebuje za izdelavo svojih »Veselih kartic«
Kaj me je oviralo?	Ni bilo posebnih ovir	
Kako sem se počutil?	Zelo dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	predlagam mami, da doma poišče stare kavbojke, drugo blago, star nakit, kakšen kos žice, to bo material za nadaljnjo obdelavo	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu Od 1-5	4	
Vprašanja za Sabinino mamo	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno delo	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Sodelujem	
Kaj me je oviralo?	Ni ovir	
Kako sem se počutil?	Zelo dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Lahko bi izdelovala nakit iz fimo mase	Po skupnem pogovoru ugotovimo, da je fimo masa zelo drag material in tudi veliko je že izdelovalcev nakita iz fimo mase.
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	2	
Vprašanja za Sabino	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno delo	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Ustvarjam z veseljem naprej	
Kaj me je oviralo?	nič	
Kako sem se počutil?	Zelo dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Nimam predlogov	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od	3	

1-5		
Pripombe		

Zapisnik Februar 2011

- S Sabino sva nadaljevali z individualnimi ustvarjalnimi vajami za koncentracijo, spretnost in spomin Sabinina mama sodeluje
- Pomagam Sabini pri rezanju pairja in blaga.
- Na Facebooku ima odprto svojo stran in prav tako na FB na straneh Slovenskega ustvarjalnega sveta poteka za njo licitacija, zbira se denar za rehabilitacijo v toplicah. Sabina tudi sodeluje s svojimi »veselimi karticami« na tej licitaciji.
- Slovenski svet ustvarjalnosti se odloči, da za zbrani denar od licitacije kupijo za Sabino bone za zdravilišče Laško, kamor bi šla rada Sabina na rehabilitacijo.
- Na spletnih straneh našega društva za pomoč z umetnostjo, še vedno poteka tudi licitacija predmetov za Sabinino rehabilitacijo.
- Glede na to, da je izkupiček majhen se v društvu za pomoč z umetnostjo dogovorimo, da porabimo ta denar za nabavo novega materiala za delavnico. O tem obvestim tudi Sabino in njeno mamo, ki se s tem strinjata.
- Na koncu pripravimo in pregledamo načrt dejavnosti za naslednji mesec, Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za doseganje smotrov v tekočem mesecu.

Sabina reže

Sabinin profil na FB

Tabela 4:

Priprava za Marec 2011

dolgoročni smotri	Večanje sposobnosti koncentracije, razmišljanja in spomina	Ustvarjalnost	Sprejemanje samega sebe	Izražanje čustev	Družinska dinamika
Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za posamezne smotreV februarju Od 1-5	4	3	4	3	
Ura 60- 90 minut	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	
kratkoročni smotri	Na začetku največ 15 minut vaj za koncentracijo	Na začetku največ 15 minut vaj za spomin	Na začetku največ 15 minut vaj za izboljšanje samopodobe	Na začetku največ 15 minut vaj za izražanje čustev	
pripomočki	Svinčnik, papir, barve, kreda, oglje, kolažni papir, glina...	Blago, karton... vse s čimer se lahko ploskovno in plastično izražamo	Vodena vizualizacija	Gibanje	
potek dela	Uvod	ogrevanje	Glavna dejavnost	Zaključevanje	
opombe o realizaciji smotrov	V posameznem srečanju se odločimo na katerem smotru bomo delali	Načrtujemo 4. srečanja mesečno	Tako, da lahko predelamo v enem mesecu vaje za vse postavljene smotre	Čas vaj se postopoma podaljšuje, vendar ne dlje kot pol ure.	
ovire	O ovirah se sproti pogovorimo in poiščemo skupno rešitev				
občutki	Svoje občutke vsaka udeleženka v akcijskem raziskovanju izraža sproti, če ne gre drugače, se zapiše v dnevnik	Enomesečni sestanki so tudi namenjeni izražanju občutkov, ki jih doživljamo v delavnici			

Tabela 3: Obrazec, s pomočjo katerega se vodi skupinski pogovor in oblikuje zapisnik.

Vprašanja za izvajalko projekta	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija custva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno delo	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Nastajajo nove »Vesele kartice« iz blaga in jeansa	
Kaj me je oviralo?	Ni bilo posebnih ovir	
Kako sem se počutil?	Zelo dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Priprave na drugo Sabinino razstavo	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	4	
Vprašanja za Sabinino mamo	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija custva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno delo	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Sodelujem	
Kaj me je oviralo?	Ni ovir	
Kako sem se počutil?	Zelo dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Nimam predlogov	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	2	
Vprašanja za Sabino	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija custva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno delo	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Ustvarjam z veseljem naprej	
Kaj me je oviralo?	nič	
Kako sem se počutil?	Zelo dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Rada bi začela prodajati svoje izdelke	O tem se skupaj pogovorimo, ker dejavnosti še nima prijavljene, bi to bilo »delo na črno« Tako, da bo treba počakati s prodajo. V društvu za pomoč z umetnostjo organiziramo online srečelov, na katerem Lahko Sabina ponudi svoje »Vesele kartice« https://www.facebook.com/media/set/?set=a.257343177643668.70949.190312601013393&type=3
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	4	
Pripombe		

Zapisnik Marec 2011

- S Sabino sva nadaljevali z individualnimi ustvarjalnimi vajami za koncentracijo, spretnost in spomin Sabinina mama sodeluje
- Nastajajo nove »Vesele kartice« iz blaga in jeansa
- Priprave na drugo Sabinino razstavo
- Sabina bi rada začela prodajati svoje izdelke
- O tem se skupaj pogovorimo, ker dejavnosti še nima prijavljenje, bi to bilo »delo na črno« tako, da bo treba počakati s prodajo
- V društvu za pomoč z umetnostjo organiziramo online srečelov, na katerem

lahko Sabina ponudi svoje »Vesele kartice«

- Na koncu pripravimo in pregledamo načrt dejavnosti za naslednji mesec, Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za doseganje smotrov v tekočem mesecu.

Nove Sabinine vesele kartice

Tabela 4:

Priprava za April 2011

dolgoročni smotri	Večanje sposobnosti koncentracije, razmišljanja in spomina	Ustvarjalnost	Sprejemanje samega sebe	Izražanje čustev	Družinska dinamika
Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za posamezne smotre V marcu Od 1-5	3	3	4	3	3
Ura 60- 90 minut	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	
kratkoročni smotri	Na začetku največ 15 minut vaj za koncentracijo	Na začetku največ 15 minut vaj za spomin	Na začetku največ 15 minut vaj za izboljšanje samopodobe	Na začetku največ 15 minut vaj za izražanje čustev	
pripomočki	Svinčnik, papir, barve, kreda, oglje, kolažni papir, glina...	Blago, karton...vse s čimer se lahkoploskovno in plastično izražamo	Vodena vizualizacija	Gibanje	
potek dela	Uvod	ogrevanje	Glavna dejavnost	Zaključevanje	
opombe o realizaciji smotrov	V posameznem srečanju se odločimo na katerem smotru bomo delali	Načrtujemo 4. srečanja mesečno	Tako, da lahko predelamo v enem mesecu vaje za vse postavljene smotre	Čas vaj se postopoma podaljšuje, vendar ne dlje kot pol ure.	
ovire	O ovirah se sproti pogovorimo in poiščemo skupno rešitev				
občutki	Svoje občutke vsaka udeleženka v akcijskem raziskovanju izraža sproti, če ne gre drugače, se zapiše v dnevnik	Enomesečni sestanki so tudi namenjeni izražanju občutkov , ki jih doživljamo v delavnici			

April 2011

Tabela 2: Obrazec, s pomočjo katerega se vodi skupinski pogovor in oblikuje zapisnik.

Vprašanja za izvajalko projekta	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno delo	SKLEPI
---------------------------------	---	--------

Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Poskusimo z izdelavo nakita iz žice, jeansa in čipk, ki jih Sabina predhodno pobarva 15. 4. postavitev Sabinine druge razstave , pridruži se nam prostovoljka Ana	Sklenemo, da bo to tudi eden izmed predmetov v Sabinini dejavnosti
Kaj me je oviralo?	Ni bilo posebnih ovir	
Kako sem se počutil?	dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Predlagam, da z mamo med tednom pobarvata blago in jeans	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	4	
Vprašanja za Sabinino mamo	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija custva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno delo	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Sodelujem pri pripravi materiala za razstavo	
Kaj me je oviralo?	Zmanjkuje barv in materiala Skrbi jo kje bosta dobili denar za nabavo materiala za izdelovanje nakita iz žice, jeansa in čipk	Ji pojasnim, da bo denar za material od prodanih srečk na srečelovu
Kako sem se počutil?	dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Da na SSU organizirajo še eno licitacijo za Sabino	Mami pojasnim, da to ne gre, ker vsak mesec zbirajo za nekoga drugega in da je veliko ljudi potrebnih pomoči – se strinja.
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	3	
Vprašanja za Sabino	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija custva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno delo	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Zelo rada režem s škarjami in izdelujem vesele kartice iz jeansa Se veselim postavitve druge razstave	
Kaj me je oviralo?	nič	
Kako sem se počutil?	Zelo dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Nimam predlogov	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	4	
Pripombe		

Zapisnik April 2011

- S Sabino sva nadaljevali z individualnimi ustvarjalnimi vajami za koncentracijo, spretnost in spomin Sabinina mama sodeluje, postavimo Sabinino drugo razstavo izdelkov na FSD
- Pridruži se nam prostovoljka Ana, Sabino je obiskal novinar iz Slovenskih novic in napisal članek o njej.
- Poskusimo z izdelavo nakita iz žice, jeansa in čipk, ki jih Sabina predhodno pobarva
- Sklenemo, da bo to tudi eden izmed predmetov v Sabinini dejavnosti
- Predlagam, da z mamo med tednom pobarvata blago in jeans
- Mam predlaga da naj na SSU organizirajo še eno licitacijo za Sabino
- Mami pojasnim, da to ne gre, ker vsak mesec zbirajo za nekoga drugega in da je veliko ljudi potrebnih pomoči – se strinja.
- Skrbi jo kje bosta dobili denar za nabavo materiala za izdelovanje nakita iz žice, jeansa in čipk
- Ji pojasnim, da bo denar za material od prodanih srečk na srečelovu – se strinja.
- Na koncu pripravimo in pregledamo načrt dejavnosti za naslednji mesec, Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za doseganje smotrov v tekočem mesecu.

Nakit iz žice, jeansa in čipk, ki jih je Sabina pobarvala

Sabinina druga razstava na FSD

Tabela 4:

Priprava za Maj 2011

dolgoročni smotri	Večanje sposobnosti koncentracije, razmišljanja in spomina	Ustvarjalnost	Sprejemanje samega sebe	Izražanje čustev	Družinska dinamika
Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za posamezne smotreV aprilu Od 1-5	3	4	4	3	3
Ura 60- 90 minut	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	
kratkoročni smotri	Na začetku največ 15 minut vaj za koncentracijo	Na začetku največ 15 minut vaj za spomin	Na začetku največ 15 minut vaj za izboljšanje samopodobe	Na začetku največ 15 minut vaj za izražanje čustev	
pripomočki	Svinčnik, papir, barve, kreda, oglje, kolažni papir, glina...	Blago, karton...vse s čimer se lahko ploskovno in plastično izražamo	Vodena vizualizacija	Gibanje	
potek dela	Uvod	ogrevanje	Glavna dejavnost	Zaključevanje	
opombe o realizaciji smotrov	V posameznem srečanju se odločimo na katerem smotru bomo delali	Načrtujemo 4. srečanja mesečno	Tako, da lahko predelamo v enem mesecu vaje za vse postavljene smotre	Čas vaj se postopoma podaljšuje, vendar ne dlje kot pol ure.	
ovire	O ovirah se sproti pogovorimo in poiščemo skupno rešitev				
občutki	Svoje občutke vsaka udeleženka v akcijskem raziskovanju izraža sproti, če ne gre drugače, se zapiše v dnevnik	Enomesečni sestanki so tudi namenjeni izražanju občutkov, ki jih doživljamo v delavnici			

Maj 2011

Tabela 2: Obrazec, s pomočjo katerega se vodi skupinski pogovor in oblikuje zapisnik.

Vprašanja za izvajalko projekta	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba, ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno	SKLEPI
---------------------------------	---	--------

	delo	
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Sodelujem pri izdelavi nakita iz jeansa, Sabininih veselih kartic Občasno sodeluje tudi prostovoljka Ana	
Kaj me je oviralo?	Spet kajenje Sabinine mame Tudi Ano zelo moti kajenje Sabinine mame.	Ani predlagam, da se pogovori s Sabinino mamo, jaz sem že obupala
Kako sem se počutil?	Ana ne preveč dobro Frustrirano, ker se tudi Ana ne počuti dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Predlagam, da počasi začneta razmišljati o zaključku delavnice Z Zarjani se dogovorimo za ogled Sabinine druge razstave	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	4	
Vprašanja za Sabinino mamo	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno delo	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Sodelujem	
Kaj me je oviralo?	nič	
Kako sem se počutil?	Ne preveč dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Ne želim, da je konec delavnice	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	3	
Vprašanja za Sabino	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno delo	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Sodelujem	
Kaj me je oviralo?	To, da bo konec delavnice	
Kako sem se počutil?	Zaskrbljeno, ker bo konec delavnice, zadovoljna ker je izšel članek v Slovenskih novicah	
Predlogi za nadaljnje delo	Predlagam, da se delavnica nadaljuje	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	5	
Pripombe		

Zapisnik Maj 2011

- S Sabino sva nadaljevali z individualnimi ustvarjalnimi vajami za koncentracijo, spretnost in spomin Sabinina mama sodeluje
- Občasno se nam pridruži tudi prostovoljka Ana, ki ji tudi ni všeč kajenje Sabinine mame in ji predlagam, da se pogovori s sabinino mamo
- Predlagam, da počasi začneta razmišljati o zaključku delavnice
- Z Zarjani se dogovorimo za ogled Sabinine druge razstave
- Sabina in prav tako njena mama sta zakrbljeni glede zaključka delavnice
- Želita, da se delavnica nadaljuje. Veseli sta ker je v Slovenskih novicah izšel članek o Sabini.
- Pojasnim jima, da se delavnica sicer res da počasi zaključuje, a zato bosta bolj ali manj sami nadaljevali z izdelovanjem voščilnic in nakita saj je to tudi cilj, ki smo ga postavile na začetku delavnice.
- Na koncu pripravimo in pregledamo načrt dejavnosti za naslednji mesec, Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za doseganje smotrov v tekočem mesecu.

Na ogledu Sabinine druge razstave: Ana, Sabinina mama in Sabina

Zarjani na ogledu druge Sabinine razstave na FSD

Tabela 4: Priprava za Junij 2011

dolgoročni smotri	Večanje sposobnosti koncentracije, razmišljanja in spomina	Ustvarjalnost	Sprejemanje samega sebe -samopodoba	Izražanje čustev	Družinska dinamika
Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za posanezne smotreV maju Od 1-5	4	4	4	3	3
Ura 60- 90 minut	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	
kratkoročni smotri	Na začetku največ 15 minut vaj za koncentracijo	Na začetku največ 15 minut vaj za spomin	Na začetku največ 15 minut vaj za izboljšanje samopodobe	Na začetku največ 15 minut vaj za izražanje čustev	
pripomočki	Svinčnik, papir, barve, kreda, oglje, kolažni papir, glina...	Blago, karton...vse s čimer se lahkoploskovno in plastično izražamo	Vodena vizualizacija	Gibanje	
potek dela	Uvod	ogrevanje	Glavna dejavnost	Zaključevanje	
opombe o realizaciji smotrov	V posameznem srečanju se odločimo na katerem smotru bomo delali	Načrtujemo 4. srečanja mesečno	Tako, da lahko predelamo v enem mesecu vaje za vse postavljene smotre	Čas vaj se postopoma podaljšuje, vendar ne dlje kot pol ure.	
ovire	O ovirah se sproti pogovorimo in poiščemo skupno rešitev				
občutki	Svoje občutke vsaka udeleženka v akcijskem raziskovanju izraža sproti, če ne gre drugače, se zapiše v dnevnik	Enomesečni sestanki so tudi namenjeni izražanju občutkov , ki jih doživljamo v delavnici			

Tabela 2: Obrazec, s pomočjo katerega se vodi skupinski pogovor in oblikuje zapisnik.

Vprašanja za izvajalko projekta	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija custva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno delo	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Zbolim in me cel mesec ni pri Sabini	
Kaj me je oviralo?	Moja bolezen	
Kako sem se počutil?	Frustrirano, ker ne moremo zaključiti delavnice	
Predlogi za nadaljnje delo	Ta čas, ko me ni, naj poskusita sami z izdelovanjem »veselih kartic«	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	0	
Vprašanja za Sabinino mamo	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija custva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno delo	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	S Sabino ustvarjava kar lahko sami	
Kaj me je oviralo?	Zmanjkalo je vsega materiala	
Kako sem se počutil?	zaskrbljeno	
Predlogi za nadaljnje delo	Nimam predlogov	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	0	
Vprašanja za Sabino	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija custva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno delo	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Z mamo delava naprej sami	
Kaj me je oviralo?	To, da trenutno ni delavnice	
Kako sem se počutil?	zaskrbljeno	
Predlogi za nadaljnje delo	Nimam predlogov	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	0	
Pripombe		

Zapisnik Junij 2011

- Zbolim in me cel mesec ni pri Sabini
- Počutim se frustrirano, ker ne moremo zaključiti delavnice
- Sabina in mama ustvarjata sami kar lahko
- Zmanjkuje vsega materjala
- Zapisnik opravimo po telefonu, saj jaz še nisem dovolj zdrava
- Na koncu pripravimo in pregledamo načrt dejavnosti za naslednji mesec, Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za doseganje smotrov v tekočem mesecu.

Tabela 4: Priprava za Julij 2011

dolgoročni smotri	Večanje sposobnosti koncentracije, razmišljanja in spomina	Urjenje razmišljanja in spomina	Sprejemanje samega sebe -samopodoba	Izražanje čustev	Družinska dinamika
Sabina oceni svoje sodelovanje pri izvajanju vaj za posamezne smotreV maju Od 1-5	3	4	4	3	3
Ura 60- 90 minut	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	Individualno Proti koncu delavnice skupinsko	
kratkoročni smotri	Na začetku največ 15 minut vaj za koncentracijo	Na začetku največ 15 minut vaj za spomin	Na začetku največ 15 minut vaj za izboljšanje samopodobe	Na začetku največ 15 minut vaj za izražanje čustev	
pripomočki	Svinčnik, papir, barve, kreda, oglje, kolažni papir, glina...	Blago, karton...vse s čimer se lahko ploskovno in plastično izražamo	Vodena vizualizacija	Gibanje	
potek dela	Uvod	ogrevanje	Glavna dejavnost	Zaključevanje	
opombe o realizaciji smotrov	V posameznem srečanju se odločimo na katerem smotru bomo delali	Načrtujemo 4. srečanja mesečno	Tako, da lahko predelamo v enem mesecu vaje za vse postavljene smotre	Čas vaj se postopoma podaljšuje, vendar ne dlje kot pol ure.	
ovire	O ovirah se sproti pogovorimo in poiščemo skupno rešitev				
občutki	Svoje občutke vsaka udeleženka v akcijskem raziskovanju izraža sproti, če ne gre drugače, se zapiše v dnevnik	Enomesečni sestanki so tudi namenjeni izražanju občutkov, ki jih doživljamo v delavnici			

Tabela 2: Obrazec, s pomočjo katerega se vodi skupinski pogovor in oblikuje zapisnik.

Vprašanja za izvajalko projekta	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija custva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno delo	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Še vedno nisem zdrava, Sabina gre na poletni tabor z zavodom Zarja in potem še na počitnice k očetu.	Skupaj se pogovorimo in se odločimo, da dokončamo delavnico, ko se končajo dopusti, konec avgusta gresta z mamó še v toplice Laško na rehabilitacijo. Točnega datuma nadaljevanja ne bomo določili- smo v stikih in se sproti dogovarjamo.
Kaj me je oviralo?	Moje slabo počutje	
Kako sem se počutil?	Še vedno frustrirano	
Predlogi za nadaljnje delo	V tem času izdelujeta naprej »vesele kartice«	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	0	
Vprašanja za Sabinino mamó	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija custva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno delo	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	počivam	
Kaj me je oviralo?	nič	
Kako sem se počutil?	dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Nimam predlogov	
Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	3	
Vprašanja za Sabino	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija custva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno delo	SKLEPI
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Poletni tabor z zavodom Zarja, počitnice pri očetu	
Kaj me je oviralo?	nič	
Kako sem se počutil?	odlično	
Predlogi za nadaljnje delo	Nimam predlogov	

Oceni svoje sodelovanje v tem mesecu od 1-5	3	
---	---	--

Zapisnik Julij, Avgust 2011

- še vedno nisem zdrava, Sabina gre na poletni tabor z zavodom Zarja in potem še na počitnice k očetu.
- z mamo nadaljujeta izdelovanje »veselih kartic«. Zadovoljni sta ker jima gre dobro od rok in ker so prijazni ljudje donirali dovolj materiala. Vsem donatorjem sta se zahvalili pisno in sta me prosili, da se jim zahvalim v njunem imenu tudi na spletu. To sem tudi storila.
- pogovorimo se po telefonu in se odločimo, da dokončamo delavnico, ko se končajo dopusti, konec avgusta gresta z mamo še v toplice Laško na rehabilitacijo. Točnega datuma nadaljevanja ne bomo določili- smo v stikih in se sproti dogovarjamo

Zapisnik September 2011

- imam veliko dela s svojim zdravjem, cel mesec preiskav in iskanja rešitev.
- Sabina se v drugi polovici septembra vrnila iz rehabilitacije v toplicah Laško. Mama pove, da je zelo utrujena (spremljala je Sabino na rehabilitaciji) in da potrebuje čas za počitek.
- Sabina pove, da se počuti odlično in da komaj čaka, da nadaljujemo z ustvarjanjem. Glede na

to, da ne vem kako bo z mojim zdravstvenim stanjem, jima predlagam, da poiščemo v društvu možnost za drugo prostovoljko, saj se tudi prostovoljka Ana nič več ni oglasila. Predlog jima je všeč in ga podpreta.

Oktober, November, December 2011

Tabela 3: Obrazec, s pomočjo katerega se vodi skupinski pogovor in oblikuje zapisnik.

Vprašanja za izvajalko projekta	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA	SKLEPI, POJASNILA
	koncentracija čustva samopodoba , ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno delo	
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Ker imam še vedno težave in ne zmorem	Predlagam, da jo v začetku spremljam in

	biti prisotna vsak teden na projektu, se dogovorim s prostovoljko iz 1. letnika FSD, ki opravlja v našem društvu obvezno prakso, da me nadomesti	uvedem v akcijski projekt in delo z osebo po hudi poškodbi glave Spremljala sem jo 2x im nato je začela izvajati delavnico sama
Kaj me je oviralo?	Moje počutje je boljše, vendar ne še dobro.	.
Kako sem se počutil?	Še vedno frustrirano	
Predlogi za nadaljnje delo	predlagam, da izdelujejo vesele kartice, bliža se novo leto stric osebe po hudi poškodbi glave ima svoje podjetje in je naročil kar lepo število veselih kartic. Predlagam, da se zbere nekaj veselih kartic, ki se bodo razstavile v špagetariji DeCecco v Kamniku	
Oceni svoje sodelovanje v teh treh mesecih od 1-5	0	
Vprašanja Sabinino mamo	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba, ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno delo	SKLEPI, POJASNILA
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Sodelujem in pomagam pri izdelavi veselih kartic	
Kaj me je oviralo?	nič	
Kako sem se počutil?	dobro	
Predlogi za nadaljnje delo	Nimam predlogov	
Oceni svoje sodelovanje v teh treh mesecih od 1-5	Oktober 2 November 3 December 4	
VPRAŠANJA ZA SABINO	PROBLEMI AKCIJSKEGA RAZISKOVANJA koncentracija čustva samopodoba, ustvarjalnost, družinska dinamika, načrtovanje dejavnosti za osebno dopolnilno delo	SKLEPI, POJASNILA
Kaj sem naredil, da bi problem rešil?	Sodelujem pri izdelavi veselih kartic in sem potrpežljiva, veselim se nove prostovoljke in sodelovanje na razstavi v Kamniku	
Kaj me je oviralo?	nič	
Kako sem se počutil?	odlično	
Predlogi za nadaljnje delo	Da izdelujem voščilnice še naprej	
Oceni svoje sodelovanje v teh treh mesecih od 1-5	Oktober 3 November 4	

Zapisnik – oktober , november in december 2011

Ke zaradi zdravstvenih težav nisem prisotna vsak teden na projektu, sem se dogovorila s prostovoljko iz 1. letnika FSD, ki opravlja v našem društvu obvezno prakso, da me nadomesti. Predlagam, da jo v začetku spremljam in uvedem v akcijski projekt in delo z osebo po hudi poškodbi glave. Prostovoljko spremljam 2x in nato začne izvajati delavnico sama. Dogovorimo se, da izdelujejo vesele kartice, bliža se novo leto, Sabinin stric ima svoje podjetje in je naročil kar lepo število veselih kartic. Predlagam tudi, da se izbere nekaj veselih kartic, ki se bodo razstavile v špagetariji DeCecco v Kamniku.

Zapisnik - Januar 2012

Vse sodelujoče v akcijskem projektu smo se odločile, da je akcijski projekt formalno zaključen. S prostovoljko Nastjo bosta nadaljevali z izvajanjem ustvarjalnih dejavnosti konec meseca februarja, ko bo konec študijskih počitnic, jaz pa se bom lotila pisanja razskovalne naloge.

Projekt smo uspešno zaključili. Vesela sem, da so se v tem času izboljšali odnosi v družini. Manj so nestrpni, bolj se zanimajo drug za drugega, bolj so si pripravljeni medseboj pomagati. Zavedajo pa se tudi, da niso običajna družina in da bodo še velikokrat potrebovali pomoč drugih. In za to pomoč so zelo hvaležni. Tudi sami se potrudijo pomagati, če kdo potrebuje pomoč. Vsi trije so veliki ljubitelji malih in malo večjih živali in v njihovem domu je našlo svoj prostor že kar nekaj pasjih, mačjih, ptičjih dušic. Zlasti se je spremenil odnos med Sabino in bratom, je opaziti, da jo brat bolj ceni in spoštuje. Menim, da je to tudi zato, ker se je Sabina v tem času tudi sama spremenila in s tem se je spremenil njen položaj v družini. Veliko sprememb opažam tudi pri njeni mami, predvsem je bolj začela skrbeti za svoje zdravje in tudi za hčerino. Vpisani sta na televodbo, ki jo obiskujeta skupaj 1x tedensko, mama pa še posebej dodatno 1x na teden. Sabino je naročila pri okulistu in zobozdravniku. Pripravljata se tudi, da bosta zopet obiskovali na zavodu za rehabilitacijo Soča, logopeda. Sabina si zelo želi izboljšati svoj govor. V času trajanja akcijskega projekta, je s pomočjo vaj in ustarjalnih dejavnosti postala bolj samozavestna in odločna.

9.2. Likovno ustvarjalne vaje – Raziskovanje likovnih sredstev 1.

Načrtovani potek:

- po papirju lahko čečkamo na nešteto načinov. S peresom ali svinčnikom ali čopičem "greš s črto na sprehod" , brez načrta in vnaprejšnje predstave se sprehajaš po papirju, dokler ne opaziš, da nastaja nekaj smiselnega, to potem obdeluješ, dodeluješ in izdeluješ.

- Zapreš oči in se nekaj časa s svinčnikom sprehajaš po papirju. Odpreš oči in si ogledaš, kaj je nastalo. Poiščeš smisel v risbi ter jo dodelaš z barvnimi svinčniki, vodenimi barvicami, temperami ali v kakšni drugi obliki.
- Z barvicami se sprehajaš po papirju in si zraven poješ. Prepustiš se barvam, črtam in petju, brez določenih namenov. Ko končaš zapišeš svoje občutke ob risanju.

Namen: te vaje so usmerjene v raziskovanje materialov in likovnih sredstev. Razvijajo domišljijo, sproščajo ustvarjalnot. Vaje vzpodbujajo duhovni zagon in ustvarjalno raziskovanje, na neogrožujoč način omogočajo dostop do likovnih sredstev. Njihovi rezultati povzročajo vesela presenečenja.

Analiza: Sabina je rada sodelovala pri teh vajah in uživala. Pri uporabi barvic na začetku ni bila zelo pogumna, a se je skozi vajo sprostila in uporabljala različne vrste barv. Na razpolago je imela poleg različnih vrst barvic tudi različne vrste papirja in kartona. Najbolj ji je bilo všeč izvajati vaje z barvnimi kredami na črnem kartonu.

9.2.1. Likovno ustvarjalne vaje – Raziskovanje likovnih sredstev 2.

Načrtovani potek:

- Z barvicami čečkaj po papirju in ko se ti zdi, da je dovolj se ustavi in napiši kratko zgodbo, ki jo "vidiš" v čačkah
- Izbereš tri barve, ki se ti zdijo skladne in upodobiš prijetno občutje. Potem izbereš barve, ki ti pomenijo neprijetno občutje in ga upodobiš. Nato pa izbereš ter upodobiš barve, ki so nasprotje temu negativnemu počutju.
- Izbereš tri barvne svinčnike. Primeš jih v eno roko, ter z vsemi hkrati narišeš poljubno risbo. Slikaš z raznimi deli telesa - z odtiskavanjem prstov, dlani, podplatov, pet.... nastalo lahko dopolniš z risbo.

Analiza: v prvem delu je Sabina potrebovala več moje pomoči, sama zelo težko piše. Drug del je opravila z lahkoto in zelo hitro. V tretjem delu pa ji ni bilo všeč slikanje z raznimi deli telesa, ker se preveč umaže.

9.2.2. Likovno ustvarjalne vaje – Raziskovanje likovnih sredstev 3.

Načrtovani potek:

- List papirja zmočiš in malo pomečkaš. Z vodenimi barvicami slikaš nanj. Opazuješ kako se barve razlivajo. Slediš občutkom in asociacijam, ki se porajajo ob delu.
- Na kos tršega papirja spustiš več barvnih pack, papir prepogneš na pol, stisneš, razgrneš in opazuješ nastali barvni madež. Lahko ga poljubno preoblikuješ in dopolniš.
- Izrežeš šablono iz krompirja, stiropora, gobastega materiala. Pomakaš jo v različne barve, ter z odtiskovanjem oblikuješ sliko.

Analiza: pri vseh treh delih je Sabina potrebovala mojo pomoč, a je zelo uživala v ustvarjanju.

Dogovorili sva se, da naslednjič fotografirava izdelke in da lahko fotografije objavimo na društvenem blogu.

9.3. Likovno ustvarjalne vaje – koncentracija, spretnost in spomin 1.

Načrtovani potek:

- Iz barvnih revij izrezuj prizore iz vsakdanjega življenja- znane obraze, predmete, dogodke. Potem jih nalepiš v kolaž in napišeš krajšo zgodbo o tem.
- Na papir naredi nekaj pack v različnih barvah, ki jih ko se posušijo uporabiš kot osnovo za razvijanje risbe ali podobe nekega predmeta.
- Z zaprtimi očmi si zamisli kakšna črta ali oblika ti je trenutno najbolj blizu - krožna ali pravokotna ali trikotna (cikcak)
S poljubno barvico jo narišeš na list papirja in jo nato obdelaj tako, da nekaj pomeni, dodajš in dorisuješ notranjost risbe, na njenem obodu in podobno.

Namen: te vaje večajo sposobnost koncentracije, urnost razmišljanja in spomin - s pomočjo domišljije, spretnosti, izmišljanja. Tudi v likovnem ustvarjanju je ritem odločilen. Ritem je utripanje ustvarjalčevega srca. Slika ustvarjena s srcem, vsebuje notranji ritem in je - živa umetnostna stvaritev.

Analiza: Tudi pri izvedbi zgoraj navedenih vaj je Sabina potrebovala mojo pomoč. Vse tri vaje so ji bile zelo všeč in jih je rada izvajala. Še posebno je uživala v prvi vaji, ko sva izrezovali iz revij prizore iz vsakdanjega življenja in odločala se je večinoma za različne vrste domačih živali.

9.3.1. Likovno ustvarjalne vaje – koncentracija, spretnost in spomin 2.

Načrtovani potek:

Prijetna in neprijetna barva

Z zaprtimi očmi si predstavljaj barvo, ki ti je v tem trenutku najljubša, ter barvo, ki ti je najbolj neprijetna. Z vsako posebej (ali z obema hkrati) poslikaš papir.

Oblika in barva

Iz barvastega papirja ali revije izreži poljubno obliko ter jo nalepi na list papirja. Potem ji z risanjem in slikanjem dodaj razne elemente in jo oblikuješ.

Analiza: pri prvi vaji je Sabina imela nekaj težav z izborom neprijetne barve, a se je potem odločila in naredila vajo do konca. V drugi vaji je potrebovala več moje pomoči pri rezanju in pri izbiri s kakšnimi barvami bo risala. Odločila se je za voščenke.

9.4. Likovno ustvarjalne vaje- Sprejemanje samega sebe – samopodoba – avtoportret

Načrtovani potek:

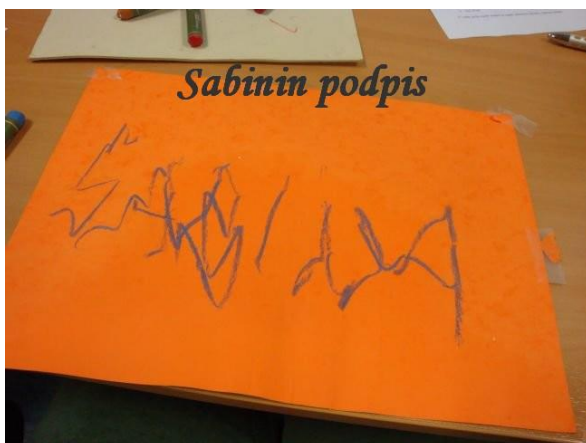
- Vizualiziraj svoj osebni svet v barvah, črtah, oblikah in simbolih – tak kot je ali tako kot bi si ga želel. Upodobi ga.
- Z zaprtimi očmi upodobi svoj avtoportret- s svinčnikom, z barvo ali v glini. Pogledaš nastalo, pazljivo dokončaš z dodajanjem barv in oblik, ki so ti vsebinsko blizu.

Namen: Ljudje vidimo in sprejemamo sebe na zelo različne načine. Opazovanje in sprejemanje sebe je namen dejavnosti v tem delu. Za marsikoga bodo to nove in presenetljive, napete in osvežujoče

izkušnje. Srečati samega sebe pomeni tudi konfrontacijo.

Analiza: na začetku se Sabina teh dveh vaj ni želela lotiti, ni mi bilo jasno zakaj in sem jo toliko časa spraševala, da sem ugotovila, da ji dela beseda »vizualizacija« težave, ne ve natančno kako se to dela, morda tudi zato ker je ni pogosto slišala in ker je v bistvu tujka. Jaz sem ji prevedla v »zamisli si«

V drugem delu, pa je rekla, da ne zna narisati sebe. Vzpodbujala sem jo, naj kljub vsemu poskusi in je, vendar ni bila povsem zadovoljna z svojim izdelkom.

9.5. Likovno ustvarjalne vaje- čustvena stanja, počutja, želje

Načrtovani potek:

- Dve ali več minut si ogleduj nek predmet(cvetlico, list, školjko...) Potem naslikaj svoje občutke ob tem. Uporablaj samo barve, črte in ploskovne oblike. Ali pa slikaš svobodno, z asociacijami, brez omejitev.
- Izgubila si se v gozdu. Naslikaj kako se počutiš in kaj bi naredila.
- Živo si predstavljaš neko telesno bolečino: glavobol, zobobol, boleče grlo...naslikaj jo v primerni obliki in barvi.

Namen: znano je, da hrup škoduje zdravju; prijetni zvoki pomirjajo in tudi zdravijo. Manj znano je, da tudi oblike in barve lahko vplivajo na pozitivno ali negativna različna čustvena stanja ljudi in s tem tudi na človekovo veselje do zdravja in življenja. Slikanje z likovnimi elementi in materiali, lahko tudi obnavlja notranja stanja skozi doživljanje oblik in barv. Tako lahko neozaveščena čustva, tudi prikrit strah, jeza in žalost, prodrejo na površje.

Analiza: v prvem delu se je odločila za svobodno slikanje svojih občutkov, nekaj minut je opazovala jabolko. V drugem delu je uporabljala večinoma temne barve «izhod» iz gozda pa je pobarvala z rumeno in svetlo modro. V tretjem delu vaj je povedala, da bo narisala glavobol, uporabila je največ črno in rdečo barvo.

9.6. Likovno ustvarjalne vaje – sprejemanje družine – individualni odnosi v družini

Načrtovani potek:

- Naslikaj člane svoje ožje družine; slikovito jih opiši, kot če bi opisovala tujcu na vlaku, kako jih bo prepoznal. Lahko rišeš ali slikaš, narediš kolaž ali skulpturo iz gline
- Iz revij izrežeš figure, ki nas spominjajo na člane naše družine. Razmisli o odnosih med člani in slikice nalepiš tako, da prikazujejo te odnose. Potem ob vsaki osebi v oblaku napišeš, kaj pravi ali si misli od drugih ali drugem. Postavi tudi sebe v ta družinski krog.

Namen: Ljudje preživimo velik del svojega življenja v krogu družine, bodisi v krogu družine, v kateri smo bili rojeni in smo v njej preživeli mladost, ali pa v družini, ki smo si jo kasneje ustvarili.

Analiza: Sabina je po nesreči, ki jo je doživela, še bolj navezana na svojo družino.

V prvem delu je naslikala tudi očetovsko figuro, čeprav že nekaj let ne živijo več v skupnem gospodinjstvu. Za družinske člane je narisala poleg mame, bata in očeta tudi vse tri pse in dva

papagaja.

Dejavnosti v tem poglavju se nanašajo na odnose v družini in glede na to, da ostala dva člana nista dejavno sodelovala pri teh vajah, sva se osredotočili na njej individualni odnos do ostalih članov v družini. V drugem delu je potrebovala malo več moje pomoči pri rezanju slikic iz revij in nato še pri lepljenju na papir in pisanju v oblačke. V obeh vajah je rada sodelovala in uživala v dejavnostih.

9.7. Transkripcija razgovorov ter podčrtanje izjav, ki se nanašajo na stanje koncentracije, izražanja čustev, samopodobe in sposobnosti ustvarjanja pred in po izvedbi akcijskega projekta

9.7.1. Povzetki razgovorov s Sabino , njeno mamo, bratom in prostovoljkama pred vključitvijo v akcijski projekt in po končanem akcijskem projektu

Povzetek razgovora s Sabino PRED vključitvijo v projekt

Odkar je mama postala družinski pomočnik (leta 2006) so se stvari zelo spremenile. Nekaj na dobro, nekaj pa tudi ni tako dobro....

Zelo sem vesela ker ima mama več časa za ukvarjanje z menoj in sem na nekaterih področjih že dobro napredovala. Na primer ne potrebujem več plenic, to je zame velik uspeh, ki ga ne bi dosegla brez mamine pomoči.

Kar pa ni zelo dobro je to, da se komaj preživljam. Se zavedam, da nisem edina in da je kriza vse prizadela, zato tudi ne sedim križem rok in samo stokam, ampak poskušam po svojih najboljših močeh prispevati za skupen boljši jutri.

Vsak dan sem tudi 5 ur v dnevnem varstvu zavoda Zarja, od katerega sem pričakovala več aktivnosti v smislu raznih prostoročnih dejavnosti. To, da tega ni me spravlja v slabo voljo. Čeprav zelo težko sama kaj ustvarjam, se rada potrudim, če mi kdo pomaga. Potrebujem veliko več časa, da kaj ustvarim kot drugi. Zato sva se z mamo obrnili na Društvo za pomoč z umetnostjo. Že dolgo let poznam članico tega društva, bila je nekaj časa moja spremljevalka v zavodu Zarja. Na sestanku v društvu smo se dogovorili, da bova z mamo sodelovali v akcijskem projektu "poMoč z umetnostjo", ki ga bodo pripravili v društvu. Zelo se veselim sodelovanja, malo me pa skrbi kako bom uspešna ker ne znam risati.... imam težave z rokami ...in če mi bosta mama in brat s katerima skupaj živimo stala ob strani in mi pomagala pri ustvarjanju. Težko mi je saj se z bratom včasih kar skregava. On nima potrpljenja z menoj in je včasih do mene nesramen, in potem sem tudi jaz nazaj nesramna do njega, po drugi strani pa se trudi in bi mi rad pomagal, pa ne zna. Komaj čakam, da začnemo z delavnicami in ustvarjanjem. Upam, da mi bo uspelo, saj sem po naravi trmasta in vztrajna.

Povzetek razgovora z Sabino PO končanem projektu

V času trajanja projekta sem se počutila zelo dobro, čeprav se mi je v tem času zgodilo tudi marsikaj žalostnega saj sem izgubila dva hišna ljubljence, na katera smo bili vsi zelo navezani. S pomočjo raziskovalke in kasneje s pomočjo prostovoljk in nenazadnje z veliko pomočjo moje mame sem se naučila veliko novega. Zelo sem bila vesela tudi ko mi je napomoč priskočil moj brat. Imam občutek, da me po vsem tem času ustvarjanja veselih kartic jemlje bolj resno. Tudi stricu hvala, ki jih je veliko naročil. Seveda sem vsem, ki so mi pomagali zelo hvaležna, sama ne bi zmogla vse to. Zelo sem bila tudi presenečena in hvaležna pomoči virtualnih prijateljev. Posebej slovenskemu svetu ustvarjalnosti, ki so mi podarili bone za zdravilišče Laško in vsem ustvarjalkam, ki so mi poslale material in razna darila po pošti. Tudi jaz sem z veseljem pomagala z donacijami mojih veselih kartic. Darovala sem jih zavetišču za živali Horjul in Hrtjemu svetu, darovala sem jih najstniku z Jesenic, ki se bori s tumorjem na možganih, darovala sem jih večino mojim virtualnim prijateljem v zahvalo za njihovo prijazno pomoč. Zelo sem bila ponosna na svoji dve razstavi izdelkov, ki so nastajali v projektu in seveda vesela obiska razstave mojih Zarjanov. Vesela sem, da se moje delo, kljub temu, da je projekt končan nadaljuje in zelo sem zadovoljna z novo prostovoljko. Komaj čakam, da spet pride in da nadaljujeva z ustvarjanjem. Sem prepričana, da se bom še marsikaj novega naučila in tudi ustvarila. Sem ponosna, da lahko s pomočjo, ki jo bom še vedno potrebovala ustvarjam vesele kartice.

Povzetek razgovora z njeno mamo PRED vključitvijo v akcijski projekt

Kot je že hčerka omenila, se je veliko stvari spremenilo odkar sem postala družinski pomočnik. Tudi jaz sem razočarana, ker se v zavodu Zarja ne posvečajo več posamezniku. Prepričana sem, da bi hči lahko veliko več napredovala in se počutila boljše z več ustrezne pomoči. Trudim se in ji pomagam kolikor zmorem, vendar jaz ne znam veliko, nisem strokovnjak. Pa tudi potrpljenja več nimam, veste z leti človeka vse mine. Optimizem in pričakovanja, ki sem jih imela...vse je minilo...no ne čisto vse, saj drugače ne bi iskala pomoči. Rada bi, da hčerka lahko kaj ustvarja, ker si to sama zelo želi, jaz ji težko pomagam, ker nimam idej in tudi ne znam, nimam teh spretnosti. Ona pa jih ima...no jih je imela...pred nesrečo se je izučila za šiviljo, sedaj po nesreči si s tem ne more kaj dosti pomagati... sem kar žalostna zaradi tega. Žalostna in pa tudi jezna sem, ker se doma med seboj včasih tudi spremo in to ni dobro za nikogar, še najmanj pa za hčerko, saj s tem ničesar ne rešimo. Dobro je, da nismo zamerljivi drug do drugega in se hitro pobotamo. Včasih me je kar strah, ko pomislim kaj bo, če se meni kaj zgodi. Kako bo potem z njo? Ali bo sin. njen brat poskrbel zanj? Ne vem...Seveda ima tudi očeta in čeprav ne živimo skupaj, ga redno obiskuje, pa tudi stric, očetov brat zelo rad pomaga hčerki, predvsem s prevozi, ker v naši družini noben ne vozi. Vesela sem, da sva se vključili v

Društvo za pomoč z umetnostjo, me pa skrbi, kako bom jaz sodelovala, če bom znala...res me je kar strah...ker sem živčna in ne morem biti dolgo na miru...bojim se, da si ne bom vsega zapomnila...a se bom potrudila že zaradi hčerke je vredno, ker si želim da bi napredovala, ker je potem zelo dobre volje in to je dobro zanjo in za nas.

Povzetek razgovora z njeno mamo PO končanem projektu

Bilo je zelo uspešno vse skupaj, jaz sem se veliko novega naučila glede ustvarjanja ob tem ko sem sodelovala v projektu in pomagala hčeri pri izdelovanju veselih kartic in ostalih izdelkov. Zelo sem zadovoljna, ker se je imela hči pri teh dejavnostih zelo u redu in je vsakokrat posebej komaj čakala, da se začnejo ustvarjalne ure. Res se iskreno veseli takega ustvarjanja. Obe sva za to, da nadaljujema z ustvarjanjem in izdelovanjem izdelkov, je pa res, da bova obe večkrat še potrebovali pomoč, tako da bova veseli vsakega prostovoljca ali pa prostovoljke. Zelo sem bila presenečena, da so nekateri bili pripravljeni pomagati in darovati material za izdelovanje veselih kartic. Vesela sem tudi, da se je občasno vključeval tudi moj sin in pomagal sestri pri ustvarjanju voščilnic. Tudi svak se je izkazal z naročilom novoletnih veselih kartic, vse to je hčerki še dodatno pomagalo pri samozavesti in zagonu za nadaljnje delo. Moram povedati tudi to, da sem se v tem času vključila v shujševalni program preko zdravstva in hodim 2x na teden na telovadbo in vključila sem tudi hči, ona hodi 1x na teden na telovadbo. Odvečno težo kar dobro odpravljam, je pa težko, ker sin zelo rad kuha in zelo dobro kuha, a se moram držati.

Poleg tega sva bili pri okulistu in je hči dobila očala in od takrat še lažje ustvarja, saj jo oči več ne bolijo kot so jo pred tem. Po dolgem času je bila naročena pri zobozdravniku in uredil ji je sprednje zgornje zobe, da se zdaj spet lahko smeje z odprtimi usti. Zdaj čakava na Soči za logopedsko obravnavo, upam nama bodo čimprej poslali datum.

Povzetek razgovora z njenim bratom PRED vključitvijo v akcijski projekt

Jaz bom kratek, želim sestri vse najboljše, da ji uspe, čeprav dvomim v to, poškodba glave je le poškodba glave in nikoli več ne bo taka kot je bila pred nesrečo. Njena nesreča je njo najbolj prizadela, a vpliva na vse nas. Tudi jaz imam svoje težave, podobno kot oče sem pred leti zabredel v odvisnost, zdaj sem že nekaj let iz najhujšega, a posledice so...nimam potrpljenja, nimam živcev...pa mi je potem žal...ker se skergava s sestro pa si ne znam pomagati...tudi ne vem kako lahko pomagam sestri, zase mislim, da nisem ustvarjalen tip človeka, rad pa se potrudim in naredim kot mi nekdo reče, če zmorem seveda, potrebujem navodila...razen za kuhanje in vrtnarjenje ne...to sta pa moja hobija, to pa zelo rad delam in uživam. Zato pravim,

če bom lahko pomagal sestri, ji bom z veseljem, ne pa preveč računati na mene.

Povzetek razgovora z njenim bratom PO končanem projektu

Sem kar presnečen, da se je veliko naredilo v tem času projekta in sem vesel, da sem lahko tudi malenkost pomagal sestri. Seveda, bo vedno potrebovala veliko pomoči, a dokler so ljudje dobri in pripravljeni priskočiti na pomoč ni težav. Zelo je to dobro, ker se tudi sestra boljše počuti v svoji koži. In če je ona vesela, sem zadovoljen tudi jaz. Jo podpiram tudi v napej.

Povzetek razgovora s prostovoljko Ano PRED vključitvijo v akcijski projekt

O osebi po poškodbi glave sem prebrala na spletnih straneh – na blogu društva za pomoč z umetnostjo. Zelo me je ganila njena življenjska zgodba in sem se zato odločila, da navežem stik z vašim Društvom in povprašam, če lahko kako pomagam osebi po hudi poškodbi glave in njeni družini. Vesela sem, da smo se dogovorili za sestanek, da se spoznamo in da se dogovorimo za nadaljevanje druženja.

Povzetek razgovora s prostovoljko Ano PO končanem projektu

Bom povedala čisto odkrito, tebi, a ne bi upala tako odkrito povedati Sabini in njenim.

Izhajam iz sebe, iz tega, da sem včasih nerodna v kontaktu - in iz tega, da tebe prav v tem občudujem - v kontaktu z Sabino in njeno družino. Vsega skupaj sem bila tam kakšne 6x ali kaj podobnega.

Prvi vtis je bil zelo dober, sploh to sodelovanje tudi s teboj – medvama s Sabino. Zdelo se mi je, da zelo dobro delaš z njo in da znaš kontaktirati z njeno mamo. (In tako tudi sedaj mislim.)

Meni je bilo čisto lepo zraven, nisem pa imela občutka, da bi jaz kaj znala narediti, kaj takega, kar bi bilo koristno. Posebej me je motilo tisto, ko je njena mama enostavno prižgala cigareto (recimo, da razumem, da je to del njene psihoterapije, toda meni je moteče).

Nazadnje sem bila, ko je njen sin – Sabinin brat nekaj govoril, pa je mama kar naprej nekaj godrnjala in se jezila (češ da ob nesreči in po nesreči ni bilo tako, ampak drugače ...) in potem me je res minilo, da bi prihajala. Itak imam sama s seboj in svojo družino dovolj težav. Zazdelo se mi je, da hodim nekam, kjer me nihče pravzaprav ne potrebuje, doma me pa čakajo otroci (imam veliko stvari, ki niso narejene, urejene).

Kot sem ti rekla, me je pred pol leta nekaj zelo težkega doletelo in tisto še ni mimo ... Ne znam samo prerezati s stvarmi.

Kakor se meni zdi Sabina sodeluje toliko, kot more. Veliko pa ne more. Večino naredi nekdo drug. Ti. In ti znaš zaradi svojega likovnega daru uporabiti njene poteze in barve, da nastane nekaj lepega.

Verjamem, da je to za njo zelo veliko vredno. Gotovo ji lepša dni. Na razstavi sem bila, lično. Tvoje delo, da pokažeš Sabino. Pohvalno od tebe. Zelo cenim.

Sama imam nekaj likovnega daru, a kaže, da ga nisem razvila. Tako ne bi kaj dosti komentirala izdelkov. Res je, da meni so vseč pisane slike, packarije, živahnost ...

Povzetek razgovora prostovoljke Nastje PRED vključitvijo v akcijski project

Opravljam obvezno prakso v društvu za pomoč z umetnostjo in sem se odločila, da bom prostovoljka pri osebi po hudi poškodbi glave. Po pogovoru z mentorico, ki se je pogovarjala z osebo po hudi poškodbi glave in njeno družino, smo se dogovorili za prvo srečanje. Prvo srečanje je minilo in moram povedati, da me je kar strah in razmišljam o tem, da bi zamnejala prakso, ker ne vem če mi bo uspelo sodelovati z osebo pohudi poškodbi glave.

Povzetek razgovora s prostovoljko Nastjo PO končanem projektu

Ko sem začela prakso z Sabinome je bilo zelo strah. Bala sem se svojega neznanja. Bala sem se da ne bom znala pravilo odreagirat. Da ne bom preveč čustvena. Prvi dan mi je srce razbijalo da skoraj nisem mogla dihat. Sprostila sem se samo zato ker imam takšno super mentorico in mi je res pomagala. Mislim da, ko sem šla sama do nje brez spremstva, da je to je bila preizkušnja zame. Bala sem se, da ne bom strokovna. Da me bodo stvari bolele. Z njeno mamo se super razumem. Zelo mi pomaga in tudi pogovarjamo se veliko. Prav prijazna je. Živali so mi prirasle pri srcu in ko sem zvedela da jim je ljubljencek umrl mi je bilo hudo. Najbolj se spominjam dneva ko me je Sabina objela. Bilo mi je tako pristno in ni mi bilo neprijetno. Rada jo vidim srečno in mislim da jo to, da je vključena v projekt res osrečuje. Mislim da me ona sprejema ker je zelo srečna ko pridem in rada sodeluje z menoj. Delavnice so mi vseč mogoče bi dodala malo več raznolikosti, kar pa razumem da je težko. Edina stvar, ki bi jo spremenila je da mi mentorica nebi povedala za njeno nesrečo preden sem jo videla, ker sem si ustvarila sliko, ki je bila napačna. Mogoče me je zaradi tega bilo tudi preveč strah in težko sem se znebila občutka da se mi smili. Samo sem se potrudila. Prakse ne bi zamenjala, ker me to veseli in uživam. Prav srečna sem za to izkušnjo.

9.8. Izpis podčrtanih delov izjav, kodiranje in urejanje izjav, ki opisujejo vpliv pomoči z umetnostjo pri Sabini na področju izražanja čustev, samopodobe, zavedanja, ustvarjalnosti in družinske dinamike

Pred izvedbo akcijskega projekta (PREJ):

- Zelo sem vesela, da je mama družinski pomočnik (doživljanje čustev, občutkov)
- in sem na nekaterih področjih že dobro napredovala (samozavedanje)

- me spravlja v slabo voljo (*doživljanje čustev, občutkov*)
- zelo težko sama kaj ustvarjam (*zavedanje*)
- ni zelo dobro je to, da se komaj preživljamo (*stiska*)
- Zelo se veselim sodelovanja (*doživljanje čustev*)
- me pa skrbi kako bom uspešna ker ne znam risati.... imam težave z rokami (*doživljanje stiske*)
- z bratom včasih kar skregava (*konfliktni odnosi v družini*)
- nima potrpljenja z menoj (*konfliktni odnosi v družini*)
- je včasih do mene nesramen (*konfliktni odnosi v družini*)
- jaz nazaj nesramna do njega, (*konfliktni odnosi v družini*)
- se trudi in bi mi rad pomagal (*pozitivni odnosi v družini*)
- Komaj čakam, da začnemo z delavnicami in ustvarjanjem (*doživljanje čustev*)
- saj sem po naravi trmasta in vztrajna. (*samozavedanje*)
- da bi hči lahko veliko več napredovala in se počutila boljše z več ustrezne pomoči. (*želje*)
- jaz ji težko pomagam, ker nimam idej in tudi ne znam, nimam teh spretnosti (*doživljanje nemoči*)
- Žalostna in pa tudi jezna sem, ker se doma med seboj včasih tudi spremo (*doživljanje čustev,*) (*konfliktni odnosi v družini*)
- Dobro je, da nismo zamerljivi drug do drugega (*doživljanje čustev*)
- Vesela sem, da sva se vključili v Društvo za pomoč z umetnostjo (*doživljanje čustev*)
- želim da bi napredovala, ker je potem zelo dobre volje in to je dobro zanj in za nas. (*družinska dinamika*)
- želim sestri vse najboljše, da ji uspe, čeprav dvomim v to (*doživljanje čustev*)
- nimam potrpljenja, nimam živcev...pa mi je potem žal...ker se skregava s sestro (*konfliktni odnosi v družini*)
- tudi ne vem kako lahko pomagam sestri (*občutek nemoči*)

Po izvedbi akcijskega projekta (POTEM):

- V času trajanja projekta sem se počutila zelo dobro (*pozitivni občutki*)
- se mi je v tem času zgodilo tudi marsikaj žalostnega (*doživljanje čustev*)
- S pomočjo raziskovalke in kasneje s pomočjo prostovoljk
- in veliko pomočjo moje mame sem se naučila veliko novega (*dejstva*)
- vesela tudi ko mi je napomoč priskočil moj brat. (*doživljanje čustev*)
- me po vsem tem času ustvarjanja veselih kartic jemlje bolj resno.
- (*pozitiven odnos med članoma družine*)

- sama ne bi zmogla vse to (*samozavedanje*)
- bila sem tudi presenečena in hvaležna pomoči virtualnih prijateljev. (*hvaležnost*)
- sem z veseljem pomagala z donacijami mojih veselih kartic (*hvaležnost*)
- zelo sem bila ponosna (*samozavest*)
- vesela obiska razstave mojih Zarjanov. (*doživljanje čustev*)
- vesela sem, da se moje delo nadaljuje(*doživljanje čustev*)
- sem zadovoljna z novo prostovoljko(*doživljanje čustev*)
- da se bom še marsikaj novega naučila in tudi ustvarila.(*želja po napredovanju*)
- da lahko s pomočjo, ki jo bom še vedno potrebovala ustvarjam vesele kartice.(*zavedanje potrebe po pomoči*)
- zelo sem zadovoljna, ker se je imela hči pri teh dejavnostih zelo u redu (*doživljanje čustev*)
- *čustev*)
- je pa res, da bova obe večkrat še potrebovali pomoč (*zavedanje*)
- Vesela sem tudi, da se je občasno vključeval tudi moj sin in pomagal sestri (*pozitiven odnos med članoma družine*)
- *odnos med članoma družine*)
- vse to je hčerki še dodatno pomagalo pri samozavesti in zagonu za nadaljnje
- delo.(*opazila mama*)
- vključila sem tudi hči, ona hodi 1x na teden na telovadbo(*pozitivne spremembe-skrb za*
- *zdravje*)
- in je hči dobila očala in od takrat še lažje ustvarja(*pozitivne spremembe-skrb za*
- *zdravje*)
- Po dolgem času je bila naročena pri zobozdravniku in uredil ji je sprednje zgornje zobe
- (*pozitivne spremembe-skrb za zdravje*)
- Sem kar presnečen (*doživljanje, občutkov, čustev*)
- Seveda, bo vedno potrebovala veliko pomoči (*zavedanje situacije*)
- In če je ona vesela, sem zadovoljen tudi jaz. Jo podpiram tudi v napej.
- (*pozitiven odnos med članoma družine*)
- da zelo dobro delaš z njo in da znaš kontaktirati z njeno mamo (*opazovanje -*
- *prostovoljke Ane*)
- Sabina sodeluje toliko, kot more

- *(opazovanje prostovoljke Ane)*
- Veliko pa ne more. Večino naredi nekdo drug. *(opazovanje prostovoljke Ane)*
- Verjamem, da je to za njo zelo veliko vredno*(mnenje prostovoljke Ane)*
- Z njeno mamo se super razumem*(mnenje prostovoljke Nastje)*
- Rada jo vidim srečno in mislim da jo to, da je vključena v projekt res osrečuje.
- *(mnenje prostovoljke Nastje)*

9.9. Oblikovanje pojmov ki opisujejo vpliv pomoči z umetnostjo pri Sabini na področju izražanja čustev, samopodobe - samozavedanja, ustvarjalnosti in družinske dinamike

Pred izvedbo akcijskega projekta (PREJ):

IZRAŽANJE ČUSTEV

- zelo sem vesela, da je mama družinski pomočnik **(VESELJE)**
- me spravlja v slabo voljo **(SLABA VOLJA)**
- žalostna in pa tudi jezna sem, ker se doma med seboj včasih tudi spremo **(ŽALOST, JEZA)**
- dobro je, da nismo zamerljivi drug do drugega **(ZAVEDANJE)**

SAMOPODOBA

- in sem na nekaterih področjih že dobro napredovala **(ZAVEDANJE MAMINE POMOČI)**
- zelo težko sama kaj ustvarjam **(NEMOČ)**
- saj sem po naravi trmasta in vztrajna. **(SAMOZAVEDANJE)**
- me pa skrbi kako bom uspešna ker ne znam risati.... imam težave z rokami **(STISKA)**

USTVARJALNOST

- vesela sem, da sva se vključili v Društvo za pomoč z umetnostjo **(VESELJE)**
- komaj čakam, da začnemo z delavnicami in ustvarjanjem **(PRIČAKOVANJA)**
- zelo se veselim sodelovanja **(VESELJE)**
- da bi hči lahko veliko več napredovala in se počutila boljše z več ustrezne pomoči **(ŽELJE)**
- me pa skrbi kako bom uspešna zaradi težav z roko **(STISKA)**
- jaz ji težko pomagam, ker nimam idej in tudi ne znam, nimam teh spretnosti **(NEMOČ)**
- tudi ne vem kako lahko pomagam sestri **(NEVEDNOST, NEZNANJE)**

DRUŽINSKA DINAMIKA

- z bratom včasih kar skregava (**KONFLIKT**)
- nima potrpljenja z menoj (**KONFLIKT**)
- je včasih do mene nesramen (**KONFLIKT**)
- jaz nazaj nesramna do njega (**ZAVEDANJE**)
- žalostna in pa tudi jezna sem, ker se doma med seboj včasih tudi spremo (**ŽALOST, JEZA**)
- nimam potrpljenja, nimam živcev...pa mi je potem žal...ker se skregava s sestro (**ZAVEDANJE, OBŽALOVANJE**)
- se trudi in bi mi rad pomagal (**ŽELJA**)
- želim da bi napredovala, ker je potem zelo dobre volje in to je dobro zanjo in za nas (**ŽELJA**)
- želim sestri vse najboljše, da ji uspe, čeprav dvomim v to (**DVOM**)

Po izvedbi akcijskega projekta (POTEM):

ČUSTVA

- vesela tudi ko mi je na pomoč priskočil moj brat. (**VESELJE**)
- vesela obiska razstave mojih Zarjanov. (**VESELJE**)
- vesela sem, da se moje delo nadaljuje (**VESELJE**)
- sem zadovoljna z novo prostovoljko (**ZADOVOLJSTVO**)
- zelo sem zadovoljna, ker se je imela hči pri teh dejavnostih zelo u redu (**ZADOVOLJSTVO**)
- sem kar presnečen (**PRESENEČENJE**)

SAMOPODOBA

- sama ne bi zmogla vse to (**SAMOZAVEDANJE**)
- je pa res, da bova obe večkrat še potrebovali pomoč (mama) (**ZAVEDANJE**)
- seveda, bo vedno potrebovala veliko pomoči (brat) (**ZAVEDANJE**)
- zelo sem bila ponosna (**SAMOZAVEDANJE**)

USTVARJALNOST

- s pomočjo raziskovalke in kasneje s pomočjo prostovoljk in veliko pomočjo moje mame

sem se naučila veliko novega (**UČENJE**)

- bila sem tudi presenečena in hvaležna pomoči virtualnih prijateljev. (**HVALEŽNOST**)
- sem z veseljem pomagala z donacijami mojih veselih kartic (**VESELJE**)
- da se bom še marsikaj novega naučila in tudi ustvarila (**ŽELJA PO NAPREDOVANJU**)
- da lahko s pomočjo, ki jo bom še vedno potrebovala ustvarjam vesele kartice. (**Zavedanje POTREBE po pomoči**)
- Sabina sodeluje toliko, kot more (**REALNOST- kot jo doživlja prostovoljka Ana**)
- veliko pa ne more. Večino naredi nekdo drug. (**REALNOST- kot jo doživlja prostovoljka Ana**)
- verjamem, da je to za njo zelo veliko vredno (**REALNOST- kot jo doživlja prostovoljka Ana**)
- z njeno mamo se super razumem (**REALNOST- kot jo doživlja prostovoljka Nastja**)
- rada jo vidim srečno in mislim da jo to, da je vključena v projekt res osrečuje (**REALNOST- kot jo doživlja prostovoljka Nastja**)

DRUŽINSKA DINAMIKA

- me po vsem tem času ustvarjanja veselih kartic jemlje bolj resno (**POTRDITEV**)
- vesela sem tudi, da se je občasno vključeval tudi moj sin in pomagal sestri (**POMOČ**)
- vse to je hčerki še dodatno pomagalo pri samozavesti in zagonu za nadaljnje delo. (**POMOČ**)
- vključila sem tudi hči, ona hodi 1x na teden na telovadbo (**SKRB ZA ZDRAVJE**)
- in je hči dobila očala in od takrat še lažje ustvarja (**SKRB ZA ZDRAVJE**)
- po dolgem času je bila naročena pri zobozdravniku in uredil ji je sprednje zgornje zobe (**SKRB ZA ZDRAVJE**)
- in če je ona vesela, sem zadovoljen tudi jaz, jo podpiram tudi v napej. (**PODPORA**)

9.10. Dogovor s Sabino o sodelovanju v delavnici

DOGOVOR

o sodelovanju v delavnici »poMoč z metnostjo«

med organizatorko in izvajalko delavnice Ines Kokalj.....
in uporabnico delavnice.....Sabino Smerčan.....

Prostovoljno se vključujem v delavnico »poMoč z umetnostjo«

- seznanjena sem, da imam pravico kadarkoli prenehati z dejavnostmi v delavnici, če se tako odločim
- seznanjena sem, da lahko dajem predloge in pripombe na vsebino in izvajanje delavnice
- seznanjena sem, da bo izvedena raziskovalna naloga v diplomski nalogi izvajalke delavnice
- seznanjena sem, da se objavlja potek delavnice na spletnih straneh društva Plus5 in na straneh Facebooka
- seznanjena sem, da se objavljajo tudi fotografije, filmi iz delavnice in fotografije, ki niso iz delavnice za katere se strinjam da se objavljajo
- prav tako sem seznanjena o vseh aktivnostih, ki se dogajajo v zvezi z zbiranjem denarja za mojo rehabilitacijo v toplicah Laško
- z vsem tem se tudi strinjam, kot se strinjam tudi s tem, da se izvajalki povrne denar za materialne stroške izvajanja delavnice in razstav na FSD

Podpis uporabnice:

Podpis izvajalke:

Ljubljani, junij 2010